

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO TV VE SİNEMA ANABİLİM DALI
SİNEMA BİLİM DALI

SİNEMADA KIBRIS MESELESİ

Yüksek Lisans Tezi

YUNUS ARABACI

İstanbul, 2019

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO TV VE SİNEMA ANABİLİM DALI
SİNEMA BİLİM DALI

SİNEMADA KIBRIS MESELESİ

Yüksek Lisans Tezi

YUNUS ARABACI

Danışman: DR. ÖĞR. ÜYESİ M. ELİF DEMOĞLU

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

RADYO, TELEVİZYON VE SİNEMA Anabilim Dalı SİNEMA Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi YUNUS ARABACI'nın SİNEMADA KIBRIS MESELESİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 8.05.2019 tarih ve 2019-13/11 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği /oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 20/06/2019

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi MELİHA ELİF DEMOĞLU	
2.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. ŞÜKRAN ESEN	
3.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. OKAN ORMANLI	

ÖNSÖZ

Tez konusunun seçiminde yol gösteren Prof. Dr. Mehmet Öztürk'e, çalışmam süresince benden desteğini esirgemeyen, her zaman yanımda olan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi M. Elif Demoğlu'na, değerli tez jürisi hocalarım Prof. Dr. Şükran Esen ve Doç. Dr. Okan Ormanlı'ya, lisans ve yüksek lisans eğitimim süresince bana yol gösteren, katkı saylayan Girne Amerikan Üniversitesi ve Marmara Üniversitesi'nin değerli akademisyenlerine ve son olarak bu süreçte bana olan desteklerinden ötürü aileme teşekkür ederim.

Yunus Arabacı

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyisim	: Yunus Arabacı
Anabilim Dalı	: Radyo, Televizyon ve Sinema
Program	: Sinema
Tez Danışmanı	: Dr. Öğr. Üyesi M. Elif Demoğlu
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans - 2019
Anahtar Kelimeler	: Sinema, Kıbrıs Meselesi, Tarihsel
Eleştiri, Kıbrıs	

ÖZET

SİNEMADA KIBRIS MESELESİ

Gelişen ve değişen dünyada bir anlatı aracı olarak ortaya çıkan sinema, toplumun bir parçası olarak ondan etkilenmiştir. Toplumda ve tarihte olup biten olayları yansıtan, dönemin koşullarını ve kültürünü aktaran sinema, kitleleri etkilemiş ve yönlendirmiştir.

Bu özelliği temelinde çalışmada, günümüzde dahi önemini yitirmeyen, hala kesin bir çözümün bulunamadığı Kıbrıs Meselesine değinilmiştir. Osmanlı ve İngiliz İdaresinden, 1960 Kıbrıs Cumhuriyetine, 1963 Kanlı Noel Olaylarından, 1967 Krizine ve son olarak 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı özelinde Kıbrıs Meselesinin sinemadaki temsiline, meseleye konu olan Türk ve Rum halkının ne şekilde yansıtıldığına ve filmlerin hangi bakış açısıyla oluşturulduğuna değinmiştir.

Evren olarak Sinemada Kıbrıs Meselesine değinen filmlerin ele alındığı çalışmada, Yunan sinemasından da örnekler verilmek istenmiş, fakat konuyla ilgili kaynakların sınırlılığı sebebiyle çalışmanın evrenini Türk Sinemasından amaca uygun olarak seçilen On Korkusuz Adam, Önce Vatan, Gölge ve Suretler ve Kod Adı Venüs

filmleri oluşturmuştur. Bu filmler tarihsel eleştiri bağlamında ele alınarak ‘‘Sinemada Kıbrıs Meselesi’’ başlığı altında incelenmiştir.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	: Yunus Arabacı
Field	: Radyo, Television and Cinema
Programme	: Cinema
Supervisor	: Asst. Prof. M. Elif Demoğlu
Degree Awarded and Date	: Master – 2019
Keywords	: Cinema, Problem of Cyprus, Historical Criticism, Cyprus

ABSTRACT

THE PROBLEM OF CYPRUS IN CINEMA

Cinema, as a means of narretion in the developing and changing world, has been affected by the society as a part of it. Cinema, reflecting historical and social events, transferring culture and cirrumstances from a period to another, has affected and manipulated crowd of people.

Recording cinema as above mentioned, this work touches on " Cyprus Dispute" becoming more of an issue and laying unresolve even today. The work touches on Ottoman adn British rule, 1960 Cyprus Republic, 1963 Blody Christmas Events, 1967 Crisis and finaly Cyprus Peace Operation and the way these events and the subjects to these events. Turks and the Greek have been reflected to the cinema.

Although this work touches on movies about Cyprus Dispute efforts to find Greek movies on the aforementioned issue have failed.

Thus, undeslying dates of the work are " On Korkusuz Adam, Önce Vatan, Gölgele ve Suretler ve Kod Adı Venüs movies which have been fit for purpose. These

movies have been touched on within the framework of historical criticism and studied under the title of " The Problem of Cyprus in Cinema"

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Hür Söz Gazetesi, 15 Ocak 1950	16
Şekil 2: İstiklal Gazetesi, 15 Ocak 1950	16
Şekil 3: Hür Söz Gazetesi, 17 Ocak 1950	17
Şekil 4: Akşam Gazetesi, 2 Temmuz 1955	18
Şekil 5: İstanbul Ekspres Gazetesi, 6 Eylül 1955	19
Şekil 6: Milliyet Gazetesi, 10 Mart 1956	20
Şekil 7: Bozkurt Gazetesi, 7 Temmuz 1958	23
Şekil 8: Bozkurt Gazetesi, 12 Şubat 1959	24
Şekil 9: Hürriyet Gazetesi, 18 Şubat 1959	25
Şekil 10: Nacak Gazetesi, 30 Kasım 1962	29
Şekil 11: Nacak Gazetesi, 13 Aralık 1963	31
Şekil 12: Cumhuriyet Gazetesi, 28 Aralık 1963	54
Şekil 13: On Korkusuz Adam Film Afişi	69
Şekil 14: Tecavüz Sahnesi	71
Şekil 15: Halil Gregoryas ve ekibine yakalanır	72
Şekil 16: Türk uçaklarının Kıbrıs'a müdahalesine dair görüntüler	76
Şekil 17: Önce Vatan Film Afişi	78
Şekil 18: O dönemde yaşananları gösteren gerçek fotoğraflar	80
Şekil 19: Yavuz ve askerleri Rum cephaneliğinden dönerken	82
Şekil 20: Kilisede gerçekleşen tecavüz sahneleri	86
Şekil 21: Tören geçişine dair görüntüler	87
Şekil 22: Gölgeler Ve Suretler Film Afişi	89
Şekil 23: Filmin girişinden bir sahne	92
Şekil 24: Taksim ve EOKA üzerine filmdeki duvar yazıları	92
Şekil 25: Rum Polislerce otobüsten indirilen Ruhsar	95
Şekil 26: Ruhsar'ın TMT karargâhındaki görüşmesi	95
Şekil 27: Anna oğlu Hristo'ya şeytanları uzaklaştırmak için golifa atar	96
Şekil 28: Kıbrıslı Türk ve Rumların çatışmaları	97
Şekil 29: Kod Adı Venüs Film Afişi	99
Şekil 30: Makarios ve Sir John Harding görüşmesi	103
Şekil 31: Kemal'in TMT yemini	104
Şekil 32: Kemal, Adamos ve Savvas üçgeninde Yasemin	106
Şekil 33: Kızılây çadırlarına sığınmak zorunda kalan insanlar	107
Şekil 34: Otobüsten indirilen Kıbrıslı Türkler	108
Şekil 35: Michael Nicholson ve paraşütle inen Türk askeri	109
Şekil 36: Rauf Raif Denктаş'ın konuşmasına dair bir görüntü	110

Kısaltmalar

EOKA: Ethniki, Organosis, Kypriou, Agoniston (Kıbrıslıların Milli Mücadele Birliğı)

TMT: Türk Mukavemet Teşkilatı

RMMO: Rum Milli Muhafız Ordusu

PEON: Pan Kıbrıs Ulusal Gençlik Teşkilatı

BM: Birleşmiş Milletler

S: Sayı

s: Sayfa

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	İ
ÖZET	İİ
ABSTRACT	İV
ŞEKİL LİSTESİ	VI
KISALTMALAR	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
1. GİRİŞ	1
2. KIBRIS MESELESİNİN TARİHSEL ARKA PLANI	5
2.1. Osmanlı Devleti Döneminde Kıbrıs	5
2.1.1 93 Harbi Ve Adanın İngilizlere Kiralanması	8
2.2. Kıbrıs'ta İngiliz Egemenliği	9
2.2.1 Bir İngiliz Toprağı Olarak Kıbrıs	12
2.2.2 Kıbrıs Cumhuriyetine Giden Süreçte İngiltere'nin Çözüm	
Arayışları	14
2.3 Kıbrıs Cumhuriyeti Dönemi	26
3. KIBRIS MESELESİNİN ÇATIŞAN AKTÖRLERİ	37
3.1 Bir Aktör Olarak Kıbrıslı Rumlar (Helenler)	37
3.1.1 Kıbrıs Ortodoks Rum Kilisesi	38
3.1.2 Anavatan Yunanistan ve Megali İdea	39
3.1.3 EOKA	44
3.1.4 EOKA-B	45
3.2 Bir Aktör Olarak Kıbrıslı Türkler	46
3.2.1 Türkiye'nin Kıbrıs Politikası	47
3.2.2 TMT (Türk Mukavemet Teşkilatı)	48
4. KIBRIS'TA KANLI YILLAR VE 1974 BARİŞ HAREKÂTI	51
4.1 Akritas Planı Çevresinde Gelişen Kanlı Noel	51
4.2 Erenköy Saldırısı	54

4.3 1967 Krizi.....	56
4.4. Kıbrıs Barış Harekâtı.....	58
5. SİNEMADA KIBRIS MESELESİ.....	61
5.1 Sinema ve Tarih.....	61
5.2 Sinemada Kıbrıs Meselesi	63
5.3 Yöntem.....	67
5.4 Çalışmanın Evreni ve Örneklem.....	67
5.5. Film Değerlendirmeleri.....	69
5.5.1 On Korkusuz Adam (1964).....	69
5.5.1.1 On Korkusuz Adam Filminin Konusu	70
5.5.1.2 On Korkusuz Adam Filminin Değerlendirilmesi.....	70
5.5.2 Önce Vatan (1974).....	78
5.5.2.1 Önce Vatan Filminin Konusu	79
5.5.2.2 Önce Vatan Filminin Değerlendirilmesi	79
5.5.3 Gölgele ve Suretler (2010).....	89
5.5.3.1 Gölgele ve Suretler Filminin Konusu	90
5.5.3.2 Gölgele ve Suretler Filminin Değerlendirilmesi	90
5.5.4 Kod Adı Venüs (2012).....	99
5.5.4.1 Kod Adı Venüs Filminin Konusu	100
5.5.4.2 Kod Adı Venüs Filminin Değerlendirilmesi.....	100
6. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	112
EKLER.....	119
KAYNAKÇA.....	124

1. GİRİŞ

Tarihin başından beri ticaret yollarına sahip olmak isteyen büyük medeniyetlerin mücadelesine tanıklık eden Kıbrıs, önce Osmanlı'nın ardından da İngiltere'nin dikkatini çekmiştir. 1571 yılında Osmanlı tarafından fethedilen ada, 307 yıl boyunca Osmanlı idaresinde kalmıştır. Osmanlı İmparatorluğunun 1877-1878 yılları arasında Çarlık Rusya ile olan mücadelesini fırsat bilen İngiltere ise, sömürgesi olan Hindistan'a giden yolların güvenliğini sağlamak ve bölgedeki Rus tehlikesine karşı Osmanlı'yı koruma vaadiyle, 1878 yılında Kıbrıs adasını geçici olarak kiralamıştır. Fakat İngiltere, Birinci Dünya Savaşında Osmanlı İmparatorluğunun karşı cephede olmasını bahane ederek mevcut antlaşmaları feshetmiş ve 5 Kasım 1914 yılında adayı ilhak etmiştir.

Adanın İngiltere tarafından tek taraflı işgali Lozan Barış antlaşmasına kadar sürmüştür. Bu antlaşmayla beraber Kurtuluş Savaşı sonucu kurulan yeni Türk Devleti ve Yunanistan, Kıbrıs'ın İngiltere'ye ait bir toprak parçası olduğunu kabul etmiştir. Böylece İngiltere'nin 1960 yılına dek sürecek Kıbrıs hâkimiyeti başlamıştır.

82 yıl boyunca ada idaresinde söz sahibi olan İngiltere, bu yıllarda yoğun bir şekilde Rumların Enosis talepleriyle karşı karşıya kalmıştır. Artan gerilim ve şiddet olayları neticesinde temelde yine İngiliz hâkimiyetine dayanan çözüm önerilerinde bulunulmuştur. Fakat tüm bu öneriler, Enosis hedeflerine ulaşmadığı gerekçesiyle Rumlar tarafından reddedilmiştir.

Enosis konusunda İngiltere'nin istenileni vermemesi üzerine Enosis için farklı arayışlara giren Rumlar, önce Kıbrıs Sorununu uluslararası alana taşımıştır. Ulusların kendi geleceklerini tayin etme hakkıyla BM'ye başvuran Rumlar, istedikleri sonuca burada da ulaşamamıştır. Ardından 1954 yılında Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması için bir referandum yapılmış ve sonuçların BM tarafından tanınması istenmiştir. Fakat bu girişim de sonuçsuz kalmıştır. Bunun üzerine silahlı mücadeleye geçilmesi maksatlıyla 1955 yılında EOKA kurulmuştur. Kıbrıslıların Milli Mücadele Birliği anlamını taşıyan EOKA, ada genelinde teşkilatlanmış ve 1 Nisan 1955 yılından itibaren İngilizlere karşı

eylemlerine başlamıştır. Başta sadece İngiltere'yi hedef alan EOKA'nın eylemleri zamanla Türklere yönelmiştir.

EOKA eylemlerinin Türkleri hedef alması üzerine birçok direniş örgütü kurulmuş, fakat bu örgütler dağınık ve askeri disiplinden uzak olması sebebiyle, modern silahlarla donatılmış EOKA'ya karşı varlık gösterememiştir. Bu sebeple Kıbrıs Türk halkını koruyacak düzenli ve donanımlı bir örgütü ihtiyaç duyulmuştur. Böylece 27 Temmuz 1957 yılında Türk Mukavemet Teşkilatı kurulmuştur.

İngiliz egemenliğinin devamını öngören birçok antlaşma önerisinin ardından ABD'nin önerisiyle bağımsızlık formülü üzerinde durulmuştur. Böylece Zürih'te Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından prensip antlaşmasına varılmıştır. Ardından Londra'da başbakanlar ve toplum liderlerinin katılımıyla Kıbrıs Cumhuriyetini oluşturacak, Anayasa, İttifak ve Garanti antlaşmalarına imza atılmıştır. 1960 yılında ortaklık üzerine kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti, 1963 yılına kadar sürmüştür. Bu tarihte Makarios tarafından devletin işlerliğini sağlamak ve uzlaşmazlıkları ortadan kaldırmak maksadıyla 13 maddelik anayasa değişiklik talebi iletilmiştir. Fakat Makarios'un bu talebi, 1960 yılında Zürih ve Londra antlaşmalarıyla ortaklığa dayalı şekilde kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yapısını çoğunluğa dayalı bir sisteme çevireceği gerekçesiyle Dr. Fazıl Küçük önderliğindeki Kıbrıs Türk toplumu ve Türkiye tarafından reddedilmiştir.

Makarios'un taleplerinin Kıbrıs Türk toplumu tarafından reddedilmesi üzerine Akritas planı devreye sokulmuş ve ada geneline yayılacak şiddet olayları başlamıştır. Tarihte Kanlı Noel olarak bilinen ve Türkleri yok etmeyi hedefleyen katliam üzerine Türkiye, soydaşlarının güvenliğini sağlamak maksadıyla 25 Aralık günü ada üzerinde ihtar uçuşu yapmıştır. Türkiye'nin kararlı duruşu, taraflar arasında ateşkes sağlanmasına ve iki toplumu fiilen birbirinden ayıran Yeşil Hattın kurulmasıyla sonuçlanmıştır.

Makarios'un 1964 yılında İttifak antlaşmasını tek taraflı feshetmesi üzerine Türkiye, adaya müdahale etmek istemiştir. Fakat ABD Başkanı Johnson tarafından İnönü'ye gönderilen mektup, Türkiye'nin planladığı harekâtı engellemiştir. Bunun üzerine taraflar arasında gerçekleşen Cenevre görüşmeleri yapılmıştır. Lakin bu

görüşmelerden de sonuç alınamamış ve Rumlar Erenköy'e saldırmıştır. Türkiye'ye açılan bir kapı niteliği taşıyan Erenköy, 7 Ağustos günü Türk jetlerinin havalanmasıyla Rum işgalinden kurtarılmıştır.

Yaşanan bu gelişmelerin ardından 1967 yılına kadar sessiz bir dönem yaşanmıştır. Adada süren bu sükûnet ortamı EOKA ve Yunan askerlerinin Geçitkale ve Boğaziçi köylerine saldırmasıyla bozulmuştur. Bu gelişmenin ardından adaya müdahale edeceğini açıklayan Türkiye, çıkarmanın durdurulması karşılığında adada yasadışı şekilde bulunan Yunan askerleriyle Grivas'ın Kıbrıs'tan gitmesini ve Rumların işgal ettiği bölgeleri boşaltmasını istemiştir. Türkiye'nin bu istekleri Yunanistan tarafından kabul edilmiştir.

1967 kriziyle beraber Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tüm kuralları uygulanıncaya dek Geçici Türk Yönetimi ilan edilmiştir. Bu dönemden sonra toplumlararası pek çok görüşme yapılmış olsa da sonuç alınamamıştır.

Tarihler 15 Temmuz 1974 yılını gösterdiğindeyse, giderek Yunanistan ile ters düşen Makarios'a karşı Nikos Sampson tarafından darbe yapılmış ve Kıbrıs Helen Cumhuriyeti kurulmuştur. Bu gelişmenin üzerine ise Türkiye uluslararası haklarını kullanarak 20 Temmuz 1974 günü adaya müdahale etmiştir.

Yukarıda kısaca değinilen Kıbrıs meselesinin sinema alanındaki temsiline konu olan bu araştırma, sinemanın meseleyi nasıl bir bakış açısıyla ele aldığını, diğer ülkeleri ne şekilde gösterip, hangi konulara değindiğini tarihsel eleştiriden yararlanarak açıklayacaktır.

Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden biri olan betimsel analiz yöntemiyle ele alınmıştır. Bilindiği üzere betimsel analiz, veri toplama teknikleri ile ulaşılmış verilerin daha önceden belirlenmiş şekilde özetlenip yorumlanmasını içeren bir nitel veri analiz türüdür.¹ Bu noktada çalışmanın amacı, Tarihsel eleştiri yöntemiyle 1955 ve 1974 yılları arasında gerçekleşen Kıbrıs meselesinin sinemaya nasıl yansıtıldığını göstermektir. Çalışmanın bir diğer amacı ise, Türkiye'deki egemen söylemin filmler üzerine etkilerini

¹ Murat Özdemir, Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt. 18, Sayı. 1, s. 336.

gösterip, zaman içindeki değişimine tanıklık etmektir. Ayrıca Kıbrıs meselesinin taraflarının sinema aracılığıyla ne şekilde konumlandırıldığını, hangi söylemler üzerine kurulduklarını göstermek amaçlanmıştır.

Tezin evrenini ise konuyla alakalı yapılmış olan Yunan filmlerine ulaşamamış olmasından dolayı Türk sineması oluşturmuştur. Bu maksatla yayımlandıkları dönemin resmi ideolojisini yansıtan, 1963 dönemi Kıbrıs olaylarını işleyen *On Korkusuz Adam* (Yön: Tunç Başaran 1964) ve 1963 olaylarıyla beraber Kıbrıs Barış Harekâtını işleyen *Önce Vatan* (Yön: Duygu Sağıroğlu, 1974) filmleri seçilmiştir. Bu filmler olayların yaşandığı dönemde çekilmiş olması sebebiyle, günümüz filmlerine oranla milli duygulara daha çok seslenip, milli bir kimlik yaratma kaygısındadır. Bunlara ek olarak son dönemde çekilmiş, *Gölgeler ve Suretler* (Yön: Derviş Zaim, 2010) ile *Kod Adı Venüs* (Yön: Tamer Garip, 2012) filmleri ise, ilk dönemlerde çekilen filmlerden farklı olarak barışçıl bir amaca hizmet etmeleri, tarafsızlık üzerine kurulmuş olmaları ve milliyetçi söylemden uzak yapıda olmalarından dolayı seçilmiştir. Bu dört filmin seçilme sebebi her birinin farklı dönemlerde yapılmış olması ve giderek söylem açısından yumuşamalarından dolayı seçilmiştir.

Böylelikle tezin ilk bölümlerinde Kıbrıs'ın Tarihsel Arka Planıyla beraber Kıbrıs'ın Çatışan Aktörlerine ve Kıbrıs'taki Kanlı Yıllar ile Barış Harekâtına değinilerek tezin temeli ve çerçevesi belirlenmiştir. Ardından tezin son bölümünde Sinemada Kıbrıs Meselesine değinilerek sınırlanan evren çerçevesinde filmlerin tarihsel analizi yapılmıştır.

2. KIBRIS MESELESİNİN TARİHSEL ARKA PLANI

Kıbrıs, yüzyıllardır medeniyetlerin üzerinde hâkimiyet kurmaya çalıştığı bir adadır. Çalışmanın bu bölümünde Kıbrıs meselesinin tarihsel arka planına değinilmiştir. Böylece bölümde, Osmanlı idaresindeki Kıbrıs'a, İngilizlerin adayı kiralamasına, adanın İngilizler tarafından ilhak edilmesine, çözüm arayışlarına ve son olarak Kıbrıs Cumhuriyeti dönemine değinilmiştir.

2.1. Osmanlı Devleti Döneminde Kıbrıs

Yüzyıllardır Akdeniz ticaret yollarına sahip olmak isteyen medeniyetlerin hâkimiyet kurmaya çalıştığı Kıbrıs, üzerinde birçok savaşın yaşandığı jeopolitik ve stratejik açıdan önemli bir ada parçasıdır. Bu öneminin yanı sıra zengin, bakır ve gümüş madenleriyle de medeniyetlerin dikkatini çeken Kıbrıs, Mısırlılar, Hititler, Fenikeliler, Asurlar, Persler, Makedonyalılar, İyonyalılar, Ptolemeler, Romalılar, Bizanslılar, Lüzinyanlar ve Venediklilerin hâkimiyeti altında bulunmuştur.² Akdeniz'in en büyük üçüncü adası olarak Anadolu, Mısır ve Suriye'ye hâkim olan, Doğu Akdeniz'de tam bir hâkimiyet sağlayarak Venedik tehdidinden kurtulmak isteyen Osmanlı Devleti'nin de dikkatini çekmiş ve 1571 yılında fethedilmiştir.³ Şüphesiz ki Osmanlı Devleti'nin adaya olan ilgisini sadece ekonomik ve stratejik açıdan açıklamak yeterli olmaz. Bunların yanında ana gelir kaynağı korsanlık olan Venediklilerin haç görevini yapan veya yapacak olan Müslümanlara saldırımları ve Katolik Venedik baskısından bunalan Kıbrıs halkının yardım taleplerini de dikkate aldığı söylenebilir.⁴

Katolik Venedik iktidarı süresince ezilip hor görülen Ortodoks Kıbrıs halkı, bu dönem boyunca hem ekonomik açıdan ağır vergiler ödemiş hem de bedava iş gücü olarak kullanılmak zorunda kalmıştır.⁵ Osmanlı Devleti'nin gelişini büyük bir sevinçle karşılayan yerli halk, 307 yıl boyunca Osmanlı idaresinde kalmıştır. Adanın fethiyle beraber feodal düzen yıkılarak beylerbeylik yapılmış ve Müslümanların hâkim konumda

² Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, Ankara, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, 1998, s. 1-20.

³ Zafer Çakmak, *Kıbrıs'ta İsyân Kıbrıs Rumlarının 1931 İsyanı ve Kıbrıs Türklerine Etkisi*, 1.Basım, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2009, s.13.

⁴ Talip Atalay, *Geçmişten Günümüze Kıbrıs İdari Yapılanma ve Din Eğitimi*, 1. Baskı, Konya: Mehîr Vakfı Yayınları, 2003, s.35-36.

⁵ Alasya, s.32.

olduğu gayrimüslimlerin ise askerlik ve yönetim görevlerinden uzak tutulduğu millet sistemi benimsenmiştir.⁶

İdari teşkilattaki değişikliğin ardından Osmanlı Devleti adayı ekonomik açıdan kalkındırabilmek ve hâkimiyetini sürdürebilmek adına Türk nüfusunu adaya yönlendirecek, teşvik edecek bir takım önlemler almış ve bu sebeple Padişah II. Selim'in sürgün hükmüyle beraber belli vasıflara sahip Anadolu halkı, adaya göç ettirilmiştir.⁷ Halkı göçe yönlendirebilmek amacıyla adanın üstün özelliklerinden bahseden ifadeler kullanılmıştır. Bununla da kalmayıp adaya göç edenler 3 yıl boyunca vergiden muaf tutulmuştur.⁸ Osmanlı Devleti bir yandan adayı Türkleştirmeye çalışırken diğer yandan da yüzyıllar boyunca Katolik baskısından dolayı ezilip hor görülen ve bunun sonucunda da göç etmek durumunda kalan Kıbrıs halkını tekrar adaya davet ederek onlara esenlik sunmuş ve böylece devlete olan bağlılıklarını kazanmaya çalışmıştır. Osmanlı Devletiyle beraber hayalini kurduğu özgürlüğe kavuşan Kıbrıs halkı aynı zamanda dini özgürlüklerini de bu dönemde kazanmıştır. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesiyle beraber Patrikhaneye tanıdığı ayrıcalıkların benzeri Kıbrıs Ortodoks Kilisesine de tanınmış, sürgünde olan Başpiskopos fetihten sonra Lefkoşa'ya getirilerek Ortodoks Kıbrıs halkının siyasi ve dini lideri konumuna getirilmiştir. Böylece dini ve siyasi bir temsilci olarak Başpiskoposa vergi toplama, kırmızı mürekkeple dilekçe gönderme ve asa taşıma gibi haklar verilmiş oldu.⁹ Tanınan bu haklar zamanla Ortodoks Kilisesinin güçlenmesine ve Osmanlı Devleti aleyhinde çalışmasına sebep olmuştur.

Ortodokslara tanınan haklarla beraber Anadolu'dan göç ettirilen Müslüman Türkler adanın demografik olarak değişime uğramasına sebep olmuştur. Daha önce hâkim konumda olan ve çoğunluğunu Hristiyan Rumların oluşturduğu ada, göçlerle beraber günümüze dek sürecek Müslüman Türk nüfusuna da ev sahipliği yapmış, çoğulcu bir dinsel yapı oluşturmuştur. Bu değişim millet sisteminin de etkisiyle yönetici pozisyonuna gelen Türklere ayrılıkçı bir tavır sergilenmesine sebep olmuştur.

⁶ Elif Küçük Durur, "Kuzey Kıbrıs Türk Basınında Milliyetçilik Söylemi (Referandum Süreci)", (**Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi SBE Gazetecilik Anabilim Dalı, 2011), s.76.

⁷ Çakmak, s.13.

⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 4.Basım, Ankara: TTK Yayınları, 1988, 3. Cilt.1, s.14 – 15 Aktaran: Çakmak, s.14.

⁹ Ramazan Tosun, "Kıbrıs Meselesi", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı.10 (2001), s. 96.

İmparatorluğun genel karakterine uygun olarak Milleti Hâkime pozisyonundaki Müslüman Türkler adanın din adamı, bürokrat, kadı ve ağa gibi görevlerini üstlenmiş, geniş toprak ve yüksek gelirlere sahip olmuşlardır. Milleti Mahkûme konumunda olan ve çoğunluğunu Hristiyan Rumların oluşturduğu gayrimüslimler ise, Osmanlının kiliseye tanıdığı ayrıcalıklar sebebiyle ya kilise mensubu olmuş ya da ticaretle uğraşmışlardır. Oluşan bu egemen sınıflar daha sonra meydana gelecek Kıbrıs meselesinde etkin bir rol oynamıştır.¹⁰

Müslüman Türkler Millet-i Hâkime olması sebebiyle ayrıcalıklı bir konumda olsa da millet sistemi nedeniyle Ortodokslarla beraber ayrı cemaat yönetimlerine ve temsilcilere sahip olmuştur. Ortodokslara tanınan geniş haklar Kıbrıslı Rumların Osmanlı Devletine karşı olumlu bir tutumda olmalarına sebep olmuştur. Fakat Fransız İhtilaliyle beraber yayılan milliyetçilik düşüncesi çok uluslu devletleri olumsuz yönde etkilemiş, sonucunda da pek çok ulus bağımsızlık mücadelesi vermiştir. Şüphesiz ki hızlı bir şekilde yayılan milliyetçilik akımları çok uluslu Osmanlı Devletini de etkilemiştir. Özellikle 1821 yılında Yunanistan tarafından başlatılan ayaklanma sonucu kazanılan bağımsızlıkla beraber gerçekleşen Mora İsyanı ve Girit'in Yunanistan'a ilhakı, Kıbrıslı Rumların ulusal bilince ulaşmasına ve Helen kimliğini sahiplenmesine sebep olmuştur.¹¹ Gerçekleşen bu olaylar zamanla Kıbrıslı Rumların kilisenin önderliğinde yüksek bir sesle Enosis (Yunanistan'la birleşme) lehine haykırmalarına sebep olmuştur.¹²

Osmanlı Devleti, Rusların Balkanlara ve Doğu Anadolu'ya yaptığı baskılar ile milliyetçilik akımlarının etkilediği imparatorluk sınırları içerisindeki farklı Ulusların çıkardığı isyanlar neticesinde zayıflamıştır.¹³ Osmanlı yönetimi altında 19. Yüzyıla kadar sakin bir şehir olan Kıbrıs, verilen geniş haklarla beraber zenginleşen Ortodoks Kilisesi önderliğinde bu durumdan faydalanmaya çalışmıştır. Hedefledikleri Enosis'i gerçekleştirebilmek adına içeride Ortodoks Kilisesi dışarıda ise Yunanistan ve Rusların desteğine rağmen Osmanlı Devleti, 1878 Osmanlı-Rus savaşına kadar adadaki

¹⁰ Niyazi Kızılyürek, **Kıbrıs Sorununda İç ve Dış Etkenler**, Lefkoşa: Işık Kitabevi Yayınları, 2001, s.29.

¹¹ Yakup Şahin, "Kimlik Temelli Çatışmalar ve Barış Arayışları: Kıbrıs ve Lübnan'ın Analizleri", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, 2012), s.76.

¹² Küçük Durur, s.79.

¹³ *Kıbrıs'ta Osmanlı Türk Dönemi*, http://users.metu.edu.tr/kktctntm/KKTC_tarihi/osmanli.html, (07.10.2017).

hâkimiyetini sürdürebilmiştir.¹⁴ Bu tarihlerden sonra Kıbrıs için İngiliz hâkimiyetinde geçecek yeni bir sayfa açılmış, Rumların Enosis istemleri bu dönemde de devam etmiştir.

2.1.1 93 Harbi Ve Adanın İngilizlere Kiralanması

Altı yüzyıl boyunca doğu ile batı arasında köprü görevi kurmuş, üç kıtaya sahip olmuş Osmanlı Devleti, hâkimiyeti altında bulundurduğu topraklarda çeşitli ayaklanmalarla karşılaşsa da ilk sonuç getiren ayaklanmalar milliyetçilik akımı sonrasında yaşanmıştır.¹⁵ Bu sebepten özellikle 19. Yüzyıl Osmanlı Devleti için içeride ve dışarıda mücadelelerin verildiği ve sürekli toprak kayıplarıyla sonuçlanan savaşlarla geçmiştir. İşte bu dönemde ortaya çıkan ve tarihe 93 Harbi olarak geçen 1877-1878 tarihleri arasında Çarlık Rusya'yla yapılan savaş, hem Kıbrıs'ın hem de Osmanlı Devleti'nin kaderini olumsuz yönde etkilemiştir. Şüphesiz ki Rusları bu savaşa iten belli başlı sebepler vardır. Bunlar, Rusların Osmanlı'yı Avrupa topraklarından çıkararak İstanbul'u ele geçirmek istemesi, sıcak denizlere inme politikası ve Hristiyanlar ile beraber Slavları koruma bahanesiyle Osmanlının iç işlerine karışması olarak gösterilebilir.¹⁶ İşte bu sebeplerle 24 Nisan 1877 yılında Ruslar Osmanlı Devletine savaş ilan etmiş ve iki cephede gerçekleşen bu savaş Osmanlının ağır mağlubiyetiyle sonuçlanmıştır. Osmanlı Devleti, Rusya'nın yanı sıra Romanya, Sırbistan, Karadağ ve Bulgar gönüllüleriyle de savaşmak durumunda kalmıştır. Savaş Rusların Yeşilköy'e kadar ilerlemesi üzerine 3 Mart 1878'de imzalanan Ayastefanos Antlaşmasıyla son bulmuştur.¹⁷

Osmanlı Devleti için başarısızlıkla sonuçlanan savaşın antlaşması da en az savaş alanındaki kadar ağır sonuçlar doğurmuştur. Öyle ki bu antlaşmaya göre Karadağ, Sırbistan ve Romanya Osmanlıya vergi vermesi şartıyla bağımsızlığa kavuşmuştur. Bunun yanında Doğu Rumeli vilayeti, Batı Trakya ve Makedonya'yı içine alan büyük bir Bulgaristan Prenslığı kurulmuş, doğuda yer alan Batum, Kars, Ardahan ve Beyazıt

¹⁴ Tosun, s.96-97.

¹⁵ Tahsin Yıldırım, **93 Harbi Faciası Manastırlı Mehmet Rifat**, İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 2010, s. 12.

¹⁶ Eltut, Nükhet, "1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı ve İki Ülke Açısından Sonuçları", 38. **Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi**, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 10-15 Eylül 2007, s.119-130.

¹⁷ Metin Menekşe, "Berlin Konferansı Sonrasında Osmanlı-İngiliz İlişkilerinde: "Kıbrıs Meselesi" (1878-1923)", **Motif Akademi Halkbilimi Dergisi** (Kıbrıs Özel Sayısı-1), Cilt.6, Sayı.1, (2013), s.309.

savaş tazminatının bir kısmına karşılık Rusya'ya verilmiş, Kotur ve çevresi ise İran'a bırakılmıştır. Ayrıca antlaşmaya göre Osmanlı Devleti Hristiyanlar üzerine yararlı reformlar yapmayı kabul etmiştir.¹⁸ Fakat bu antlaşmayla beraber Rusya'nın Balkanlar üzerinde söz sahibi olması Avrupalı devletler tarafından hoş karşılanmamıştır.

Rusya'nın ilerleyişinden ve güçlenmesinden endişelenen İngiltere ve Avusturya, barışın ancak Avrupa'da yapılacak görüşmeler neticesinde olabileceğini belirterek Berlin Kongresini düzenlemeyi teklif etmiştir. Osmanlı Devletinin yenilmesiyle oluşan siyasi durumdan faydalanmak isteyen İngiltere, Büyükelçi Henry Layard aracılığıyla Berlin Konferansında Ruslara karşı ittifak kurmak koşuluyla stratejik açıdan oldukça önemli olan Kıbrıs adasını istemiştir.¹⁹ Ayastefanos antlaşmasının ağır koşulları altında ezilen Osmanlı Devleti, İngiltere'nin teklifini kabul etmek zorunda kalmıştır. Böylece 4 Haziran 1878 yılında "Kıbrıs Konvansiyonu" imzalanmıştır. Antlaşmayla beraber İngiltere, Osmanlı Devletine karşı olabilecek Rus saldırılarında Osmanlı'nın yanında olacağını belirtiyor, karşılığında ise Kıbrıs'a yerleşiyordu. Fakat Kıbrıs'ı tamamen elden çıkarmak istemeyen Padişah, 1 Temmuz 1878 yılında ilave bir antlaşma daha yapmıştır. Yapılan bu ek antlaşmayla Kıbrıs'ın geçici olarak İngiltere'ye kiralandığı ve adanın Türk toprağı olarak kalmaya devam edeceği açık bir şekilde belirtilmiştir. Ek antlaşmanın 6. maddesinde, Rusların işgal ettiği Kars, Ardahan ve Batum'dan çıkması durumunda ada tekrar sahibi Osmanlıya iade edilir hükmü yer almıştır.²⁰ Osmanlı Devleti 7 Temmuz 1878 yılında çıkardığı fermanla adanın İngiltere'ye kiralandığını bildiren ve İngiltere'nin adaya asker çıkarmasına izin veren fermanını yayınlamıştır.²¹ Böylece Osmanlı Devleti, kâğıt üzerinde sahip olduğu adayı bir daha geri alamamak üzere İngiltere'ye devretmiş oldu.

2.2. Kıbrıs'ta İngiliz Egemenliği

Osmanlı'ya karşı avantajlı duruma gelerek sömürgesi olan Hindistan'a giden yolların güvenliğini sağlamak ve bölgedeki Rus tehlikesine karşı önlem olarak

¹⁸ Atalay, s.65.

¹⁹ Dilek Yiğit Yüksel, "Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi (1914-1958)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt.8, Sayı.18-19, (2009), s.162.

²⁰ George Hill, *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, Nazım Can Serbest (çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Nisan 2016, s.243.

²¹ Nazmiye Sivriservi, "1963-1964, 1967, 1974 Buhranları Çerçevesinde Kıbrıs Meselesi ve Türkiye", (*Yüksek Lisans Tezi*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE, 2011), s.22.

Osmanlı'yı koruyacağını vadeden İngiltere, 1878 yılında Doğu Akdeniz'de hâkim konuma geleceği Kıbrıs Adasını kiralamıştır.

Adanın kontrolünü teslim alan İngilizler adaya geldiklerinde toplum içerisinde huzursuzluk olmaması için padişahın fermanından yararlanmıştır.²² İngilizler bu konuda her ne kadar dikkat etseler de yönetim değişikliğinden sonra iki toplumlu adada belli endişeler boy göstermiş, Türklerin bir kısmı anavatanına göç etmiştir. Lakin bu göçlere rağmen Türklerin geçici olarak gördükleri İngiliz idaresine tıpkı Osmanlı yönetimine olduğu gibi saygı gösterdikleri görülmüştür.²³ Rumlar içinse İngilizlerin adaya gelişi Enosis adına olumlu bir adım olarak görülmüştür. Hatta Kraliçe tarafından adaya gönderilen General Wolseley, 22 Temmuz 1878 yılında adaya adım atar atmaz Girne Piskoposu'nun Kıbrıs'ın Yunan adaları örneğinde olduğu gibi Yunanistan'a verilmesi gerektiğini söylediği sözlerle karşılaşmıştır.²⁴ Daha ilk günden Enosis için uğraşacaklarını belli eden Rumlar, İngiliz idaresini Yunanistan'a bağlanmak için bir fırsat olarak görmüşlerdir.²⁵ Rumlar İngilizlerin gelişini sevinçle karşılasalar da Kilise özelinde Osmanlı döneminde kazandıkları pek çok ayrıcalığı kaybetmişlerdir. Hatırlanacağı gibi Osmanlı döneminde Kilise, hem toplum lideri konumundaydı hem de vergi toplama hakkına sahipti. Kaybedilen ayrıcalıklarla beraber İngilizlerin Enosis taleplerine kulak tıkayışı, Rumlarda artarak devam edecek bir nefret uyandırmıştır. Osmanlı dönemindeyken yönetici sınıfında bulunan Türkler ise İngiliz idaresiyle beraber yavaş yavaş bu sınıftan uzaklaştırılmıştır.²⁶

İki hâkim toplumdan oluşan adanın huzuru, İngilizlerin uygulamalarının yanı sıra kendilerini ait hissettikleri anavatanlarındaki gelişmelere göre de şekillenmiştir. Öyle ki 1897 Osmanlı-Yunanistan Savaşı, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı iki toplumu da etkilemiş, İngilizleri gelişen olayların seyrine göre karar vermeye itmiştir. Mesela 1897 yılında patlak veren Osmanlı-Yunanistan savaşı İngilizlerin adada bir takım önlemler almasına yol açmıştır. Savaşın etkilerinin adaya

²² *Kıbrıs'ta İngiliz Dönemi*, <http://users.metu.edu.tr/birten/ingiliz.html>, (30.10.2017)

²³ Atalay, s.70.

²⁴ Gürhan Yellice, "1878'den 1931'e Kıbrıs'ta Enosis Talepleri ve İngiltere'nin Yaklaşımı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt.12, Sayı.24, (Bahar/2012), s.16.

²⁵ Ahmet Avcı, "1950-1960 Arası Türk-İngiliz İlişkileri Işığında Kıbrıs Meselesi", (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, SBE, 2014), s.30.

²⁶ Atalay, s.70.

yansıma ihtimali üzerinde duran İngiltere, kışkırtıcı nitelik taşıyan her türlü miting, gösteri vb. faaliyetleri yasaklamıştır.²⁷ Savaş beklenenin aksine Osmanlının galibiyetiyle sonuçlanmış olsa da bu başarı masa başında taçlandırılmamıştır. 20 Eylül 1897 yılında imzalan İstanbul Antlaşmasıyla Girit özerk konuma yükselmiş, Osmanlı Teselya'yı tamamen boşaltmış ve Yunanistan Osmanlıya savaş tazminatı ödemiştir.²⁸ Daha sonra meydana gelen Balkan Savaşlarında ise Osmanlı ağır bir yenilgiye uğramış, Girit'te Enosis gerçekleşmiş, bağımsızlık elde edilmiştir. Girit'teki mevcut durumdan etkilenen Kıbrıslı Rumlar, Enosis'i talep ettiyse de İngiliz yönetiminden daha önce olduğu gibi adanın Osmanlıya ait olduğu cevabını almışlardır.²⁹

Balkan Savaşının yaraları henüz tazeiken patlak veren Birinci Dünya Savaşı Osmanlı için sonun başlangıcı olmuştur. Müttefiklerinin karşısında Almanya'nın yanında savaşa giren Osmanlı, hukuken sahip olduğu adayı artık tamamen kaybetmiştir. İngiltere Osmanlının karşı cephede olmasını bahane ederek 5 Kasım 1914 yılında kiralık olarak bulunduğu adayı ilhak ederek 1878 Kıbrıs Konvansiyon ek ve antlaşmalarını tek taraflı fesih ettiğini bildirmiştir.³⁰ İngiltere'nin bu hamlesinden kısa bir süre sonra 1918'de Rusya ile Brest Litovsk Antlaşması imzalanmış, Rusya daha önce işgal ettiği Kars, Ardahan ve Batum'u Osmanlıya geri vermiştir. Böylece İngiltere'yle Kıbrıs konusunda yapılan ek antlaşmanın hükümleri gerçekleşmiştir. Bu durum uluslararası hukuken hala daha yürürlükte olan Kıbrıs Konvansiyon ek ve antlaşmalarının uygulanmasını ve İngiltere'nin Kıbrıs'ı boşaltmasını gerektirse de böyle bir durum yaşanmamıştır.³¹ Kıbrıs sorununun hukuken çözülmesi, Birinci Dünya Savaşının ardından yapılan Kurtuluş Savaşını kazanan yeni Türk Devletiyle gerçekleşmiştir. Lozan Barış Antlaşmasının 20. Maddesiyle Türkiye, Kıbrıs'ın İngiltere'ye ait bir toprak parçası olduğunu kabul ederek, Kıbrıs'tan vazgeçtiğini tüm dünyaya duyurmuştur.³²

²⁷ Avcı, s.17.

²⁸ *İstanbul Antlaşması (1897)*, [https://www.turkcebilgi.com/istanbul_antla%C5%9Fmas%C4%B1_\(1897\)_\(30.10.2017\)](https://www.turkcebilgi.com/istanbul_antla%C5%9Fmas%C4%B1_(1897)_(30.10.2017))

²⁹ Yellice, s.19.

³⁰ George Hill, *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, Nazım Can Serbest (çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Nisan 2016, s.352.

³¹ Müge Vatansever, "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt.12, (2010), s.1495.

³² Hill, s.354.

2.2.1 Bir İngiliz Toprağı Olarak Kıbrıs

Kurtuluş mücadelesi sonrası imzalanan Lozan Barış Antlaşmasıyla beraber Türkiye ve Yunanistan, Kıbrıs'ın İngiltere'ye ait bir ada parçası olduğunu kabul etmişlerdir. Bu gelişmenin akabinde İngiltere 10 Mart 1925 tarihli bildirgesiyle Kıbrıs'ı sömürge olarak ilan etmiş ve 1960 Kıbrıs Cumhuriyetine kadar sürecek olan resmi yönetimine başlamıştır. Bu döneme kadar Yüksek Komiser rütbesinde bulunan İngiliz temsilcisi, Vali unvanını almıştır.³³

Adanın Lozan Barış Antlaşmasıyla beraber tamamen İngiltere idaresi altına girmesi, Rumlarda Enosis beklentilerinin canlanmasına ve mecliste daha fazla temsil gibi çeşitli reform beklentilerine sebep olmuştur. Türklerde ise bu durum endişe ve büyük hayal kırıklığı yaratmıştır. Antlaşmanın ardından Türk ve İngiliz vatandaşlığı arasında seçim yapmak durumda kalan Türklerin bir kısmı, Türk vatandaşlığını seçerek Türkiye'ye göç etmişlerdir. 1940'lı yıllara kadar süren bu göç hareketleri Türklerin, Rumlar karşısında zamanla azalmasına sebep olmuştur.³⁴

Kıbrıs'ın ilhakıyla beraber çeşitli reformalar bekleyen fakat istediği sonucu elde edemeyen Kıbrıslı Rumlar, 1929 yılında Londra'ya giderek, öz yönetimin güçlendirilmesi, yönetimde nüfus oranının belirleyici olması, yasama meclisinin seçilmiş kişilerden oluşması gibi bir takım isteklerde bulunmuştur.³⁵ Fakat bu istekler İngilizler tarafından reddedilmiştir. Tüm bu olayların üzerine dünyanın hemen hemen her yerini etkileyen ekonomik sıkıntılara rağmen İngilizlerin vergilerde artışa gitmek istemesi, 1931 isyanının patlak vermesine sebep olmuştur. Yasama meclisinde vergi artışına yönelik yapılan oylamada bir Türk üye sayesinde İngilizlerin isteği gerçekleşmemiştir. Fakat reddedilen bu öneriye rağmen Vali Sir Ronald Storrs, vergiyi Kraliyet Konsey Kararı ile uygulamaya koyunca Kilise tarafından halk ulusal özgürleşme ve Enosis amacıyla sokağa çağırılmıştır.³⁶ Çağrıya kulak veren Kıbrıslı Rumlar Vali konağına doğru yürüyüşe geçmiş ve konağı ateşe vermişlerdir.³⁷ Çıkan

³³ Vatansever, s.1496.

³⁴ Vatansever, s.1495-1496.

³⁵ Pınar Erkem Gülboy, *Sömürgeci Ulus Devlete Çok Etnikli Coğrafyalarda Ortak Yaşam*, 1.Basım, İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2015, s.210.

³⁶ Erkem Gülboy, s.211-212.

³⁷ Vatansever, s.1497.

olayları bastırmada yetersiz kalan polisler, en yakın İngiliz birliklerinden takviye istenmiş ve adada sıkıyönetim ilan edilmiştir. Bu karar doğrultusunda yasama meclisi kapatılmış, sokağa çıkma yasağı getirilmiş, şehre giriş çıkışlar kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Bunlara ek olarak okulların kapatılması, normal iş hayatının durdurulması gibi pek çok önlem alınmıştır.³⁸

Rumların vergi kanununu bahane ederek Enosis amacıyla İngilizlere karşı başlattıkları bu ilk isyan girişimi, destek İngiliz kuvvetlerinin gelişiyle bastırılmıştır. Yaklaşık 10-12 gün süren isyan, 5 Kasım 1931’de son bulmuş,³⁹ uzunca bir süre devam edecek sıkıyönetime neden olmuştur. Olayların ardından aralarında kilise ve yasama meclisi üyelerinin de bulunduğu pek çok kişi tutuklanmıştır. Ayrıca isyanı bahane eden İngilizler, Türk ve Yunan bayraklarıyla beraber ulusal kahramanların resimlerini asmayı yasaklamış, eğitim sistemini ciddi bir denetleme altına alarak Türk ve Helen milliyetçiliğini teşvik eden konuları müfredattan çıkarmış, basın faaliyetleri üzerinde denetimini arttırmış ve yasama meclisi yerine danışma meclisini açmıştır.⁴⁰ Alınan bu kararlar, hiç alakaları olmasa da Rumlar kadar Türkleri de etkilemiştir. Rumlar gibi Türklerde de milliyetçilik akımlarının yayılmasını istemeyen İngilizler, aldıkları kararlarla Atatürkçü düşüncenin yayılmasını ve Kıbrıs Türk halkının örgütlenmesini geciktirmişler.⁴¹

1931 isyanının baş aktörlerinden kiliseye karşı İngilizlerin tutumu isyan sonrasında da devam etmiştir. Öyle ki İngiltere, kiliseyi kontrol altına alabilmek, yeni bir taşkınlığı önleyebilmek adına 1937 yılında “Kilise Yasaları” adı altında bir kanun çıkarmıştır. Bu kanun, kilise ve manastırların tüm faaliyetlerini denetim altına alıyor, herhangi bir suça karışmış kişilerin Başpiskopos seçilmesini engelliyor, seçilen Başpiskoposun Validen onay almasını gerektirerek Kıbrıs Valisine Başpiskoposu veto etme hakkı tanıyordu.⁴² Fakat Kıbrıs Ortodoks Kilisesi, İngilizlerin tüm çaba ve baskılarına rağmen bu kararları benimsememiştir.

³⁸ Çakmak, s.117.

³⁹ Çakmak, s.130.

⁴⁰ Yellice, s.22-23.

⁴¹ Turgay Bülent Göktürk, “1974 Öncesi Türkiye’nin Kıbrıs Politikası, Vizyonu ve Uygulamaları”, (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2013), s.24.

⁴² Göktürk, 1974 Öncesi Türkiye’nin Kıbrıs Politikası, Vizyonu ve Uygulamaları, s.26.

Kilise Yasasının çıkmasından kısa bir süre sonra patlak veren II. Dünya Savaşı, zaten çalkantılı olan Kıbrıs'ta pek çok şeyin değişmesine sebep olmuştur. Savaşın getirdiği ortamda İngilizler adına Kıbrıs Alayında savaşacak gönüllü askerler aranmışsa da kilise, mevcut sürtüşmeden ötürü buna pek onay vermemiştir. Fakat savaşın seyri ne İngilizler için ne de Kıbrıslı Rumlar için istedikleri gibi gitmemiş, Almanya Yunanistan'ı ve sembol olarak görülen Girit'i işgal etmiştir. Hal böyle olunca Kıbrıs Ortodoks Kilisesi de ağız değiştirerek Rumları Kıbrıs Alayına yazılmaya teşvik etmiştir. Hatta dönemin Başpiskopos Vekili Leontios, Türk, Yunan ve İngiliz bayraklarıyla bezenmiş kıyafetiyle, geçmişteki anlaşmazlıkları bir kenara koyarak savaşı kazanabileceklerini ima etmiştir.⁴³

II. Dünya Savaşını kazansa da zor durumdaki ekonomisini düzeltebilmek ve zengin petrol yataklarının bulunduğu Ortadoğu'ya hâkim olabilmek adına İngiltere, bu bölgedeki tek toprağı Kıbrıs'ı kaybetmek istemiyordu. Fakat zamanla bu konudaki katı tutumundan vazgeçen İngiltere, adanın bağımsızlığına onay vermek zorunda kalmıştır.

2.2.2 Kıbrıs Cumhuriyetine Giden Süreçte İngiltere'nin Çözüm Arayışları

II. Dünya Savaşı'nda iflas etmiş bir ekonomiyle çıkmasına rağmen küresel bir güç olarak varlığını korumak isteyen İngiltere için Kıbrıs oldukça önemli bir kara parçasıdır. Doğu Akdeniz'e hâkim konumda olan böylesine önemli bir adayı tamamen kaybetmek istemeyen İngiltere, II. Dünya Savaşından sonra sıkıyönetim politikalarından vazgeçerek özerk bir yönetim oluşturma çabasına girmiştir. Bu amaçla İngiliz egemenliğini devam ettirmeyi amaçlayan 1947 Lord Winster planı, 1948 Jackson planı, 1955 I. Mac Millan planı, 1955 I. Ve II. Harding planları, 1956 Radcliffe planı, 1958 II. Mac Millan planı ve 1958 Spaak (NATO genel sekreteri) planı hazırlanmıştır.⁴⁴

İngiltere tarafından hazırlanan bu tekliflerin somut ilk örneği, II. Dünya savaşının ardından adaya Vali olarak gönderilen Lord Winster tarafından ortaya koyulmuştur. Lord Winster, adaya gelir gelmez sıkıyönetim koşullarını hafifletmiş, 1937'de çıkarılan Kilise Yasasını kaldırmış, sürgünde bulunan piskoposların adaya dönmesine izin vererek 1931'den bu yana ilk defa 1947 yılında Başpiskoposluk

⁴³ Göktürk, *1974 Öncesi Türkiye'nin Kıbrıs Politikası, Vizyonu ve Uygulamaları*, s.27.

⁴⁴ Sabahattin İsmail, *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, 1. Basım, İstanbul: Kastaş Yayınevi, Ağustos 1998, s.48.

seçimlerinin yapılmasına izin vermiştir. Yapılan bu seçimleri Baf Piskoposu Leondios kazanmıştır. Fakat iki ay sonra tifüse yakalanarak ölmüş, bunun sonucunda da seçimler yenilenmiş ve Enosis yanlısı tavrıyla bilinen Girne Piskoposu Mirantheus, “Makarios II” adıyla Başpiskoposluk seçimini kazanmıştır.⁴⁵

Kıbrıs’ta Lord Winster önderliğinde anayasa ve normalleşme çalışmaları sürerken adanın dışında Yunanistan’da, Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakı üzerine oylama yapılmış ve oy birliğiyle kabul edilmiştir. Adanın kendilerine verilmesi karşılığında da İngiltere ve ABD’ye üs teklif etmişlerdir.⁴⁶ Bu süreçte 1948 yılında Lord Winster, çalışmalarını tamamlamış ve adaya özerklik sağlayacak teklifini sunmuştur. Lakin Larnaka Piskoposu Michael Mouskos önderliğinde Kilise, Enosis içermediği gerekçesiyle bu teklifi reddetmiştir.

Sonuç alınamayan Lord Winster planının ardından 1948 yılında Jackson planı olarak adlandırılan yeni bir plan daha sunulmuştur. Plana göre yasama meclisi on sekiz Rum, dört Türk ve Vali’nin atayacağı dört üyeden oluşacak, Kıbrıs’ın İngiltere’den ayrılması bu mecliste konuşulamayacak, Vali istediği konularda karar alabilecekti. Jackson planı Türkler tarafından İngiliz hâkimiyetini öngördüğü için ideal bir plan olarak kabul edilirken, Rumlar tarafından Enosis içermediği ve tam bir bağımsızlık öngörmediği için reddedilmiştir.⁴⁷

Kabul edilmeyen bu iki planın ardından daha önce Yunanistan’ın parlamentoda aldığı ilhak kararının da etkisiyle Rumlar, 21 Kasım 1949 tarihinde yazılı bir dilekçeyle BM’ye başvurmuş, Kıbrıs’ın Yunanistan’la birleşebilmesi için “self determinasyon”⁴⁸ hakkının tanınmasını istemiştir.⁴⁹ Bu başvurunun ardından vefat eden Makarios II yerine 20 Ekim 1950 yılında “Makarios III” adıyla Larnaka Piskoposu Michael Mouskos Başpiskopos seçilmiştir.⁵⁰ Başpiskopos seçilmesinin ardından Enosis çalışmalarına hız kesmeden başlayan Makarios III, 15 Ocak 1950 yılında Makarios

⁴⁵ Göktürk, *1974 Öncesi Türkiye’nin Kıbrıs Politikası, Vizyonu ve Uygulamaları*, s.31.

⁴⁶ Vatansever, s.1497.

⁴⁷ Melek Fırat “Yunanistan’la İlişkiler”, Baskın Oran (Ed.) **Türk Dış Politikası**, Cilt I. içinde (576-615), İletişim Yayınları, Ankara, 2011, s.596.

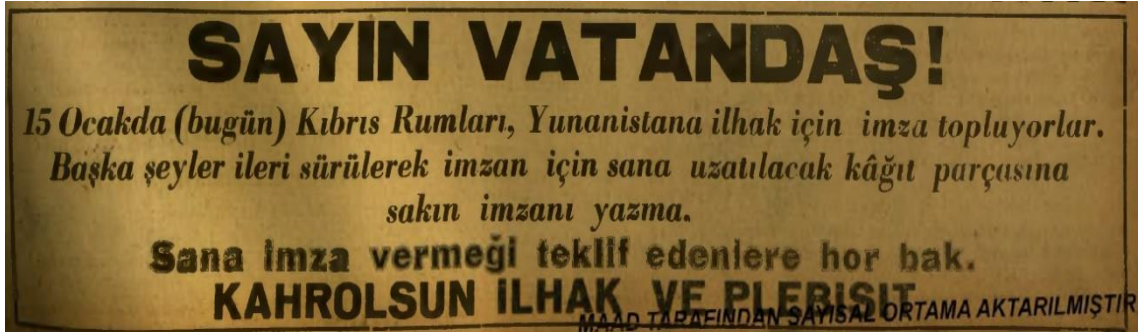
⁴⁸ Self determinasyon: Bağımsızlık söz konusu olmaksızın özerk siyasal yönetim sahibi olma anlamına gelen İngilizce bir terimdir.

⁴⁹ Ahmet Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs (1951)**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşa, 1998, s.27.

⁵⁰ Gülboy, s.220.

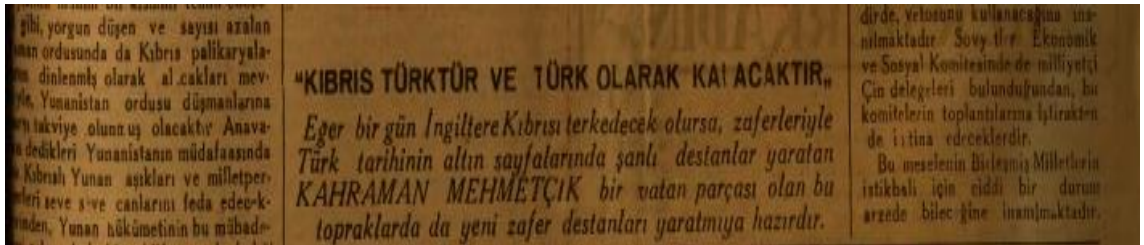
II'nin planladığı referandumu yaparak Kıbrıslı Rumların Enosis isteğini ortaya koymuştur. Kiliselerde yapılan oylamada Kıbrıs Rum halkına, “Kıbrıs’ın Yunanistan’la birleşmesini istiyoruz” ve “Yunanistan’la birleşmeye karşıyız” şeklinde soru sorularak tercihlerinin altına imza atmaları istenmiştir. Kıbrıslı Rumlar tarafından Enosis için oylanan referandumda yaklaşık olarak %96 Evet oyu çıkmıştır.

Bu kadar yüksek bir oyla kabul edilen referandumun öncesi ve sonrasında hem yerli hem de yabancı basında pek çok haber çıkmıştır. Kıbrıs’ta yayımlanan Hür Söz Gazetesi 15 Ocak 1950 tarihinde yapılacak referanduma karşı Kıbrıs Türk halkını büyük puntolarla uyararak, Yunanistan’a bağlanmak için imza toplayan Rumlara karşı temkinli olup onlara “hor bakmaları” gerektiğini söylemiştir.

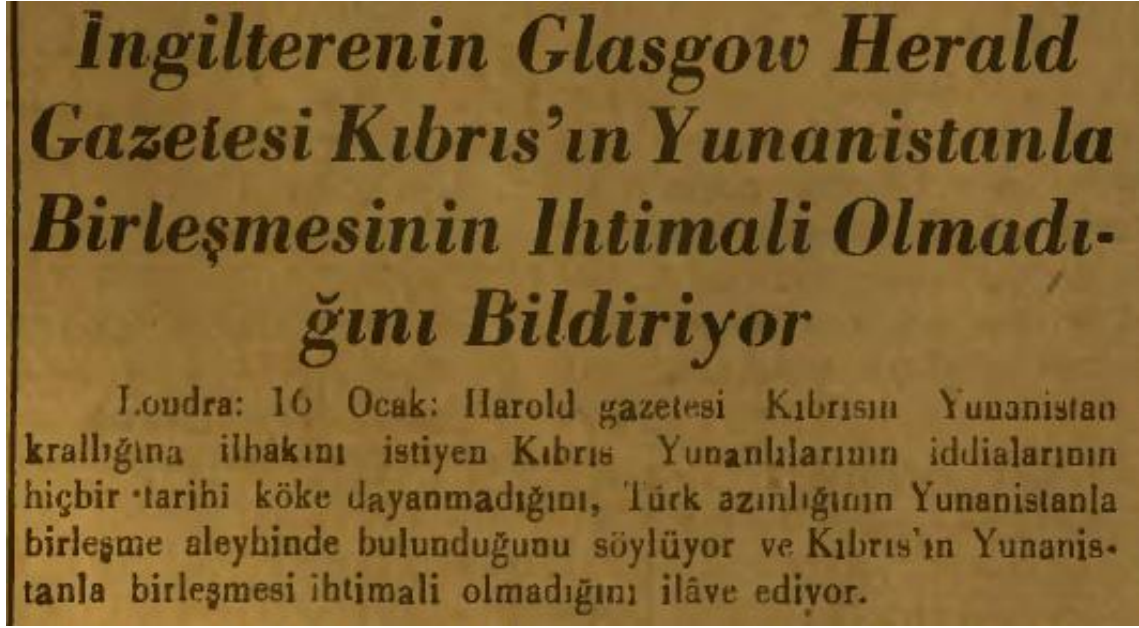
Şekil 1: Hür Söz Gazetesi, 15 Ocak 1950

Aynı tarihli İstiklal gazetesi ise, referandumu kınayıp protesto ettiğini “Kıbrıs Türk’tür Ve Türk Kalacaktır” başlığı ile duyurmuştur. Ayrıca gazete, referandumun sonucu ne olursa olsun bir kıymeti harbiyesi olmayacağını, Kıbrıs’ın boşaltılması durumunda Kahraman Mehmetçiğin daha önce de olduğu gibi yeni zaferlerle beraber adaya hükmedeceğini keskin bir dille okuyucularına ifade etmiştir.

Şekil 2: İstiklal Gazetesi, 15 Ocak 1950

Referandum öncesinde verilen bu haberlere ek olarak Hür Söz Gazetesi, referandumdan iki gün sonra yani 17 Ocak 1950 tarihinde İngiltere’de yayın yapan Glasgow Herald gazetesinin haberine atıfta bulunarak; İngiltere’nin yapılan referandumu tanımayacağını, Rumların isteklerinin hiçbir tarihi kökene dayanmadığını ve adadaki Türk azınlığın Yunanistan’a bağlanmak istemediğini belirtiyordu.

Şekil 3: Hür Söz Gazetesi, 17 Ocak 1950

Referandum sonuçlarını tüm dünyaya duyurmak için yoğun bir mesai harcayan Başpiskopos Makarios III, başta Yunanistan olmak üzere İngiltere, Amerika ve BM bazında girişimlerde bulunmuştur. Bu baskılar neticesinde Yunanistan, 20 Ağustos 1954 tarihinde Kıbrıs’a self determinasyon hakkı tanınması talebiyle BM’ye başvurdu.⁵¹ Yunanistan’ın bu başvurusu karşısında İngiltere, adanın kendisine ait bir toprak parçası olduğunu, bu yüzden de İngiltere’nin iç işleriyle alakalı bir konunun BM’de görüşülemeyeceğini belirtmiştir. Aynı zamanda BM’ye yapılan bu başvuru Türkiye ile Yunanistan arasında ilişkilerin gerilmesine de yol açmıştır.

⁵¹ Göktürk, 1974 Öncesi Türkiye’nin Kıbrıs Politikası, Vizyonu ve Uygulamaları, s.45.

Yunanistan'ın BM'ye başvurusu, İngiltere ve Türkiye'nin çabasıyla başarısız bir girişim olarak kalmıştır. Birleşmiş Milletler 14 Aralık 1954'de Kıbrıs meselesiyle ilgili bundan böyle karar tasarısı kabulünün uygun olmadığına karar vermiştir.⁵²

Başarısızlıkla sonuçlanan BM girişimi, yıllarca sürecek bir çatışmanın fitilini ateşlemiş ve EOKA, 1 Nisan 1955 tarihinde silahlı eylemlerine başlamıştır. Yoğun bir şekilde silahlanmaya başlayan Rumlara karşı İngiliz hükümeti ise adaya takviye birlikler göndermiştir. Adadaki durumun giderek kötüleşmesi üzerine de İngiltere Başbakanı Antony Eden, 30 Haziran 1955 tarihinde Avam kamarasında Türkiye ve Yunanistan'ın dâhil olacağı üçlü bir konferans önerisinde bulunmuştur. Bu öneri Türkiye tarafından çok geçmeden kabul edilirken, Yunanistan Kıbrıs halkının çağrılmadığı gerekçesiyle öneriyi ilk olarak reddetmiş, fakat sonra konferansa katılmıştır. Yunanistan'ın bu tavrına Akşam gazetesinin 2 Temmuz 1955 tarihli baskısında “Yunanistan konferansa iştirak için nazlanıyor” başlığıyla değinilmiştir. Ayrıca haberde Kızıl Papaz yakıştırmasıyla Makarios'un, Türkiye'nin konferansa katılmasından duyduğu rahatsızlık da dile getirilmiştir.

Şekil 4: Akşam Gazetesi, 2 Temmuz 1955

⁵² Göktürk, 1974 Öncesi Türkiye'nin Kıbrıs Politikası, Vizyonu ve Uygulamaları, s.47.

29 Ağustos günü başlayan konferansta İngiltere, Dışişleri Bakanı MacMillian önderliğinde özerkliği temel alan bir öneride bulunmuştur. Bu öneriye Türkiye tarafından sıcak bakılmış olsa da Yunanistan, self determinasyon içermeyen teklifi reddetmiştir. Çünkü onlara göre Kıbrıs için nihai çözüm şekli self determinasyon hakkının tanınarak Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasıdır. Konferans 6-7 Eylül'de Türkiye'de çıkan olaylardan dolayı 7 Eylül 1955 günü dağılmıştır. Olaylar İstanbul Ekspres Gazetesinin Selanik'te Atatürk'ün evinin bombalandığını iddia ettiği haberinden kaynaklanmıştır.⁵³ Kısa sürede yayılan haberin ardından Kıbrıs Türk'tür Derneği tarafından örgütlenen ve “Kıbrıs Türk'tür, Türk Kalacaktır” sloganlarının atıldığı yoğun katılımın olduğu eylemler düzenlenmiştir.⁵⁴ Bir süre sonra gösteriler kontrolden çıkarak Rumlara karşı şiddete ve yağmaya dönüşmüş, kontrolden çıkan olaylar neticesinde İstanbul'da sıkıyönetim ilan edilmiş, gece 00.00 ile 05.00 saatleri arasında sokağa çıkma yasağı getirilmiştir.⁵⁵ Tarihe kara bir leke olarak yazılan bu hadiseler sonucunda sadece İstanbul'da binlerce kişi tutuklanmış, Rumların yoğun olarak yaşadığı semtler tahrip edilmiştir.

Şekil 5: İstanbul Ekspres Gazetesi, 6 Eylül 1955

⁵³ Göktürk, 1974 Öncesi Türkiye'nin Kıbrıs Politikası, Vizyonu ve Uygulamaları, s.55.

⁵⁴ Şerif Demir, “Adnan Menderes ve 6/7 Eylül Olayları”, Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, Cilt.6, Sayı.12, (2007), s.43.

⁵⁵ Demir, s.45.

Londra Konferansından sonuç alamayan İngiltere, çözüm arayışlarına devam etmiş ve 1955 yılında Mareşal John Harding, Kıbrıs'a Vali olarak atanmıştır. Harding Vali olarak atanmasının hemen ardından özerklik içeren yeni anayasa için destek bulma çalışmalarına başlamıştır. Bu amaçla hükümet adına Makarios ile yaptığı görüşmelerden bir sonuç çıkaramayan Vali Harding, adada şiddet olaylarına sebep olduğu gerekçesiyle Başpiskopos Makarios'la beraber Girne Piskoposu ve iki papazı tutuklatıp Seyşel adalarına sürgün göndermiştir⁵⁶. Bununla da yetinmeyen Harding, EOKA'nın sebep olduğu şiddet olaylarından dolayı kamuya açık alanda toplantı yapılmasını yasaklamış, silah taşıyanları ölümle cezalandıracağını ilan etmiş ve her türlü grev ve mitingi yasaklamıştır.⁵⁷

Şekil 6: Milliyet Gazetesi, 10 Mart 1956

⁵⁶ Demir, s.69.

⁵⁷ Kıbrıs'ta İngiliz Dönemi, http://users.metu.edu.tr/kktctntm/KKTC_tarihi/ingiliz.html#_edn51 (16.11.2017)

Başarısız geçen anayasa tekliflerinin ardından İngiltere Başbakanı Eden, Lord Radcliffe'i yeni bir anayasa çalışması yapmak üzere Kıbrıs'a göndermiştir.⁵⁸ Fakat artan şiddet olaylarının sebebi olarak sürgüne gönderilen Makarios'un yokluğunda Kıbrıslı Rumlar anayasa çalışmalarına destek olmayacaklarını bildirmişler. Ortadoğu'da hâkimiyetini kaybetmek istemeyen İngiltere için Kıbrıs, Süveyş Kanalı'nın devletleştirilmesiyle beraber daha da önemli bir konuma yükselmiş,⁵⁹ bu sebepten teklif edilen planda İngiliz hâkimiyetinden taviz verilmemiştir. Anayasaya göre 36 üyeden oluşacak Kıbrıs Meclisi, 6 Türk, 24 Rum ve Valinin seçeceği 6 üyeden oluşacaktır. Ayrıca kurulacak olan kabinede Türklere bir bakanlık verilecektir. Görüldüğü üzere Lord Radcliffe'in anayasa teklifi çoğunlukçu bir yapıya sahiptir. Teklif edilen bu anayasa planı Türkler tarafından olumlu karşılanmış, Yunanistan tarafından ise self determinasyon hakkında kesin bir zaman belirtmediği için reddedilmiştir.⁶⁰ Başarısız bu girişim Kıbrıs sorununun tekrar BM'ye taşınmasına sebep olmuştur. Yunanistan, self determinasyon talebiyle BM'ye başvururken İngiltere, Kıbrıs'ta şiddeti desteklediği gerekçesiyle Yunanistan'ı şikâyet etmek suretiyle BM'ye başvurmuştur. Şubat ayında tarafların görüşmelere devam etmesi yönünde BM kararı çıkmıştır.

İngiltere'nin çözüm arayışlarına rağmen EOKA, Makarios'un da sürgünde olmasını bahane ederek süreci baltalamak üzerine eylemlerine bu dönemde hız vermiştir. Artan şiddet olayları İngiltere'yi müdahale etmeye itmiş ve adada birçok elebaşı öldürülmüş ya da yakalanmıştır. İngiltere'nin bu sert müdahalesi karşısında şok olan EOKA, 14 Mart 1957 yılında Makarios'un serbest bırakılması karşılığında geçici olarak barış yapabileceklerini teklif etmiştir. İngiltere hükümeti, şiddet olaylarını hafifletmek amacıyla Makarios'un Şeyssel adalarından Kıbrıs'a dönmesine izin vermiştir. Makarios'un dönüşü taaddüt edildiği gibi şiddet olaylarında bir azalma olmasına yetmemiştir. Zaten gergin olan bu ortamda NATO müttefiklerinin arası da iyice gerginleşince, dönemin NATO Genel Sekreteri Paul Spak, Paris'te yapılan NATO toplantısında Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ı bir araya getirerek çözüm arayışlarında bulunmuştur. Ancak yapılan tüm girişimlere rağmen bir sonuç elde edilememiştir.

⁵⁸ Avcı, s.61.

⁵⁹ Göktürk, *1974 Öncesi Türkiye'nin Kıbrıs Politikası, Vizyonu ve Uygulamaları*, s.75.

⁶⁰ Cihat Göktepe, "Londra ve Zürih Antlaşmalarının Hazırlık Süreci ve Türk- İngiliz İlişkileri (1955-1959)", **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt.16, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s.945-951.

Adnan Menderes bu görüşmeler sırasında ABD Başkanı Eisenhower ile de bir görüşme yapmış, bu görüşmede adanın bağımsızlığı fikri ortaya atılmıştır.⁶¹

Bu süreçte Londra Konferansından sonra çözüm arayışlarında bulunması için büyük umutlarla 1955 yılında göreve getirilen Vali Sir John Harding'ın görev süresi bitmiş ve yerine Sir Hugh Foot 3 Aralık 1957 günü Vali olarak Kıbrıs'a atanmıştır.⁶² Kıbrıs Cumhuriyetini oluşturacak antlaşmalardan önceki son plan da Vali Sir Hugh Foot döneminde İngiltere Başbakanı Mac Millian tarafından 1958 tarihinde sunulmuştur. Mac Millian planı olarak adlandırılan bu anayasa teklifinde Türkiye ve Yunanistan'ın da birer temsilci göndererek ada yönetiminde söz sahibi olması istenmiştir.⁶³ Plana göre her iki toplumun da kendi iç işlerinde özerkliğe sahip olacağı temsili bir hükümet kurulacak, her iki toplumun da ayrı belediye yönetimleri olacak, Kıbrıs halkına İngiliz vatandaşlığının yanı sıra Türk veya Yunan vatandaşı olma hakkı tanınacak, adanın uluslararası durumu 7 yıl boyunca değişmeyecek, temsili hükümet ve iki toplumlu özerklik, tarafların görüşmeleri sonrasında kararlaştırılacaktır.⁶⁴ Ortaklık üzerine planlanan bu anayasa teklifi Yunanistan ve Makarios tarafından iki topluma da özerklik sağladığı için reddedilmiştir. Türkiye ise bu teklifi taksim teziyle uyuştugu için kabul etmiştir. Bilindiği üzere Türkiye, Londra Konferansıyla beraber Kıbrıs sorununa uluslararası antlaşmalardan doğan haklarıyla taraf olmuştur. O güne kadar resmi bir Kıbrıs politikası olmayan Türkiye ilk başta adanın İngiltere'de kalmasını savunmuş, daha sonra İngiltere'nin adayı terk etmesi durumunda gerçek sahibi Türkiye'ye verilmesini istemiş, ardından da Rumların Enosis isteklerine karşın Taksim politikasını benimsemiştir. O dönemde İngilizlerin Mac Millian anayasa teklifiyle alakalı birçok haber de yapılmıştır. Yapılan teklifin Türkiye'nin Taksim teziyle bağdaştığını duyuran 7 Temmuz 1958 tarihli Bozkurt gazetesi, "*Taksim Fikriyle Kondominion Fikri Bağdaşıyor*" başlığıyla beraber haberini okuyucularıyla paylaşmıştır. Haberde dönemin Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun bu konuda yapmış olduğu konuşmaya da detaylı bir şekilde yer verilmiştir. Zorlu İngiliz planının Taksim teziyle bağdaştığını duyurmuş ve adadaki şiddet olaylarının çözümü konusunda acilen üçlü bir görüşmenin

⁶¹ Melek Fırat, s.603-604.

⁶² Göktürk, 1974 *Öncesi Türkiye'nin Kıbrıs Politikası, Vizyonu ve Uygulamaları*, s.97.

⁶³ Gülboy, s.237.

⁶⁴ Avcı, s.71.

düzenlenmesini, taraflardan birinin kabul etmemesi durumunda ikili görüşmelerle sorunun acilen çözülmesi gerektiğini söylemiştir. Zorlu'nun bu görüşlerinin yanı sıra İngiltere Başbakanı Mac Millian'ın adada uygulanacak self determinasyonun her iki toplum içinde uygulanacağını söylediği konuşmasına da yer verilmiştir.

Şekil 7: Bozkurt Gazetesi, 7 Temmuz 1958

Yunanistan ve Rumlar tarafından reddedilmiş olmasına karşın Mac Millian planı Türkiye ve İngiltere'nin çabalarıyla uygulanmaya başlanmıştır. Böylece Türkiye adına Burhan Işık, 1 Ekim tarihinden itibaren Türk temsilcisi sıfatıyla adadaki görevine başlamıştır. Türkiye açısından ileride Taksime götürüleceğinden dolayı desteklenen bu plan Yunanistan'ın tekrar BM'ye başvurmasıyla uluslararası arenada önceden olduğu gibi görüşülmeye başlanmıştır. Fakat Yunanistan tekrar reddedilmiştir. Görüşmeler sırasında Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun meslektaşları Yunanistan temsilcisi Averof'a karşı olumlu tutumu, çözüm için iyimser bir havanın doğmasına sebep olmuştur. Bu süreçte yapılan görüşmeler neticesinde Kıbrıs sorununun çözümü üzerine temaslara başlatılması için antlaşmaya varılmış ve 18 Aralık 1958 tarihinde İngiltere,

Türkiye ve Yunanistan Bakanlarının katıldığı toplantı yapılmıştır. Daha sonra 17 ve 21 Aralık tarihlerinde Paris'te konuyla alakalı yeni görüşmeler yapılmış ve Kıbrıs'ın bağımsızlığı konusunda prensip antlaşmasına varılarak Başbakanların katılacağı bir toplantıda nihai antlaşmanın imzalanması kararlaştırılmıştır. Bu amaçla 11 Şubat 1959 günü Kıbrıs'ın bağımsızlığını öngören 27 maddelik Zürih antlaşması imzalandı. Fakat antlaşmanın geçerli olması için İngiliz hükümeti ile adadaki Rum ve Türk toplumunun onaylaması gerekiyordu. Bu sebeple tarafların Londra'da tekrar bir araya gelmesi kararlaştırılmıştır. Kıbrıs'ta yayımlanan Bozkurt gazetesi, 12 Şubat 1959 tarihli haberinde antlaşmayı "Zürih'te Başbakanlar Tam Bir Anlaşmaya Vardılar" başlığıyla duyurmuştur.

Perşembe
12
ŞUBAT
1959

Yarın Bizimdir

Bozkurt

GÜRLÜK MUSTAKİL SİYASİ GAZETE

Her Gün 4 Sayfa Fiyatı 15 Mil

SAYI: 997 YIL: 8
Müdü ve İstifşay Sahibi: CEMAL TOĞAN
Adresi: Anadolı No. 75, Lefkoşa - Kıbrıs.
Telef: "BOZKURT" - P. B. 234 - Tel. 251
Düny. Basılıgı Yeri: "Bozkurt Basını"

Zurihte Başbakanlar Tam Bir Anlaşmaya Vardılar

TÜRK - YUNAN ANLAŞMASI AMERİKADA İYİ KARŞILANDI

Kıbrıs Birleşmiş Milletlere Aza Olacak

VAŞINGTON (R) 11 — Amerika Hariciyesi Vekili Kıbrıs hakkındaki Türk - Yunan anlaşmasından memnun olduğunu açıkladı.

Vali Lamasolu ziyaret etti

Kıbrıs Valisi Mr. High Post, bu öğleden sonra Lefkoşa'da bir ziyaretine çıktı. Lefkoşa'da bir ziyaretine çıktı. Lefkoşa'da bir ziyaretine çıktı.

TÜRK VE YUNAN DIŞİŞLERİ BAKANLARI LONDRADA

Kıbrıs Türk ve Rum Lider ler Beyanatta Bulundular ZURİHTE MUŞTEREK BİR TELİĞ YAYINLANDI

Anlaşma Şartlarına Britanya Hükümeti İtiraz Etmeyecek

Londra, 11 - Geçen Cuma günü, Yunan ve Türk dışişleri bakanları, Londra'da bir toplantı yaptılar. Toplantıda, Kıbrıs'ın bağımsızlığına ilişkin bir antlaşma imzalandı. Antlaşma, Kıbrıs'ın 1960 yılında bağımsızlığını kazanmasını öngörüyor. Antlaşma, Kıbrıs'ın bağımsızlığını kazanmasını öngörüyor.

AVEROF'UN BASINA DEMECİ

Kıbrıs meselesi Türkiye ile Yunanistan arasında kat'î bir şekilde anlaşmıştır.

LONDRA (R) 11 — Kıbrıs meselesi Türkiye ile Yunanistan arasında kat'î bir şekilde anlaşmıştır. Kıbrıs meselesi Türkiye ile Yunanistan arasında kat'î bir şekilde anlaşmıştır.

Şekil 8: Bozkurt Gazetesi, 12 Şubat 1959

Zürih'te yapılan antlaşmanın nihai olarak sonuca ermesi maksadıyla Adnan Menderes önderliğindeki Türk Heyetinin 17 Şubatta Londra'ya gitmek üzere bindikleri uçak düşmüştür. Tüm dünyada şok etkisi yapan bu kazadan Başbakan Adnan Menderes sağ salım kurtulurken, aralarında Basın Yayın ve Turizm Bakanı Server Somuncuoğlu ile Eskişehir Milletvekili Kemal Zeytinioğlu'nun da bulunduğu 16 kişi hayatını

kaybetmiştir.⁶⁵ Kazayla ilgili olarak Hürriyet gazetesi 18 Şubat 1959'da “ “Sev” Uçağı Londra’da Düşüp Parçalandı MENDERES HAYATTA” başlığıyla haberini okuyucularına duyurmuştur. Uçağın sadece kuyruk bölümünde olanların hayatta kaldığının söylediği haberde, 1’i komada 14 ölünün olduğundan bahsedilmiştir.

Şekil 9: Hürriyet Gazetesi, 18 Şubat 1959

Londra’daki toplantıya İngiltere, Türkiye ve Yunanistan Başbakanlarıyla katılmıştır. Toplantıda ayrıca Kıbrıs Türk toplumu temsilcisi Dr. Fazıl Küçük ve Rum toplumu temsilcisi Başpiskopos Makarios da bulunmuştur. İki gün boyunca süren görüşmeler neticesinde taraflar daha önce uzlaşmaya vardıkları konularda anlaşarak, 27 maddeden oluşan Londra Antlaşmasını 19 Şubat 1959 tarihinde imzalamışlardır. Londra

⁶⁵ Göktürk, 1974 Öncesi Türkiye’nin Kıbrıs Politikası, Vizyonu ve Uygulamaları, s.105.

Antlaşmasına ek olarak aynı tarihte İttifak Antlaşması, Garanti Antlaşması ve Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası antlaşmaları da imzalanmıştır. Bu arada Başbakan Adnan Menderes, kontrol amacıyla bulunduğu hastanede Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temelini oluşturacak antlaşmayı imzalamıştır.

2.3 Kıbrıs Cumhuriyeti Dönemi

Ortadoğu'daki zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarından dolayı İngiltere tarafından kaybedilmek istenmeyen Kıbrıs, 82 yıl boyunca İngiliz hâkimiyetinde kalmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1960 yılına kadar İngilizlerin hâkim olduğu adada, Enosis amaçlı yaşanan gerilimler, İngilizleri çözüm arayışlarına itmiştir. Bu amaçla İngiliz hâkimiyetine dayanan birçok çözüm önerisinde bulunulmuştur. Fakat bu öneriler, Enosis içermediği gerekçesiyle Rumlar tarafından reddedilmiştir. İngiliz hâkimiyeti boyunca yaşanan gerilimler, istemedi de olsa Türkiye ve Yunanistan'ın ilişkilerini de etkilemiş, iki NATO üyesi arasında yaşanan bu durum, Sovyet tehlikesine karşı başta ABD'yi rahatsız etmiştir. Bu amaçla ilk defa NATO'nun Paris toplantısında ABD Başkanı Eisenhower tarafından önerilen bağımsızlık formülü, İngilizlerin desteğiyle taraflara sunulmuştur. Böylece Türkiye ve Yunanistan'ı Taksim ve Enosis amaçlarından uzaklaştıran bağımsızlık önerisinin ilk adımı tarafların Zürih'te 27 maddelik prensip antlaşmasına varmasıyla atılmıştır. Ardından Londra'da Başbakanlar ve toplum liderlerinin katılımıyla Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temel anayasal çerçevesini oluşturan Anayasa antlaşması, İttifak antlaşması ve Garanti antlaşmasını içeren Londra Antlaşması imzalanmıştır.

Kıbrıs cumhuriyetinin temel anayasal çerçevesini oluşturan antlaşmaya göre,⁶⁶ İttifak ve Garanti antlaşmaları anayasanın bir parçası haline getirilmiş, Zürih Antlaşmasının metinlerinin değiştirilemeyeceği ve Kıbrıs'ın hiçbir devletle birleşmeyeceği kabul edilerek Taksim ve Enosis yolu kapatılmıştır.

Garanti antlaşmasıyla ise, Türkiye Yunanistan ve İngiltere, Kıbrıs'ın herhangi bir devletle birleşmesini öngören Taksim ve Enosis gibi faaliyetlerine göz yummayacağını, Kıbrıs Cumhuriyetinin bölünmez bütünlüğünü koruyacağını, Kıbrıs

⁶⁶ Kıbrıs Cumhuriyetinin Kuruluşuna İlişkin Temel Antlaşma İçin Bkz. Murat Sarıca, Erdoğan Teziç, Önder Eskiuyurt, **Kıbrıs Sorunu**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, 1975, s. 279-384.

Cumhuriyetinde yer alan İngiliz üslerine ve buradaki İngiliz hâkimiyetine saygı duyulacağını beyan eder. Ayrıca antlaşma hükümlerinin ihlali durumunda Türkiye İngiltere ve Yunanistan'ın garantör devlet olarak kendi aralarında istişare ederek müdahalede bulunabileceğini, toplu olarak müdahale edilemediği durumlarda ise bu hakkı tek başlarına kullanabilecekleri belirtilmiştir.⁶⁷

İttifak antlaşmasıyla ise ilgili devletler, Kıbrıs Cumhuriyetinin bütünlüğüne ve bağımsızlığına yönelik her türlü tehdit karşısında ortak mücadele etmeyi kabul eder.⁶⁸

Temel olarak kabul edilen bu maddeler ışığında yaklaşık olarak 14 ay süren çalışmalar neticesinde 199 madde ve iki ek protokolden oluşan anayasa, 6 Nisan 1960 tarihinde imzalanmış, ardından da 16 Ağustos 1960 günü Kıbrıs Cumhuriyeti, bağımsızlığını ilan etmiştir.⁶⁹ Bağımsızlığı ilan edilen Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios, Cumhurbaşkanı Yardımcısı ise Fazıl Küçük olmuştur. Kabul edilen Anayasanın genel hükümleri aşağıda da belirtildiği şekliyle gösterilebilir.

- a) Kıbrıs devleti başkanlık sistemine sahip bir cumhuriyet olacak ve Başkanı Rum toplumundan, Başkan Yardımcısı ise Türk toplumundan seçilecektir.
- b) Bakanlar konseyi 7 Rum ve 3 Türk Bakandan oluşacaktır.
- c) Temsilciler Meclisinin %70'i Rum ve % 30'u Türk olarak seçilecektir.
- d) Türk ve Rum toplumu tarafından ayrı ayrı kurulacak Cemaat Meclisleri bağlı bulundukları toplumun; eğitim, din, kültür vb. konularıyla ilgilenecektir.
- e) Kıbrıs Cumhuriyeti'nin resmi dili Türkçe ve Rumca olarak kabul edilecektir.
- f) Devlet işlerinde görevli personel, temsilciler meclisinde olduğu gibi % 70'e % 30 oranında olacak şekilde düzenlenecektir.
- g) Türk ve Rum toplumları tarafından kurulacak Kıbrıs Ordusu, 2000 kişiden oluşacaktır. Bu ordunun % 60'ını Rumlar % 40'ını ise Türkler oluşacaktır.

⁶⁷ Garanti Antlaşması'nın Metni İçin Bkz. Sarıca, Teziç, Eskiuyurt, s.385-386.

⁶⁸ İttifak Antlaşmasının Metni İçin Bkz. Sarıca, Teziç, Eskiuyurt, s.387-390.

⁶⁹ Duygu Türker Çelik (hızl.), **Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Sempozyumu: Bildiriler, 11-13 Aralık 2014/ Gazimağusa**, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 2016, s.307.

h) Asayışı sağlamakla görevli 2000 kişilik polis ve jandarma teşkilatı kurulacaktır. Bu teşkilatların % 70'i Rum ve % 30'u Türk olacaktır.

i) Kıbrıs Cumhuriyetine bağlı 5 büyük kasaba; Lefkoşa, Mağusa, Baf, Larnaka ve Limosol'da Türklere ayrı belediye kurma hakkı tanınacaktır.

j) Tarafsız bir başkan ile Türk ve Rum toplumlarından birer üyenin olduğu Yüksek Anayasa Mahkemesi kurulacaktır. Bu Mahkeme anayasanın uygulanıp uygulanmadığını kontrol edecektir.

k) Aynı topluma ait kişiler arasındaki anlaşmazlıklar ve hukuk işleri, o topluma ait mahkemeler tarafından görülecektir.

l) Her iki toplum da Anavatanlarından istediği kadar yardım almakta serbesttir.⁷⁰

Her ne kadar tam bir mutabakat sağlanmış gibi gözükse de Kıbrıs Cumhuriyeti her iki toplum için de istenmeyen bir bebek konumunda olmuştur. Çünkü her iki toplum da ilk tercih olarak kendi anavatanlarına bağlanmayı istemiştir. Lakin mevcut toplu durum gereği, ABD ve İngiltere'nin de zorlamasıyla bağımsızlık formülü kabul edilmek durumunda kalmıştır. Öyle ki bir dayatmanın sonucu olarak ortaya çıkan bu antlaşmalar yapılırken Makarios, Türklere tanınan haklardan şikâyetçi olmuştur. Makarios'un bu düşünceleri, Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduktan sonra da devam etmiş, itiraz ettiği konularda değişikliğe gitmeyi hedeflemiştir. Genel olarak bakıldığında Makarios'un değişiklik talep ettiği konular, Türkiye'nin adadaki askeri varlığı, Türk toplumunun yasama, kamu kurumları ve meclis özelinde nüfuslarının çok üzerinde kazandığı %30'luk temsil hakkı, Başkan ile Yardımcısının ayrı ayrı kullanabildiği veto hakkı ve Türklere 5 büyük kasabada ayrı belediye kurma hakkı olarak ön plana çıkmıştır.⁷¹

Makarios, Türklere tanınan haklarla ilgili değişikliğe gitmek amacıyla yurtdışı gezilerine başlamış, destek toplamaya çalışmıştır. Anayasada yapacağı değişiklik talebiyle İngiltere, Mısır, ABD, Yunanistan ve Türkiye'yi ziyaret etmiş, Bağlantısızlar grubunun Belgrad'daki toplantısına katılmıştır. Atina'dan sonra uğradığı Türkiye ziyaretinde bu konudaki fikirlerini paylaşan Makarios, Türklerin sert tepkisiyle karşılaşmış, Londra ve Zürih antlaşmalarında herhangi bir değişikliğe izin

⁷⁰ Sivriservi, s. 59-60.

⁷¹ Gülboy, s.239.

verilmeyeceği cevabını almıştır. Konuyla alakalı Kıbrıs'ta haftalık olarak yayın yapan 30 Kasım 1962 tarihli Nacak gazetesi, “Anayasa tatbik edilecek” başlığını kullanmıştır. Ayrıca çerçeve içerisinde Kıbrıs Büyükelçisi Mazhar Özkol'un Lefkoşa'ya dönmek üzereyken hava alanında yaptığı konuşmasına yer verilmiştir. Büyükelçi Özkol konuşmasında, anayasada en ufak bir değişikliğin dahi yapılmasının mümkün olmadığını söylemiş, Türk Hükümetinin bu konudaki düşüncelerinin görüşmeler esnasında Kıbrıs heyetine net bir şekilde anlatıldığından bahsetmiştir.

Şekil 10: Nacak Gazetesi, 30 Kasım 1962

Türkiye ziyaretinden kısa bir süre sonra 30 Kasım 1963 tarihinde Makarios, devletin işlerliğini sağlamak ve uzlaşmazlıkları ortadan kaldırmak amacıyla 13 maddelik anayasa değişiklik talebini ilgili devletlere ve Türk Toplum liderliğine gönderdi. Makarios'un teklif ettiği anayasa değişikliği şu maddeleri içeriyordu.

- 1) Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının veto hakkının kaldırılması.
- 2) Cumhurbaşkanının olmadığı zamanlarda Yardımcısının onun yerine vekâlet etmesi.
- 3) Temsilciler Meclisinin Başkan ve Yardımcısının tüm üyeler tarafından seçilmesi, ayrı ayrı toplumlar tarafından seçilmesine son verilmesi.
- 4) Temsilciler Başkanının olmadığı durumlarda Yardımcısının onun yerine vekâlet etmesi.
- 5) Temsilciler Meclisinde bazı yasaların geçebilmesi için iki toplumda ayrı ayrı çoğunluğu elde etmesini gerektiren maddenin kaldırılması.
- 6) Ayrı belediyeler yerine Karma belediyelerin oluşturulması.

- 7) Adalet sisteminin birleştirilmesi. Türk davalarına Türk yargıçlarının, Rum davalarına Rum yargıçlarının bakmasını öngören maddelerin kaldırılması.
- 8) Jandarma ve Polis teşkilatının ayrı ayrı olması durumuna son verilmesi.
- 9) Güvenlik ve Savunma kuvvetlerinin sayısının bir yasayla belirlenmesi
- 10) Kamu hizmetlerinde ve Cumhuriyet kuvvetlerinin belirlenmesinde nüfusun dikkate alınması
- 11) Kamu Hizmetleri Komisyonu'nun üye sayısının 10'dan 5'e indirilerek 4'dünün Rum l'inin Türk olması
- 12) Kamu Hizmetleri Komisyonunun alacağı kararlarda oy çokluğunun esas alınması
- 13) Rum Cemaat meclisinin dağıtılması.⁷²

Makarios'un Türk toplumunu ilgilendiren ve onlara hür bir şekilde yaşama hakkı tanıyan anayasa üzerinde yapmak istediği değişiklikler, ilk önce Türkiye ve Yunanistan'a ardından da İngiltere'ye sunulmuştur. Türkiye ve Yunanistan tarafından onaylanmamasına rağmen İngiltere'nin sessiz kalmasıyla Makarios anayasada değişikliği öngören bu maddeleri uygulamaya karar vermiştir.⁷³

Makarios'un bu teklifleri iddia ettiği gibi anayasaya ve devlete işlerlik kazandırmaktan çok 1960 yılında Zürih ve Londra antlaşmalarıyla ortaklığa dayanan ve Türkleri de bir taraf olarak sayan Kıbrıs Cumhuriyetinin yapısını çoğunluğa dayalı bir sisteme çevirmekle alakalıdır. Türkleri yok sayan onları bir azınlık durumuna düşüren bu teklifler, Kıbrıs'ta yayımlanan. 13 Aralık 1963 tarihli Nacak gazetesinde "*Anayasa bize mezar olmadan Başpapaza Yar olmaz*" başlığıyla okuyucularına duyurulmuştur. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasının mevcut rejimin temeli olduğunu ve temelin yıkılması durumunda binanın da çökeceğini söyleyen haberde, Makarios'un keyfi şekilde bu maddeleri değiştirmesi durumunda Kıbrıs Cumhuriyetinin son bulacağını ve ilgili tarafların kendi devletlerini kurmak ya da istediği devlete bağlanmak konusunda hür olacağı belirtilmiştir. Bu şekilde gazete, Makarios'un değişiklik taleplerine karşın Taksim politikasını öne sürerek gözdağı vermeye çalışmıştır. Ayrıca gazete, Zürih'te imzalanan ve anayasaya ilave edilen temel maddelerin hiçbir şekilde

⁷² Ahmet Tolgay, **Kanlı Noel Türk'ün Ateşle Sınırı**, 1.Basım, İstanbul: Kastaş Yayınları, 1993, s. 25-26.

⁷³ Gülboy, 275.

değiştirilemeyeceğini, değiştirilecekse eğer 1. Maddenin aynen durması koşuluyla iki toplumun, ayrı ayrı 3'te 2'i çoğunluğu sağlamasıyla çıkarılacak bir kanunun gerektiğini söyleyen Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasının 182. Maddesine de atıfta bulunmuştur.

Şekil 11: Nacak Gazetesi, 13 Aralık 1963

Fazıl Küçük liderliğindeki Türk toplumu da Makarios'un bu önerilerini reddetmiş ve anayasa değişiklik taleplerine karşı 1960 sisteminin devamını öngören yeni taleplerde bulunmuştur. Bu talepler;

- Rejime ve anayasaya karşı tüm girişimler sonlandırılmalı, başka bir devletle birleşme girişimleri cezalandırılmalı,
- Seçim kanunu yasalaştırılmalı,
- Belediyelerle ilgili anayasada öngörülen yasama gerçekleştirilmeli,
- Kamu Hizmet Komisyonunun işleyişi kolaylaştırılmalı,
- Cemaat Meclislerinin hizmetlerini sürdürmeleri için gerekli kolaylıklar sağlanmalı,

- Kamuda herhangi bir mağduriyet yaşatmamak adına anayasada öngörüldüğü gibi %70'e %30 oranına saygı duyulmalı,
- Başkan ile Yardımcısı arasındaki ayrılık konularının ortadan kaldırılarak, Yardımcının muhalefet olarak değil de hükümetin bir parçası olarak görülmelidir.⁷⁴

Görüldüğü gibi Makarios'un teklifleri iddia ettiği gibi anayasaya ve devlete işlerlik kazandırmaktan çok 1960 yılında Zürih ve Londra antlaşmalarıyla ortaklığa dayanan ve Türkleri de bir taraf olarak sayan Kıbrıs Cumhuriyetinin yapısını çoğunluğa dayalı bir sisteme çevirmekle alakalıdır. Fazıl Küçük önderliğindeki Türk toplumuysa Makarios'un bu önerilerine karşın 1960 Kıbrıs Cumhuriyetinin devamını öngören yukarıdaki maddeleri ele alan tekliflerde bulunmuşlardır.

Kıbrıslı Türkler tarafından, Kıbrıs Cumhuriyeti sistemini kökünden sarsacak ve Türkleri azınlık durumuna düşürecek anayasa değişikliği önerisi reddedilince Başpiskopos Makarios'un samimi arkadaşı İç İşleri Bakanı Polikarpos Yorgancis tarafından önerilen Akritas planı devreye sokulmuştur. Akritas planı temelde, Kıbrıslı Türklerle nüfuslarının çok üzerinde hak tanındığı gerekçesiyle uluslararası toplumu ikna ederek anayasada reform yapmayı, garantörlük ve ittifak antlaşmalarını iptal ederek Enosis'e ulaşmayı hedeflemiştir. Ayrıca bu plan çerçevesinde yapılacak tekliflerin Türkler tarafından reddedilmesi durumunda şiddet kullanarak Türklerin boyun eğdirilmesi ve uluslararası toplumun müdahalesine fırsat vermeden her şeyin oldubittiye getirilmesi amaçlanmıştır.⁷⁵ Kıbrıs Türk toplumunun yapılacak değişiklikleri reddetmesi üzerine Akritas planı devreye sokulmuş ve adada şiddet olayları başlamıştır. Adada yaşanan şiddet olaylarının da etkisiyle Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fazıl Küçük ve Kıbrıs Cumhuriyetinin Türk üyeleri hükümetten ayrılmak zorunda kalmışlardır. Tarihe Kanlı Noel olarak geçen katliam üzerine Türkiye antlaşmalardan doğan haklarını kullanarak caydırıcı önlemler almak zorunda kalmış ve 25 Aralık 1963 tarihinde Türk Hava Kuvvetlerine bağlı jetlerle uyarı uçuşu yapmıştır.⁷⁶ Türkiye'nin bu tavrı garantör devletlerin bir araya gelmesi ve adadaki düzenin yeniden sağlanması amacıyla Müşterek Müdahale Gücü (Barışı Koruma Gücü) oluşturulmasına olanak sağlamıştır. 27 Aralıkta

⁷⁴ Gülboy, s.282.

⁷⁵ *Kıbrıs Cumhuriyeti*, http://users.metu.edu.tr/birten/kibris_cum.html, (26.11.2017)

⁷⁶ Mehmet Gönübol, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, 9.Baskı, Ankara: Siyasal Kitapevi, 1996, s. 116-118.

göreve başlayan bu birlik, 30 Haziran günü Lefkoşa’da çatışan tarafların arasına girerek yeşil hat adı verilen bölgeye konuşlanmışlardır.⁷⁷ Böylece adanın bölünmesine giden süreç başlamış oldu. Bu dönemde 364 Kıbrıslı Türk ve 174 Kıbrıslı Rum öldürülmüş, 25 bin Kıbrıslı Türk ve çok sayıda Rum evlerini bırakıp göç etmek zorunda kalmıştır.⁷⁸

Adada yaşanan şiddet olayları üzerine İngiltere’nin önderliğinde Londra’da 15 Ocak 1964’te mevcut durumun değerlendirilmesi adına Londra Konferansı düzenlenmiş, taraflar çözüm önerilerini sunmuştur. Türk tezini ortaya koyan Rauf Denktaş, mevcut statünün Kıbrıslı Türkleri korumak için yeterli olmadığını, bu sebepten dolayı coğrafi olarak ayrılmış iki toplumlu federal bir devletin kurulması gerektiğini savunmuştur. Yunanistan ise çoğunluk esasına dayalı tam bağımsız yeni bir devletin kurulması gerektiğini ileri sürmüştür. Sunulan görüşler arasındaki mevcut uçurum, Londra Konferansının sonuç alınmadan dağılmasına neden olmuştur.

Bu süreçte Kıbrıslı Rumların Türklere karşı saldırıları devam etmiştir. Artan şiddet olaylarının da etkisiyle Türkiye, 15 Şubat 1964’te adaya müdahale etmeye karar vermiştir. Türkiye’nin müdahale kararı üzerine İngiltere aynı tarihte şiddetin daha fazla tırmanmaması için BM’ye başvurmuştur. 4 Mart 1964 günü BM, taraflar arasında şiddeti körükleyecek ve barışı bozacak adımlar atılmamasına, üye devletlerden oluşacak bir Barış Gücünün adada sükûneti ve güvenliği sağlamak adına gönderilmesine ve BM Genel Sekreteri tarafından bir arabulucu atanmasına karar vermiştir. Türkiye tarafından ateşkesi sağlamak ve akan kanı durdurmak adına bu karar olumlu karşılamıştır. BM Barış gücünün adada görev yapmasıyla beraber az da olsa şiddet olaylarında bir azalma görülmüştür. Lakin Makarios böylesi bir ortamda 4 Nisan 1964 günü Zürih ve Londra antlaşmalarının bir parçası olan İttifak antlaşması feshettiğini açıklamıştır. Türkiye tek taraflı fesih kararının hukuka aykırı olduğunu belirtmiştir. Yunanistan ise mevcut antlaşmaların Kıbrıs’taki sorunu körüklediğini, Helenizmin Kıbrıs’taki mücadelesini sonuna kadar destekleyeceklerini bildirmiştir.⁷⁹ Adada yaşanan gelişmelerin de etkisiyle Türkiye garantör devlet olarak adaya müdahale etmek istemiştir. Fakat dönemin ABD

⁷⁷ Bülent Şener, “1963-1964 Kıbrıs Krizi: Türk Dış Politikası Tarihinde Askeri, Siyasal ve Hukuksal Boyutlarıyla Bir Zorlayıcı Diplomasi Uygulaması”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı.205, (Ağustos 2013) s.16.

⁷⁸ Yaşar Aksoy, *Kıbrıs Direnişi ve Çözüm “ Nikos Sampson’un Anıları Darbe, Düşüm, Yeni Müzakere Süreci ve Doğalgaz Çatışması*, 1. Basım, İzmir: Etki Yayınları, Ocak 2015, s.558.

⁷⁹ Umut Arık, “Kıbrıs Krizi”, *Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt.2, Sayı.1, (2011), s.7.

Başkanı Johnson, 5 Haziran 1964 günü gönderdiği ağır ifadeler içeren mektubuyla 7 Haziran 1964 günü planlanmış olan harekâtı engellemiştir. Johnson İsmet İnönü'ye, Türkiye'nin gerekli şartlar oluşmadığından adaya müdahale edemeyeceğini, Kıbrıs'a yapılacak bir askeri müdahalenin Sovyet tehdidini doğuracağını, böyle bir durumda NATO'nun Türkiye'yi savunmasının güç olduğunu, Türkiye'ye kendisini savunması için verilen silahların Kıbrıs'ta kullanılamayacağını içeren ve ABD'ye davet eden bir mektup göndermiştir. 13 Haziran 1964 günü İsmet İnönü Johnson'ın mektubuna daha yumuşak bir üslupla cevap vermiştir. İsmet İnönü mektubunda, Johnson'ın kullandığı üsluptan şikâyetçi olarak, Rumların silahlandığını, 1959 antlaşmalarına aykırı davrandığı ve Türkiye tarafından uyarılmasına rağmen ABD'nin bu konuda sessiz kaldığını söylemiştir. Ayrıca BM'nin adadaki faaliyetlerinin Türkleri korumak için yeterli olmadığını, Yunanistan'ın sorumluluklarını yerine getirmeyerek adadaki şiddet olaylarını desteklediğini, olası bir Sovyet saldırısı karşısında NATO'nun Türkiye'yi savunma konusunda tereddüt etmesinin müttefiklik esasına dayanmadığını içeren ve Johnson'ın davetini kabul eden mektubunu göndermiştir.⁸⁰ Bu davet üzerine Amerika'ya giden İsmet İnönü, ABD Başkanı Johnson ile yaptığı görüşmelerde, 1959 antlaşmalarının hala daha yürürlükte olduğu kabul edilmiş ve sorunun görüşmeler yoluyla çözülmesi kararlaştırılmıştır. Bu hususta yardımcı olması için de ABD eski Dış İşleri Bakanı Dean Acheson görevlendirilmiştir.

Dean Acheson'un arabuluculuğunda BM arabulucusu Tuomioja'nın gözetiminde Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin katılımıyla Cenevre Konferansı düzenlenmiştir. Konferansta Acheson planı önerilmiştir. Bu plan, Karpaz Yarımadasının Türkiye'nin egemenliğine bırakılmasını, çoğunlukta olduğu birkaç bölgede Türklere özerklik tanınmasını ve Yunanistan'ın Meis adasını Türkiye'ye bırakmasını içeriyordu. Türkiye'nin kabul ettiği bu plan, Yunanistan ve Rum toplumu tarafından reddedilmiştir. Ardından Yunanistan 20 Temmuzda yeni bir öneriyle gelerek adanın 32km²'lik kısmının 50 yıl boyunca Türkiye'ye kiralanmasını teklif etmiştir. Ancak Türkiye

⁸⁰ Şener, s.21-22.

tarafından Enosis tehlikesi içermesinden dolayı bu teklif reddedilmiştir. Böylece Cenevre Konferansı 31 Ağustos 1964'te sonuç alınmadan dağılmıştır.⁸¹

Cenevre Konferansı sürerken 6 Ağustos'ta Grivas komutasındaki Rumlar Erenköy'e saldırmışlardır. EOKA tarafından abluka altına alınan Erenköy TMT'ye⁸² mensup mücahitler tarafından savunulmuş olsa da Rumların ağır silahlarına karşı yetersiz kalmışlardır. BM Barış Gücünün aradan çekilmesiyle bazı Türk köylerini işgal eden Rumlara karşı geri çekilmek zorunda kalan TMT'ye destek Türkiye'den gelmiş, Türk Hava Kuvvetlerine ait Jetler 7 Ağustosta uyarı uçuşu yapmıştır. Grivas öncülüğündeki EOKA mensupları tarafından ciddiye alınmayan bu uyarı, 8-9 Ağustosta 64 Türk Jetinin Rum Mevzilerini bombardımana tutmasıyla sonuçlanmıştır. Bu müdahalede 33 Kıbrıslı Rum ölürken 230'u yaralanmıştır. Daha sonra konu BM'ye intikal etmiş ve adada tekrar ateşkes sağlanmıştır.⁸³

1963-64 krizleri neticesinde binlerce Kıbrıslı Türk evlerini bırakıp gettolarda yaşamak zorunda kalmış, ekonomik sıkıntılarla boğuşmuştur. Erenköy saldırısıyla beraber 1967 yılında kadar çatışmalardan uzak sessiz bir dönem yaşandıysa da bu dönem, Grivas önderliğindeki EOKA mensupları ve Yunan askerlerinin Geçitkale ve Boğaziçi köylerine saldırmasıyla son bulmuştur. EOKA tarafından işgal edilen bu yerleşimlerde mücadele eden TMT mensubu 30 Türk şehit olmuştur.⁸⁴ Türklere yönelik kitlesel imha planının tekrar yürürlüğe girmesiyle Türkiye 17 Kasım'da dost ve müttefik ülkelere adaya çıkarma yapacağını bildirmiştir. Çıkarmanın durdurulması için ise, Grivas'ın ve İttifak antlaşmasına aykırı olarak bulunan Yunan askerlerinin adadan ayrılmasını istemiştir. Türkiye'nin istekleri Yunanistan'ın da girişimiyle gerçekleşmiş, Rumlar işgal ettikleri topraklardan çıkmıştır.⁸⁵

⁸¹ Türkiye - Yunanistan İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu, <http://politikaakademisi.org/2013/06/24/turkiye-yunanistan-iliskilerinde-kibris-sorunu>, (27.11.2017)

⁸² Türk Mukavemet Teşkilatı, Kıbrıs'ta 1 Ağustos 1958'de EOKA terör örgütüne karşı Türkleri savunmak için kurulan silahlı örgüt.

⁸³ Çağatan Taşkın, Cem Okan Tuncel, "Kıbrıs Türk Milli Mücadelesinde Erenköy Direnişi: Bir Sözlü Tarih Çalışması", **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt.18, S.33, s.570- 575.

⁸⁴ Hamza Eroğlu, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Yaratıcı Tarihi Süreci ve Son Gelişmeler", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt.18, Sayı.54, (Kasım 2002), s.750.

⁸⁵ Thomas Ehrlich, "Cyprus, the 'Warlike Isle': Origins and Elements of the Current Crisis", *Stanford Law Review*, Vol. 18, No. 6 (May 1966), s. 105. Aktaran: Altan Aktaş, "1964 ve 1967 Kıbrıs Krizleri Sırasında ABD'nin Kıbrıs Politikası", (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, 2009), s.161.

1967 kriziyle beraber Türkler, 29 Aralık 1967’de 1960 Kıbrıs Cumhuriyetinin tüm kuralları uygulanıncaya kadar Geçici Türk Yönetimini kurduklarını ilan etmiştir. Bu dönemden sonra toplumlararası görüşmeler başlamış, uzlaşma koşulları aranmıştır. Fakat tüm çabalara rağmen bir ilerleme kaydedilememiştir. Bu süreç 15 Temmuz 1974 Yunan Subaylarının uyguladığı darbeye son bulmuştur. Yapılan Darbe neticesinde Türkiye uluslararası antlaşmalardan doğan haklarını kullanmış ve Kıbrıs Barış Harekâtını gerçekleştirmiştir.⁸⁶

⁸⁶ Sivriservi, s.97-99

3. KIBRIS MESELESİNİN ÇATIŞAN AKTÖRLERİ

Yüzyıllardır barış ve huzur içinde yaşayan ve aslında bir olan iki ayrı millet olan Rum ve Türklerin nasıl birbirine düştüğü, huzur dolu yıllardan çatışmaların hâkim olduğu günlere nasıl gelindiğinin anlatıldığı bu bölümde Kıbrıs Meselesinin çatışan aktörlerine değinilmiştir. Bu bölümde, Türkiye ve Yunanistan'ın Kıbrıs politikalarından, Kıbrıs'ta kurulan EOKA tedhiş örgütünden ve TMT gibi direniş örgütlerinden bahsedilmiştir.

3.1 Bir Aktör Olarak Kıbrıslı Rumlar (Helenler)

Yüzyıllar boyunca bulunduğu konumdan ve sahip olduğu zengin madenlerden dolayı Kıbrıs, çeşitli medeniyetlerin hâkimiyeti altına girmiştir. 800 yıl boyunca Bizans hâkimiyetinde kalan Kıbrıs halkı yoğun bir şekilde Helen kültürünün etkisinde kalmış, Ortodoksluğun Doğu Akdeniz'deki merkezlerinden biri haline gelmiştir.⁸⁷ Bu açıdan bakıldığında Kıbrıs'taki Rumların Bizans hâkimiyetinde geçirdikleri 800 yıl sonucunda Helen kültüründen etkilenmeleriyle oluştuğu söylenmektedir. Özellikle Osmanlı hâkimiyetiyle beraber Katolik baskısından kurtulup özgürleşen Kıbrıslı Rumlar, modernite sonucu yayılan milliyetçilik akımlarının da etkisiyle Helen kimliğine sarılmışlardır. Bu sahiplenişin nedeni ise 1821 Mora isyanıyla fitili ateşlenen Yunan bağımsızlık hareketi olmuştur. Fransız ihtilalinin bir sonucu olarak ulus devlet kurma sürecinde bağımsızlığını kazanan Yunan devleti, Kıbrıslı Rumları da etkilemiş, Megali İdea çerçevesinde toplanmalarına sebep olmuştur. Gelişen olaylar neticesinde adanın Osmanlı tarafından İngiltere'ye kiralanması, Büyük ülkü çerçevesinde ortaya çıkan Enosis hayallerinin perçinlenmesine ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtına kadar sürecek EOKA'nın sebep olduğu çatışmaların başlamasına neden olmuştur.⁸⁸

Roma imparatorluğuna kadar dayanan adadaki Rum toplumu Türklerle beraber, Kıbrıs meselesinin bir aktörü olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. Kıbrıslı Rumlara bu rolünde başta Kilise olmak üzere anavatan olarak kabul ettikleri Yunanistan ve EOKA eşlik etmiştir.

⁸⁷ Durur, s.75.

⁸⁸ Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.42-46.

3.1.1 Kıbrıs Ortodoks Rum Kilisesi

Kıbrıs, Osmanlı İmparatorluğu tarafından 1571 yılında fetih olunmadan önce Ortodoks olan Kıbrıslı Rumlar, Katolik Venedik iktidarı süresince ezilip hor görülmüştür. Bu süre boyunca ağır işlerde çalıştırılıp iş gücü olarak kullanılan Rumlar, ağır vergilerin ve yaşam koşullarının altında yaşam mücadelesi vermiştir. Osmanlı tarafından adanın işgal edilmesi üzerine 307 yıl boyunca sürececek bir huzura kavuşmuşlardır. Bu döneme kadar faaliyetlerini tam olarak yerine getiremeyen dini özgürlüklerinden uzak Kilise, Osmanlıyla beraber gücünü toplamış, Ortodoks Kıbrıs halkının siyasi ve dini lideri konumuna gelmiştir. Bununla beraber ilk defa Bizans İmparatoru Zeno tarafından kırmızı mürekkeple imza atma ve asa taşıma hakkı tanınan Kiliseye, Osmanlı dönemiyle beraber bu haklar tekrar verilmiştir.⁸⁹ Kilise, bu siyasi gücüne ek olarak Hristiyanlardan vergi toplama hakkına da sahip olmuş ve ekonomik olarak da güçlü bir konuma gelmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde siyasi bir otorite olarak geniş imtiyazlara sahip olan Kilise, ilk başlarda sahip olduğu avantajlardan dolayı Enosis isteklerine karşı kulağını tıkamıştır. Fakat 1821 yılında gerçekleşen Yunan bağımsızlık hareketi Kıbrıs halkını ve kiliseyi çok yakından etkilemiştir. Yunan bağımsızlık hareketinin mimarı Filiki Eteria örgütünün yardım talebine karşın kilise, ekonomik olarak destek verebileceğini belirterek yardıma bulunmuştur. Kıbrıs Ortodoks kilisesinin bu yardımı onlara olumsuz sonuçlar doğurmuş ve padişah tarafından Başpiskopos'un da aralarında bulunduğu sorumlular idam edilmiştir.⁹⁰

Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki bu etkin gücünü İngiliz idaresi süresince de korumaya çalışan kilise, karar alma süreçlerinde etkili olmuş ve halkı yönlendirmiştir. Özellikle İngiliz idaresiyle beraber Enosis isteklerini daha sesli bir şekilde haykıran kilise, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması gerektiğini içeren taleplerini defalarca İngiltere'ye sunmaktan çekinmemiştir. Fakat Rumların bu talepleri her defasında İngiltere tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine kilisenin de etkisiyle yeni gümrük vergisi bahane edilerek 1931 Enosis isyanı düzenlenmiştir. Larnaka piskoposu

⁸⁹ Turgay Bülent Göktürk, "Rum Ortodoks Kilisesi'nin Kıbrıs'ta Karar Alma Sürecine Etkisi", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt.15, Sayı.30, (2015 Bahar), s.298.

⁹⁰ Kızılyürek, *Kıbrıs Sorununda İç ve Dış Etkiler*, s.75.

Mylonas'ın imzasını taşıyan bildiride, acılarla dolu Enosis yolunda, Anavatan Yunanistan ile birleşme konusunda her türlü yola başvurabileceklerinden bahsedilmiştir.⁹¹ Kilise'nin Kıbrıs'ı anavatan olarak kabul gördükleri Yunanistan'a bağlama girişimleri, 1931 Enosis isyanıyla son bulmamıştır. Kilise özellikle III. Makarios'un Başpiskopos olarak seçilmesiyle beraber tüm ada Rumlarını Enosis yolunda etkisi altına almayı başarmıştır. Bu hususta sorunu uluslararası arenaya taşımak adına referandum düzenlenmiş, uluslararası arenada istenilen sonuç alınmayınca Megali İdea'yı gerçekleştirebilmek adına EOKA terör örgütü kurulmuştur. Hem İngilizleri hem de Türkleri sindirmek için silahlı eylemlerine başlayan EOKA, ada genelinde pek çok katliam ve saldırıyı planlamış ve uygulamaya koymuştur.

Kilisenin karar alma sürecindeki bu gücü 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra da devam etmiştir. Bu tarihten sonra Makarios, hem Kıbrıs Ortodoks Rum toplumunun Başpiskoposu hem de Kıbrıs Cumhuriyetinin ilk Cumhurbaşkanı unvanını almıştır. Böylece Makarios önderliğinde kilise, devlet politikasını şekillendirmede etkin bir rol oynamıştır.

3.1.2 Anavatan Yunanistan ve Megali İdea

Osmanlı İmparatorluğu millet sistemiyle yönetilen bir yapıya sahiptir. Bu nedenle İmparatorluk içindeki halk dini kimliklerine göre şekillenmiştir. Etnik kimliğin önemli olmadığı bu yapı, Fransız İhtilaliyle beraber büyük bir değişime uğramıştır. İhtilal sonrası yayılan milliyetçilik akımları, milli kimlik ve vatandaşlık gibi kavramları ortaya koyarak, çok uluslu devletlerde büyük bir infial uyanmasına ve dini kimliklerin etnik kökenin arkasında kalmasına yol açmıştır.⁹² İşte bu, Fransız İhtilaliyle beraber imparatorluk içindeki farklı kimliklere sahip halkın, etnik kimliklerini oluşturmak ve ulus devlet olma yolunda bağımsızlık mücadelesi vermelerine sebep olmuştur. Bu amaçla İmparatorluk içindeki diğer uluslara nazaran daha kalabalık ve yaygın konumda olan Rumlar, Sırpların ardından 1821 yılında Mora isyanıyla bağımsızlık mücadelesinin ilk fitili ateşlemişlerdir. Yunanlıların ulus devlet kurma yolunda başlattıkları bu

⁹¹ Çakmak, s.104-105.

⁹² Yasin Kara, Osmanlı Tarihinde Yunan Bağımsızlığı ve Osmanlı Yöneticilerinin İsyan Karşısındaki Tutumları, https://www.academia.edu/10114967/Yunan_Ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1zl%C4%B1%C4%9F%C4%B1_ve_Osmanl%C4%B1_Y%C3%B6neticilerinin_%C4%B0syan_Kar%C5%9F%C4%B1s%C4%B1ndaki_Tutumlar%C4%B1 (12.12.2017), s.3.

mücadelenin fikri temelini Megali İdea oluştururken, uygulamada ise Etniki Eterya, Filiki Eteria ve EOKA gibi örgütler görev almıştır. Bu örgütlerin yanı sıra Megali İdea, İstanbul Ortodoks Patrikhanesi'nden Kıbrıs Ortodoks Kilisesine kadar, Mora'daki en basit manastırdan Girit'in en ücra köyüne kadar Helen kimliğinin hâkim olduğu her yerde savunulmuş ve uygulanmaya çalışılmıştır.⁹³ Avrupalı devletler de bu mücadelenin en büyük destekçisi olmuşlardır. İngiltere ve Rusya, 4 Nisan 1826 yılında, Yunanistan'ı Osmanlıya vergi veren özerk bir devlet haline getirecek ve Türkleri Yunanistan'dan çıkartmayı öngören Sen-Petersburg protokolünü imzalamıştır. Tarihler 6 Temmuz 1827'yi gösterdiğinde ise Fransa'nın da katılımıyla Londra Antlaşması imzalanmış ve Osmanlının Yunan devletini kabul etmesi, bu durumun kabul edilmemesi durumunda ise antlaşmanın tarafları olarak Yunanlılara destek olup Osmanlıya baskı yapacaklarını bildirmişlerdir.⁹⁴ Sen-Petersburg protokolü ve Londra Antlaşmasında alınan kararları kabul etmeyen Osmanlı İmparatorluğu, 20 Ekim 1827'de İngiliz, Rus ve Fransız gemilerinin yaptığı ani bir baskın sonucu tüm donanmasını kaybetmiştir. Navarin'deki bu olayın hemen ardından 1828-1829 yılında patlak veren Osmanlı-Rus savaşı, Osmanlı'nın ağır yenilgisiyle sonuçlanmıştır. Bu savaşın bir sonucu olarak 14 Eylül 1829'da Edirne antlaşması imzalanmış ve daha önce kabul edilmeyen Londra Antlaşmasının hükümleri kabul edilmiştir. Böylece Osmanlı İmparatorluğu, 3 Şubat 1830 yılında Londra'da imzalanan yeni bir protokolle Yunanistan'ın bağımsızlığını resmen kabul etmek zorunda kalmıştır.⁹⁵

Yunanistan'ın bağımsızlığa kavuşması Megali İdea adına atılan ilk adım olmuştur. Kelime anlamı olarak “büyük ideal, büyük fikir” anlamlarını taşıyan Megali İdea ilk defa Rigas Ferreros adlı bir Rum tarafından 1796 yılında 12 sayfalık bir Megali İdea haritasıyla açıklanmıştır.⁹⁶ Açıklanan bu harita, Megali İdea'nın eylem planını oluşturmaktadır. Bu eylem planı temelde, Yunanistan, Rodos, Kıbrıs, Anadolu ve İskenderiye'ye kadar olan tüm toprakları elde ederek, Fatih Sultan Mehmet tarafından 1453 yılında fethedilen İstanbul'un başkent olduğu Bizans İmparatorluğunu tekrar

⁹³ Aksoy, s.136.

⁹⁴ M. Metin HÜLAGÜ, “1897 Türk-Yunan Harbine Kadar Osmanlı İdaresinde Girit”, **CIEPO-14 Uluslararası Türk İncelemeleri Kongresi**, Ege Üniversitesi, İzmir, 18-22 Eylül 2000, s.4.

⁹⁵ Mustafa Turan, “Avrupa Devletlerinin Osmanlı Politikaları ve 1821 Yunan İsyanı”, **Tehcirin 100. Yılında Osmanlı'nın Son Dönemindeki İsyanlar Uluslararası Sempozyum**, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, 18-20 Aralık 2014, s.345.

⁹⁶ Aksoy, s. 136.

kurmayı amaçlamıştır. Bu planı uygulamaya koymak için ise Etniki Eterya adında gizli bir terör örgütü kurulmuştur. Bu örgüt, Megali İdea çerçevesinde büyük Bizans İmparatorluğunu tekrar kurabilmek adına silahlı eylemler ve terör olayları yapmayı hedeflemiştir. 1830'da Yunanistan'ın bağımsızlığa ulaşmasının ardından gerçekleşen, Selanik'in işgali, Girit isyanı, Ege adalarının alınması, İzmir'in işgali ve Anadolu'nun ele geçirilmesi bu fikir üzerine Etniki Eterya'nın planlayıp gerçekleştirdiği eylemleri içermektedir.⁹⁷ Fakat Kurtuluş Savaşıyla Türkler tarafından kazanılan zafer, Yunanlıların İzmir'de denize dökülmesine ve yeni bir Türk devletinin, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına vesile olmuştur. Bu zafer, Yunanistan'ın yayılmacı politikasını Kıbrıs meselesine dek bir süre engellemiştir.

Mondros Ateşkes Antlaşmasıyla özgürlüğünü yitiren Türk halkı, Atatürk önderliğinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin imzaladığı Lozan antlaşmasıyla özgür ve bağımsız bir cumhuriyet olarak tarih sahnesindeki yerini almıştır. Şüphesiz ki bu antlaşma sadece Türkiye'yi değil aynı zamanda taraf olan diğer devletlerle beraber Yunanistan'ı da ilgilendiriyordu. Antlaşmanın 20. maddesiyle taraflar, Kıbrıs'ın İngiltere'nin bir toprağı olduğunu kabul etmiştir. Fakat yıllar 1928'i gösterdiğinde Yunanistan, ilk defa resmi olarak adanın kendisine bağlanmasını istemiş, İngiltere, Fransa ve Rusya'ya bir nota göndermiştir.⁹⁸ Böylelikle adadaki Rumların girişimleri dışında ilk defa Enosis fikrini kendi ağzıyla ortaya koyan Yunanistan, bu politikasına Megali İdea'dan ödün vermeden devam etmiştir. Türkiye'nin aksine belli bir politika çizgisinde, emellerinden taviz vermeden ilerleyen Yunanistan, Kıbrıs meselesinin uluslararası arenaya taşınmasından EOKA'nın silahlandırılmasına kadar pek çok alanda Enosis yolunda girişimlerde bulunmuştur. Öyle ki Yunanistan tarafından adadaki silahlı mücadele için yönetmesi için gönderilen Grivas'ın şu sözleri, "*Adaya çıkmamın ardından Yunanistan, adaya bol miktarda silah ve cephane gönderdi*" Yunanistan'ın Enosis yolundaki ciddiyetini ortaya koymaktadır.⁹⁹ Kıbrıs Meselesi üzerine yapılan çalışmalar sonrasında özellikle ABD ve İngiltere'nin dayatmasıyla taraflar, Kıbrıs'ın bağımsızlığını öngören antlaşmaları imzalamak zorunda kalmış ve istenmeyen bebek Kıbrıs Cumhuriyeti doğmuştur. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin doğması kâğıt üzerinde Enosis

⁹⁷ Aksoy, s.135-136.

⁹⁸ Vatansever, s.1497.

⁹⁹ İbrahim Artuç, **Kıbrıs'ta Savaş ve Barış**, 1. Basım, İstanbul: Kastaş Yayınları, 1989, s.14.

ve Taksim politikasını engelliyor gibi gözükse de hem Yunanistan hem de Başpiskopos Makarios tarafından Kıbrıs Cumhuriyeti, Megali İdea hedefleri doğrultusunda Enosis'e giden bir basamak olarak görülmüştür. Makarios'un New York Herald Tribune gazetesine 27 Eylül 1960 tarihinde yaptığı mülakatta; "*İlhak davası ölmemiştir. İlhakın unutulmuş olduğunu söyleyemem*" sözleri Kıbrıs Cumhuriyeti'nin onlar için ne ifade ettiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.¹⁰⁰

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin fiilen bittiği ve 1963-1964 Krizinin yaşandığı yılların ardından 1967'de Papandreou liderliğindeki Yunan hükümetinin Kıbrıs konusundaki tavrı ve ABD'ye karşı tutumu ülke içerisindeki sağcı çevrelerce daha sert bir şekilde eleştirilmeye başlanmıştır. Yapılan bu eleştiriler ve azınlık hükümetiyle yönetilen ülkede bir türlü sağlanmayan istikrar, 21 Nisan 1967'de Albaylar Cuntası'nın darbe yapmasına neden olmuştur.¹⁰¹ Albay Papadopoulos liderliğindeki Cunta tarafından radyoda okunan hükümet programında özetle; Kıbrıs sorununda azınlıklar dikkate alınarak, barışçıl bir şekilde Enosis'in gerçekleştirileceği söylenmiştir.¹⁰² Yunanistan'da Albaylar Cuntası'nın hükümeti ele geçirmesinin ardından 15 Kasım 1967'de Grivas önderliğindeki EOKA ve Rum Milli Muhafız Kuvvetleri, Türkleri yok edip Enosis'i gerçekleştirebilmek adına Geçitkale ve Boğaziçi köylerine saldırılmıştır. Yapılan bu saldırıların ardından 17 Kasım günü Türk savaş uçakları adada uçmuş ve Türk donanması Kıbrıs'a doğru yol almıştır. Aynı tarihte TBMM'de saldırıların devam etmesi durumunda Yunanistan ile savaş yapılması kararı alınmıştır. Türkiye'nin bu kararı, Yunanistan Dışişleri Bakanı Pipinelis'in Yunanistan'ın antlaşmalar dışındaki askerlerini geri çekeceğini ve buna karşılık olarak da Türkiye'den savaş hazırlıklarını durdurmasını istediği açıklamayla son bulmuştur.¹⁰³ Türkiye'nin bu kararlı duruşu, Yunanistan'ın da girişimleri üzerine Rumlar işgal ettikleri köyleri terk etmiş, Grivas ile

¹⁰⁰ New York Herald Tribune, 27 Eylül 1960; Kıbrıs'ta Barışa Engel ENOSİS, KTFD Enformasyon Dairesi Belge Yayınları No.10, Eylül 1982, s.11 Aktaran: Turgay Bülent Göktürk, "1974 Öncesi Türkiye'nin Kıbrıs Politikası, Vizyonu ve Uygulamaları", (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü 2013), s.134.

¹⁰¹ Altan Aktaş, s.133-134.

¹⁰² Göktürk, 1974 Öncesi Türkiye'nin Kıbrıs Politikası, Vizyonu ve Uygulamaları, s.290.

¹⁰³ Göktürk, 1974 Öncesi Türkiye'nin Kıbrıs Politikası, Vizyonu ve Uygulamaları, s.296.

beraber ittifak antlaşmasına aykırı olarak bulunan 12 bin civarındaki Yunan ordusu Kıbrıs'ı terk etmek zorunda kalmıştır.¹⁰⁴

Bu dönemden sonra Türkiye ve Yunanistan arasında ikili görüşmeler olmuş, gergin ortam yerini ılımlı bir havaya bırakmıştır. Lakin ikili arasında görüşmelerde Yunanistan ve Rum toplumu Enosis hayallerinden vazgeçmemiş, bunu da toplumlararası görüşmelere yansıtmışlardır. Görüşmelerin devam ettiği bu süreçte, daha önce Türkiye'nin baskısıyla adadan uzaklaştırılan Grivas, 1971 yılında adaya dönmüş ve Yunan Cuntası'nın da desteğiyle EOKA örgütünü yeniden şekillendirerek, EOKA-B örgütünü kurmuştur.

Yunan Cuntası'nın Makarios'a karşı girişimleri iki taraf arasındaki gerilimi iyice tırmandırmıştır. Makarios, EOKA-B'nin Yunanistan tarafından örgütlendiğini ve Rum Milli Muhafız Ordusu'nun bundan böyle Kıbrıs Rum Yönetimi'ne bağlandığını açıklamıştır.¹⁰⁵ Bununla da yetinmeyen Makarios, Yunan Cuntası'nın ada da bir darbe gerçekleştirerek, kendisini uzaklaştırıp, adayı Yunanistan'a bağlamak istediğini duyurmuştur.¹⁰⁶ Yine Makarios, 2 Temmuz günü Yunanistan Cumhurbaşkanı'na yazdığı mektubunda RMMO'nda bulunan Yunan subaylarının derhal geri çağrılmasını istemiş ve Yunan Cuntası'nın bu girişimlerini kınamıştır.¹⁰⁷ Megali İdea taraftarı iki kesim arasında yaşanan bu gerilim, Yunan Cuntası'nın, RMMO Komutanına ve orada görev yapan Yunanlı subaylara, Makarios'un öldürülmesi pahasına mutlaka darbe yapılmalıdır emri vermesiyle iyice kızışmıştır. Bu emir üzerine Nikos Sampson ve RMMO, 15 Temmuz 1974 günü, Makarios'un hafta sonu tatilini geçirmek üzere kaldığı evi bombalamış ve operasyonu başlatmıştır. Adada bulunan devlet dairelerini teker teker ele geçiren RMMO kuvvetleri, Makarios'u öldürüp, Kıbrıs Elen Cumhuriyeti'ni kurduklarını ilan etmiştir. Ayrıca yeni kurulan Kıbrıs Elen Cumhuriyeti'nde Cumhurbaşkanlığı görevine Nikos Sampson'un getirildiği açıklanmıştır. Öldüğü sanılan

¹⁰⁴ **Dışişleri Bakanlığı Belleteni**, Aralık 1967, sayı.39, s.10-11 Aktaran: Yavuz Güler, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi", **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt.5, Sayı.1, (2004), s.108.

¹⁰⁵ Süleyman Özmen, **Avrasya'nın Kırılma Noktası Kıbrıs**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005, s. 286.

¹⁰⁶ Muzaffer Sever, **20 Temmuz 1974 Kıbrıs Bitmeyen Gece**, İstanbul: Kastaş Yayınevi, 2010, s.28.

¹⁰⁷ Göktürk, **1974 Öncesi Türkiye'nin Kıbrıs Politikası, Vizyonu ve Uygulamaları**, s.302.

Makarios ise İngiltere'ye kaçmış, Yunanistan'ın adayı işgal ettiğini ve taraftarlarının direnmeye devam etmesini istemiştir.¹⁰⁸

Yunan Cuntası'nın desteği, Nikos Sampson önderliğindeki RMMO kuvvetlerinin gerçekleştirdiği darbeye beraber Kıbrıs'ta fiilen Enosis ilan edilmiştir. Yunanistan'ın bu girişimi, Kıbrıs'ta yaşayan Türkleri tehlikeye sokmuş, bunun üzerine de Türkiye 20 Temmuz günü uluslararası antlaşmalardan doğan hakkını kullanarak adaya ilk müdahalesini gerçekleştirmiştir.

3.1.3 EOKA

Halkların kendi kaderini tahin etme (self determinasyon) hakkıyla Birleşmiş Milletlere yapılan girişimlerin sonuçsuz kalması Makarios önderliğindeki Kıbrıs Rum toplumunun Enosis'i gerçekleştirme yolunda farklı önlemler almasına neden olmuştur. Bu amaçla ilk defa 1950 yılının sonlarına doğru Atina'da, aşırı milliyetçi anti-komünist X örgütü lideri Kıbrıs asıllı Yunan ordusunda Albay görevini üstlenen Grivas'ın da bulunduğu örgüt üyeleriyle görüşen Makarios, silahlı örgüt konusunda görüş alışverişinde bulunmuştur.¹⁰⁹ X, 1941 yılında Grivas önderliğinde kurulmuş ve İngiltere'yle beraber Alman işgali esnasında etkili olan sol örgütlerin işgal sonrasında da etkili olmasına karşı mücadele edip Kral II. Georg'un yeniden Yunanistan'a dönmesini amaçlayan silahlı bir örgüttür.¹¹⁰ Atina'da yapılan görüşmenin ardından Makarios, 1951 yılında Kıbrıs'a gelen Grivas'a Rum Gençlik Teşkilatı PEON'u organize etme görevi vermiştir. 1951 yılında kurulan PEON, Başpiskopos Makarios'un emirleri doğrultusunda 2 yıl faaliyette bulunmuş olmasına rağmen, İngilizler tarafından 1953 yılında tahrik edici hareketlerinden dolayı kapatılmıştır.¹¹¹ 1954 yılında Yunanistan'la beraber Kıbrıs'ta yapılan referandum sonuçlarının tanınması amacıyla başvuru BM'de olumlu karar çıkmaması üzerine silahlı mücadeleyi başlatması için 1955 yılında EOKA kurulmuştur. Daha önce İngilizler tarafından kapatılan PEON, 1955 yılında kurulan EOKA'nın çekirdeğini oluşturmuştur.¹¹² EOKA (Ethniki, Organosis, Kyprian, Agoniston: Kıbrıslıların Milli Mücadele Birliği) Yunanistan'ın

¹⁰⁸ Sever, s.28-33.

¹⁰⁹ Kızılyürek, **Milliyetçilik Kışkacında Kıbrıs**, 4. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, s.100.

¹¹⁰ Kızılyürek, *Milliyetçilik Kışkacında Kıbrıs*, s. 100.

¹¹¹ Göktürk, *1974 Öncesi Türkiye'nin Kıbrıs Politikası, Vizyonu ve Uygulamaları*, s.48.

¹¹² Göktürk, *1974 Öncesi Türkiye'nin Kıbrıs Politikası, Vizyonu ve Uygulamaları*, s.48.

desteğiyle Megali İdea çerçevesinde Kıbrıs'ta Enosis'i gerçekleştirebilmek adına Grivas tarafından kurulan silahlı bir örgüttür.¹¹³ Kıbrıs'ın hemen hemen her tarafında teşkilatlanmış, son derece modern silahlarla donatılmış EOKA'nın 1 Nisan 1955 günü İngilizlere karşı başlayan mücadelesi zamanla kitlesel olarak Türkleri yok etme girişimine dönüşmüştür. İngilizler ve Türklerin yanı sıra muhalif Rumlara karşı da cephe alan EOKA, Rum halkı üzerinde baskı kurarak onlardan para toplamıştır.¹¹⁴ Ada halkından toplanan paraların yanı sıra EOKA'nın ana finans kaynağını Makarios önderliğindeki Ortodoks kilisesi oluştururken ihtiyaç duyduğu silah desteğini ise Yunanistan sağlamıştır.¹¹⁵

3.1.4 EOKA-B

1967 Krizinin getirdiği ortamda Yunanistan başta General Grivas olmak üzere adada antlaşmalar dışında bulunan askerlerini geri çekmek zorunda kalmıştır. Bu dönemden sonra Yunanistan ve Makarios, Enosis'e giden yol konusunda uzlaşmazlığa düşmüş, Yunan Cunta hükümeti bir an önce Enosis'in gerçekleştirilmesi gerektiğini düşünürken, Makarios, Enosis'e giden süreçte Cunta hükümetine göre daha uzun vadeli bir plan yapmaktaydı. Makarios'a göre Enosis, Türklere karşı uygulanacak ekonomik ve siyasi baskı yoluyla gerçekleştirilebilirdi.¹¹⁶ Nitekim Makarios bu dönemde Türklere karşı ambargoyu ağırlaştırıp, göç etmek isteyenlere karşı kolaylık sağlıyordu.¹¹⁷ Yunan Cunta hükümetinin Makarios'a tahammülünün kalmadığı bu süreçte, Enosis'i en kısa sürede gerçekleştirebilmesi için Yunanistan tarafından Grivas, 1971 yılında adaya tekrar gönderilmiştir. Adaya dönen Grivas, Makarios'un liderliğinin Kıbrıs Rum toplumu için yeterli olmadığını, Kıbrıs'a Rum toplumunun adayı Yunanistan'la birleştirme hayallerini gerçekleştirmek adına döndüğünü açıklamıştır.¹¹⁸ Böylece Yunan Cunta lideri İyonides'in de desteğiyle Grivas liderliğinde eski ve yeni EOKA'cılar toplanmış ve EOKA-B örgütü kurulmuştur. 1970 yılına kadar Makarios önderliğinde Kıbrıslı Türklere İngilizlere ve ayrılıkçı Rumlara karşı eylemler yapan EOKA, Yunanistan'ın

¹¹³ Aksoy, s.556.

¹¹⁴ H. Fikret Alasya, **Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri**, KKTC: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992, s.41.

¹¹⁵ Fulya Yurdağın, "1955–1965 Yıllarında Türkiye Basınında Kıbrıs Sorunu", (**Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi, 2008), s.25.

¹¹⁶ İsmail, s.118.

¹¹⁷ İsmail, s. 118.

¹¹⁸ Umut Arık, "Kıbrıs Krizi", **Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2011, Cilt.2, Sayı.1, (2011), s.14.

para ve silah yardımıyla EOKA-B olarak yeniden canlandırılmış ve 1971 yılından itibaren hedefine Makarios'un kendisini de dâhil etmiştir.¹¹⁹ Grivas'ın 1974 yılındaki zamansız ölümü EOKA-B içinde liderlik mücadelesine sahne olmuş ve yerine Türklere ve İngilizlere karşı kanlı eylemleriyle tanınan Nikos Sampson¹²⁰ geçmiştir. EOKA-B, 15 Temmuz 1974'te Kıbrıs Rum toplumu lideri Makarios'a karşı darbe yapmış, adada bulunan tüm kurum ve kuruluşların kontrolünü sağlamış, Nikos Sampson Cumhurbaşkanlığına getirilmiş ve Kıbrıs Elen Cumhuriyeti kurulmuştur. Bu gelişmeler üzerine Türkiye uluslararası antlaşmalardan doğan hakkını kullanarak 20 Temmuz 1974 günü Kıbrıs Barış Harekâtını düzenlemiştir.

3.2 Bir Aktör Olarak Kıbrıslı Türkler

Lala Mustafa Paşa önderliğindeki Osmanlı donanması tarafından 1571 yılında Kıbrıs fethedilmiştir. Bu fetih sırasında görev yapmış yaklaşık 3779 asker Kıbrıs'ta kalmıştır. Bunlara ek olarak Kıbrıs'ta görevli memurlar aileleriyle beraber Kıbrıs'a yerleşmiştir.¹²¹ Adaya yapılan bu takviyelerin yanında Kıbrıs'ın Türkleştirilmesi bakımından Türk halkına ihtiyaç duyulmuş ve iskân politikası uygulanmıştır. Bu iskânlar genelde halkın kendi rızasıyla olmuştur. Fakat bazı durumlarda sürgün emri de çıkarılmıştır. Kıbrıs'ın fethinden sonra da böyle bir durum uygun görülmüş ve Padişah II. Selim'in emriyle sürgün hükmü çıkarılmıştır. Bu sürgün hükmüne göre; Aksaray, Beyşehir, Niğde, Bor, Develi, Ürgüp, İshaklı, Koçhisar, İçel, Seydişehir ve Akşehir gibi Anadolu'da bulunan kırsal kesimlerden 12 bin hane Kıbrıs'a gönderilmiştir. Sonraki yıllarda ise 8 bin hane daha gönderilmiş toplamda 40 bin kişilik bir nüfus Kıbrıs'a göç ettirilmiştir.¹²² Her ne kadar insanlar sürgün hükmü çerçevesinde adaya göç ettirilseler de, adaya gidecek olanlar rastgele seçilmemiştir. Çünkü sürgün hükmüne göre her on haneden biri seçim yapılarak Kıbrıs'a gönderilmiştir. Seçimi yapılan haneler arasında ayakkabıcı, terzi, dokumacı, taşçı, kuyumcu, demirci, nalbant, bakkal, semerci vb. meslek grupları dâhil edilmiştir.¹²³ Böylece Osmanlı İmparatorluğu Kıbrıs'ta ekonomiyi

¹¹⁹ Aksoy, s.557.

¹²⁰ Ozan Örmeci, Hüseyin Işıksal, Mavi Elma, **Türkiye Avrupa İlişkileri**, Ankara: Gazi Kitapevi, 2016, s.262.

¹²¹ Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşiv Daire Başkanlığı, **Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu, Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)**, Ankara, 2000, s.17.

¹²² Ahmet Atasoy, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Nüfus Coğrafyası", **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt.8, Sayı.15, (2011), s.33.

¹²³ Atılım Kıbrıs Araştırma ve Uygulama Merkezi (AKAUM), **Dünden Bugüne Kıbrıs Tarihi ve Sorunu I**, s.5.

canlandırmayı hedefleyerek vasıflı insanları da adaya göndermiştir. Kıbrıs'ın fethiyle beraber Anadolu'dan göç eden Türk halkı, bugünkü Kıbrıs Türk halkını oluşturmuştur.

3.2.1 Türkiye'nin Kıbrıs Politikası

Mustafa Kemal Atatürk önderliğindeki Anadolu halkının özgürlük mücadelesi olan Kurtuluş Savaşı, zaferle sonuçlanmış, düşman kuvvetler bertaraf edilmiştir. Bu mücadele yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin tasdiklendiği Lozan Antlaşmasıyla sonuçlanmıştır. Türk halkını, işgalci devletlerin sömürgesi olmaktan kurtaran bu antlaşma, her ne kadar ülkenin tapusu mahiyetinde olsa da özellikle Kıbrıs Türk halkı için 1974 Kıbrıs Barış Harekâtına dek sürecek bir özlemin başlangıcı olmuştur. Çünkü Lozan Antlaşmasıyla Kıbrıs, Misak'ı Milli sınırları dışında kalmıştır.¹²⁴ Bu antlaşma ayrıca Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs üzerine verdiği ilk resmi karar olmuştur.¹²⁵

Lozan ile beraber İngiliz hâkimiyetine giren Kıbrıs'a dair Türkiye'nin suskunluğu ise 1955'li yıllara kadar sürmüştür. Bu döneme kadar Türkiye, mevcut konjonktür gereği Kıbrıs Türk toplumuna yalnızca ekonomik ve kültürel bazda birtakım yardımlar yapabilmıştır.¹²⁶

Türkiye'nin dış politikasındaki Batı eksenini ve mevcut konjonktürün uygun olmayışı neticesinde 1955 yılına dek Kıbrıs meselesini inkâr eden Türk siyaseti, bu tarihten itibaren Londra Konferansıyla beraber Kıbrıs meselesine resmen taraf olmuştur. Başlarda statükonun devamını isteyen Türkiye, bunun olmaması durumunda Ada'nın Türkiye'ye geri verilmesini istemiştir.¹²⁷ Daha sonraki süreçte İngiltere, Yunanistan'ın Enosis tezine karşılık Türkiye'ye Taksim tezini önermiştir. Kelime olarak bölünme, parçalanma anlamına gelen Taksim, adanın Türkiye ve Yunanistan ile pay edilmesi anlamını içermektedir.¹²⁸ Taksim tezi etrafında toplanan Türkiye, İngiltere tarafından önerilen Radcliffe anayasa teklifini Taksimi öngörmesi sebebiyle kabul etmiştir.¹²⁹ Fakat bu teklif de daha önce yapılan diğer tekliflerde olduğu gibi Yunanistan tarafından

¹²⁴ Yiğit Yüksel, s.166.

¹²⁵ Mehmet Hasgüler, **Kim ve Akis Dergilerinde Kıbrıs 1954-1968**, 2. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, Ekim 2006, s.15.

¹²⁶ Yiğit Yüksel, s.166.

¹²⁷ Hasgüler, s.16.

¹²⁸ İsmail, s. 46.

¹²⁹ Hasgüler, s.66.

reddedilmiştir. Adada sükûnetin sağlanması amacıyla barış arayışları sürerken EOKA özelinde giderek artan şiddet olayları, iki NATO üyesi komşunun ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiş, müttefik kuvvetler arasında yaşanabilecek bir çatışma ihtimali başta ABD'yi endişelendirmiştir. Bunun üzerine Amerika ve İngiltere'nin de desteğiyle Kıbrıs Cumhuriyeti'ni oluşturacak antlaşmalara imza atılmış ve Türkiye de böylece Taksim tezinden vazgeçmiştir. 1960-1963 dönemini kapsayan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bekleneni karşılayamaması sonucu ortaya çıkan 1963-64 ve 1967 krizi, Türkiye'nin politikasında yeniden değişikliğe yol açmış ve ülke olarak iki toplumlu federasyonu savunmaya başlamıştır.¹³⁰ Türkiye'yi Yunanistan'la savaşın eşiğine dahi getiren bu krizler, 1974'te Yunan Cuntası'nın Enosis uğruna Kıbrıs'ta yaptığı darbeye karşı, Türkiye'nin garantör devlet olarak Kıbrıs Barış Harekâtını düzenlemesine neden olmuştur. Bu harekât yıllarca azınlık muamelesi yapılan Kıbrıs Türk halkının kurtuluşu olmuştur. Bu yıllardan sonra Kıbrıs Türk halkı Türkiye'yle beraber mücadelesine masada devam etmiştir.

3.2.2 TMT (Türk Mukavemet Teşkilatı)

Makarios'un Yunanistan ile birlikte 1950 Enosis referandumunun uluslararası arenada tanınması amacıyla başvurdukları BM'den 1955 yılında ret cevabı alması üzerine daha önce planlaması yapılan EOKA, 1 Nisan 1955 günü Grivas'ın liderliğinde ada genelinde İngilizlere ve Türklere karşı tedhiş hareketlerine başlamıştır.

EOKA'nın bu eylemleri karşısında Türkler, TMT öncesinde Volkan ve 9 Eylül Cephesi gibi amatör gönüllü Türklerden oluşan örgütler kurarak önlem almaya çalışmıştır. Bu örgütlerden ilki olan ve Dr. Fazıl Küçük tarafından kurulan Volkan, Kıbrıs Türk halkını silahla savunmak amacıyla kurulmuştur. Ayrıca bu örgüt, EOKA'nın eylemlerine karşı Türk halkının moralini yükseltmek ve Enosis'e karşı gelerek İngilizlerin adadan çıkması durumunda adanın Türklere geri verilmesini gerektiğini duyurmak amacıyla kurulmuştur.¹³¹ Bir savunma örgütü olan Volkan'ın

¹³⁰ Sait Yılmaz, "Türk-Yunan Sorunlarının Neresindeyiz?", https://www.academia.edu/32053865/T%C3%BCrk-Yunan_Sorunlar%C4%B1n%C4%B1n_Neresindeyiz, s.6-7.

¹³¹ Rukiye Maden, **Dr. Fazıl Küçük ve Kıbrıs**, 1. Basım, İstanbul: Tarihçi Kitapevi, Mart 2014, s.10.

açılımı “*Var olmak Lazımsa Kan Akıtmamak Niye*” olarak Dr. Fazıl Küçük tarafından belirlenmiştir.¹³²

9 Eylül Cephesi ise 1957 yılında kurulmuştur. Volkan örgütünün eylemlerini yeterli bulmayarak buradan ayrılan bir grup tarafından kurulan 9 Eylül Cephesi’nin kurucusu Ulus Ülfet olarak bilinse de asıl kurucusu yine Dr. Fazıl Küçük’tür. 9 Eylül günü yapacakları eylem için bomba imal etmeye çalışırken, talihsiz bir patlama sonucu 31 Ağustos 1957 yılında aralarında Ulus Ülfet’in de bulunduğu örgüt üyeleri hayatlarını kaybetmiştir. Yaşanan bu olayın da etkisiyle örgüt kısa sürede dağılmıştır.¹³³

Dağınık ve askeri disiplinden uzak bu örgütler, Yunanistan tarafından ağır silahlarla desteklenmiş EOKA karşısında yeterli mevcudiyeti gösteremediğinden dolayı Kıbrıs Türk halkını koruyacak yeni bir örgüte ihtiyaç duyulmuştur. Bu sebeple Volkan, 9 Eylül Cephesi gibi örgütlerin de birleşmesiyle 27 Temmuz 1957’de Burhan Nalbantoğlu, Rauf Denктаş ve Kemal Tanrısevdi tarafından Türk Mukavemet Teşkilatı kurulmuştur.¹³⁴ EOKA’nın Türklere yönelik artan şiddet olayları üzerine, Dr. Fazıl Küçük ve Rauf Denктаş’ın girişimleriyle TMT’nin Türkiye tarafından sahiplendirilmesine çalışılmıştır. Bu çabalar sonuç vermiş ve EOKA’nın şiddet eylemlerine karşın Kıbrıs meselesinin barışçıl bir şekilde çözülemeyeceğini gören Türkiye hükümeti, 1958 yılının başlarında TMT’nin resmen kurulmasına izin vermiştir.¹³⁵ Bu izin ile beraber Türkiye hükümeti, TMT’nin uzman subay ve malzeme ile desteklenerek ihtiyaç duyduğu silah ve maddi yardımın yapılmasını kararlaştırmıştır. Ayrıca TMT’nin herhangi bir makam ya da mercii ile resmi bir bağlantısı olmaması kararlaştırılmış ve Dr. Fazıl Küçük ile Rauf Denктаş Türkiye’ye davet edilerek, Özel Harp Dairesi Başkanı Daniş Karabelen, TMT lideri Yarbay Rıza Vuruşkan ve koordinatör Binbaşı İsmail Tansu ile tanıştırılmıştır.¹³⁶

Rumların iddia ettiği gibi bir saldırı örgütü olmayan TMT, EOKA’nın faaliyete geçmesinden sonra bir gereklilik üzerine kurulmuş, faaliyette olduğu süre boyunca

¹³² Maden, s.9.

¹³³ Maden, s.11-12.

¹³⁴ İsmail, s.44.

¹³⁵ Maden, s.15.

¹³⁶ Emrullah Yalçın, “Kıbrıs’ta Türk Mukavemet Teşkilatı ve Rauf Denктаş”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı.58, (Bahar 2016), s.294.

hiçbir Rum köyüne saldırmamış, yalnızca Türk gençlerini eğiterek, onları bağlı bulundukları köyleri savunmakla görevlendirmiştir. Savunma üzerine kurulan bu örgüt aşağıdaki amaçlar doğrultusunda kurulmuştur.

- Kıbrıs Türklerinin can ve mal güvenliğini sağlamak,
- Enosis emellerinin karşısında durmak,
- Türklere karşı yapılacak saldırıların karşısında durmak,
- Kıbrıs Türk halkının haklarını İngiliz yönetimine ve Rumlara karşı sonuna kadar savunmak,
- Türkiye ile ilişkileri kuvvetlendirerek Kıbrıs Türk halkının Türkiye ile olan ilişkilerini canlandırmak.¹³⁷

TMT faaliyette olduğu yıllar içerisinde özellikle, 1963, 1964, 1967 ve 1974 yıllarında Kıbrıs Türk halkını EOKA'ya karşı örgütleyerek Türklerin tamamen yok edilmesini önlemiştir.¹³⁸ Kıbrıs Türk halkının mücadelesinde en ön safta yer alan TMT, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtından sonra lüzum üzerine 1976 yılında lağvedilmiştir.¹³⁹

¹³⁷ İsmail, s.44.

¹³⁸ İzzettin Çopur, **1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve Anılar**, 1.Basım, İstanbul: Kastaş Yayınevi, 2014, s.33.

¹³⁹ Çopur, s.35.

4. KIBRIS'TA KANLI YILLAR VE 1974 BARIŞ HAREKÂTI

Çalışmanın dördüncü bölümünde Kıbrıs'ta meydana gelmiş ve insanları bulundukları yerlerden göç ettirip, gettolarda yaşamalarına sebep olan olaylara değinilmiştir. Bölümün alt başlıklarında; 1963 Kanlı Noel olaylarına, Erenköy Saldırısına, 1967 Krizi ve Kıbrıs Barış Harekâtı sonucu adada yaşanan sürece ışık tutulmuştur.

4.1 Akritas Planı Çevresinde Gelişen Kanlı Noel

Kıbrıs'ta süregelen özgürlük arayışları Kıbrıs Cumhuriyetinin kurulmasıyla bir nebze de olsa durağanlaşmıştır. Ancak kurulan yeni cumhuriyet, Kıbrıslı Türkler açısından bir temsil hakkı sağladığı için olumlu karşılansa da Kıbrıslı Rumlar tarafından Enosis'e giden süreçte bir sıçrama tahtası olarak kabul edilmiştir. Bu süreçte Makarios, anayasada açıkça belirtilmiş olan hususları çoğunluklu bir yapıya dönüştürerek, Türklerin aleyhine bir yapıya çevirmek istemesi Türkler tarafından kabul görmemiştir. Bu durum karşısında Makarios önderliğindeki Rumlar tarafından hukuka aykırı girişimlerle yaratılmış olan 1960 Anayasasının uygulanamaz olduğu görüşü, değiştirilmesi için haklı gerekçelerin olduğu tezini ortaya koymuştur.¹⁴⁰ Bu tezini desteklemek için Makarios daha öncede belirttiğimiz gibi 30 Kasım 1963 tarihinde, devletin işlerliğini sağlamak ve mevcut uzlaşmazlıkları ortadan kaldırmak maksadıyla 13 maddelik bir anayasa değişikliği teklifinde bulundu. Kıbrıs Türk toplumu tarafından 1960 Anayasasını ihlal eden ve Türkleri azınlık durumuna getirecek bu görüş reddedilince dönemin İçişleri Bakanı Polikarpos Yorgancis tarafından önerilen Akritas planı devreye sokulmuştur. Akritas Planı özetle aşağıdaki maddeleri içermekteydi.

- Zürih ve Londra antlaşmaları adadaki toplumların hür iradelerini karşılamamakta, adil ve tatmin edici bir çözüm sunmaktan uzak olduğunu tüm dünya kamuoyuna inandırmak.

¹⁴⁰ Erol Mütercimler, **Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri**, İstanbul: Yaprak Yayınevi, Haziran 1990, s. 85.

- Mevcut antlaşmalarla Rum Toplumuna haksızlık yapıldığını ve yabancılar tarafından güvenilmesi gereken toplumun Rumlar olduğunu belirtmek.
- Anayasanın değiştirilmesi gerektiğini yaymak ve gayelerinin yalnızca bazı maddeleri değiştirmek olduğunu tüm kamuoyuna inandırmak
- Tüm bunlarda başarı sağlanırsa eğer Türkleri anayasa değişikliğine ikna etmek ve bu amaçtaki gayelerini ortaya koymak.
- Türklerin kabul etmesi durumunda Londra ve Zürih antlaşmalarını bir kenara koyarak, Türklerin elde ettiği ittifak ve garantörlük antlaşmalarını kaldırarak girişimde bulunmak. Türkler tarafından kabul görmezse oldubittiyle Enosis'i ilan etmek ve Yunan Ordusunu adaya davet etmek.
- Amaçlanan hedeflere 1965'te yapılması planlanan genel seçimlerden önce yapmak.¹⁴¹

Planın devreye girmesiyle beraber ilk olay 21 Aralık 1963 Günü gece 02.10'da Lefkoşa'nın Tahtakale semtinde evlerine giden Türklerin araçlarından indirilerek yoklama bahanesiyle durdurulması üzerine Rum polisler tarafından üzerlerine ateş açılmasıyla başlamıştır.¹⁴²

22 Aralık 1963 günü ise, Türk Lisesi öğrencileri önceki gün yaşanan olayları kınamak amacıyla toplandıkları okul bahçesinde Rum Polisler tarafından taranmış iki öğrenci yaralanmıştır.¹⁴³ Rumlar tarafından başlatılan olaylar yine kendileri tarafından kızıştırılmaya devam ediyor, Kıbrıs'ta bir iç savaş başlıyordu. Makarios önderliğinde her türlü hafif ve ağır silahla donatılmış EOKA yandaşı Rum Militanlarca sistematik bir şekilde devam ettirilen Türkleri yok etmek harekâtına karşı, eski silahları ve sınırlı imkânlarıyla TMT karşılık veriyordu.¹⁴⁴ Yine aynı günün akşamında Lefkoşa'da Girne yolu üzerinde bulunan Aspava Barı yanında pusuya yatan Rum Polisler, araçlarıyla hareket halinde olan Türklere ateş açmışlar, biri şehit beş Kıbrıslı Türk yaralanmıştır.¹⁴⁵

¹⁴¹ Muzaffer Sever, **20 Temmuz 1974 Kıbrıs Bitmeyen Gece**, İstanbul: Kastaş Yayınevi, Haziran 2010, s.25-26.

¹⁴² Vehbi Zeki Serter, **Kıbrıs'ta Rum-Yunan Saldırıları ve Soykırım**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2008, s.181-182.

¹⁴³ Mütercimler, *Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri*, s.91.

¹⁴⁴ Sever, s.27.

¹⁴⁵ Serter, s.188-189.

Kıbrıs'ta Rumların sebep olduğu olaylar dünya kamuoyunun da ilgisini çekmiş Reuters haber ajansı, olayları “*Kıbrıs'ta Savaş Çıktı*” şeklinde duyurmuştur.¹⁴⁶ 23 Aralık 1963 günü ise Türk Büyükelçiliğine saldırıda bulunulmuş çatışmalarda 12 Türk ölürken 50 kişi yaralanmıştır.¹⁴⁷

24 Aralık akşamı ise dünya, Kıbrıs'ta meydana gelen şiddet olaylarına tanıklık etmiştir. Lefkoşa'nın Kumsal bölgesine baskın yapan Yunan alayından takviyeli Kıbrıslı Rumlar, KT Kuvvetleri Alayı Doktoru Binbaşı Nihat İlhan'ın genç hanımı Mürüvvet İlhan ve üç çocuğu Murat, Kutsi ve Hakanı saklandıkları banyo küveti içinde kurşunlayarak katletmiştir.¹⁴⁸

Giderek yoğunlaşan saldırılar üzerine Türkiye, garantör devletlerle yaptığı görüşmelerden de sonuç almayınca 25 Aralık 1963 günü aldığı kararla Garanti antlaşmasının 4'üncü maddesinin 2'nci fıkrasının verdiği haklara dayanarak Genelkurmay Başkanlığına yetki verdi.¹⁴⁹ Bunun üzerine Kıbrıs Türk Alayı, bulunduğu yerden ayrılarak mevzilerine yerleşmiş, Türk Hava Kuvvetlerine bağlı savaş uçakları ise Lefkoşa üzerinde ihtar uçuşuna başlamıştır.¹⁵⁰ Türkiye'nin bu tek taraflı girişimi İngiltere ve Yunanistan'ı da olayların içine çekmiştir. İngiltere, Türkiye'nin tek taraflı bir müdahalesine gerek olmadığını belirterek, 2500 kişilik İngiliz askerini adada güvenliği tesis etmekle görevlendirdiğini bildirmiştir. Kıbrıs Rum hükümetinin de destek vermesiyle Türkiye, Yunanistan ve İngiltere temsilcileri, 30 Aralık 1963'te Lefkoşa'da karşılıklı ateşkes 'in uygulanacağı Yeşil Hat'tı belirlemişlerdir.¹⁵¹ Yeşil Hattın iki toplumu birbirinden ayırmasıyla beraber fiilen Taksim yoluna gidilmiş olmuştur.

Enosis'e engel olduklarını düşündükleri Türk halkının ortadan kaldırılmasıyla Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakında herhangi bir problem kalmayacağına¹⁵² inanan Makarios ve yandaşları 21 Aralık günü başladıkları soykırım girişimine Türkiye'nin caydırıcı müdahalesiyle bir süre ara vermişlerdir. Tarihe Kanlı Noel adıyla kazınacak bu

¹⁴⁶ Aydın Olgun, *Kıbrıs Gerçeği*(1931-1990), Ankara: Demircioğlu Matbaacılık, 1991, s. 25.

¹⁴⁷ Mütercimler, “*Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri*”, s.91.

¹⁴⁸ Serter, s.194.

¹⁴⁹ Turgut Tülümen, **Hayat Boyu Kıbrıs**, 1.Baskı, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, Haziran 1998, s.60.

¹⁵⁰ Tülümen, s.60.

¹⁵¹ Mütercimler, “*Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri*”, s.93.

¹⁵² Ahmet Tolgay, **Çelik Güvercin**, 2. Baskı, K.K.T.C: Kıbrıs Türk Mücahitler Derneği, 1996, s.12.

kısa süreçte Makarios ve yandaşları, Dr. Fazıl Küçük'e göre 400'e yakın Türk'ü şehit etmiştir.

Şekil 12: Cumhuriyet Gazetesi, 28 Aralık 1963

4.2 Erenköy Saldırısı

21 Aralıkta başlayıp Türk müdahalesiyle ateşkese zorlanan Türkleri yok etme girişimi, ada geneline yayılmış, Türkiye'ye açılan kapı olması açısından stratejik anlamda oldukça önemli olan Erenköy'e topyekûn bir taarruzla devam etmiştir.

Bölgeye ilk defa 26 Ocak 1964'te başlayan saldırılar 5 Ağustos 1964 günü iki Rum hücum botunun, Kıbrıs'ın Türkiye ile tek bağlantısı olan kuzeybatı sahiline yakın Mansura ve Erenköy köylerine yaptıkları uçaksavar atışlarıyla başlamıştır. Yoğun topçu ve havan atışları karşında direnmekte zorlanan Kıbrıslı Türkler, Birleşmiş Milletler Askerlerinin de yetersiz kalmasıyla çekilip Erenköy'e sığınmaya mecbur kalmışlardır.¹⁵³ Rumların üstün ateş gücü karşısında Erenköy'de sıkışan Türklere 8 Ağustos günü Türkiye'den kalkan uçaklar yardıma gelmiştir.

¹⁵³ Çopur, s. 69.

Türk uçaklarının bölgeye gelişini TMT'nin ilk Bayraktarı P. Albay Rıza Vuruşkan, Astğm. Ahmet Savalaş, Milliyet yazarı Ömer Sami Çoşar ve 58 gönüllü mücahitlerle Erenköy'e gelen Rauf Denктаş şu şekilde özetlemektedir.

“Erenköy'e Yunan alayı, topçu birlikleri ve zırhlıları ile yüklenmişti, Rum Yunan ikilisi tarafından beş köyden sökülüp daracak bir bölgeye sıkıştırılmıştı. Sonumuz gelmişti artık. Tek ümit Anavatan Türkiye'nin müdahalesiydi ve telsizde bozulmuştu aksilik. Gençler, aç uykusuz ve yorgun. Etrafa Rumların topları, mermileri düşüyordu yağmur gibi. Birden bire, telsizci, mors düğmesini bırakıp radyo ile seslenmeye başladı Anadolu'ya. Faciayı acı ile izleyen kardeşlerimize; Ankara, Ankara, beni anlıyor musun?

Ankara, Ankara! Ve sessizlik. Ankara'dan ses yok. Ne yalnızlıktı o? Erenköy'ün sarp tepelerinde, Ankara'ya, Türkiye'nin garanti hakkına güvenerek yıllardır direnenler için, Ankara'nın sessizliği ne büyük bir felaketti. Fakat birden telsizcinin gözlerinde bir parıltı. Ankara ses veriyor, bir sevinç çılgılığı, sessizce ağlıyor Ömer Sami Coşar, göz göze geliyoruz, benden de yaşlar boşanıyor. Ankara ayakta. Ankara yanımız da işte. Hükümet telsiz başında. Erenköy Dağları'nda yıllarını boşuna çürütmediklerini idrak eden Türk mücahitleri, Türk mukavemetçiler bayrağı selamlıyor gururla. Ankara yanımızda. Yegâne gücümüz ve dayanağımız güzel Ankara, Türkiye'miz, Anadolu'muz, öz kardeşlerimiz ses veriyorlar bize işte.” ...¹⁵⁴

8 Ağustos günü yapılan saldırılar da etkisini göstermemiştir. Türkiye 9 Ağustos 1964 günü Kıbrıslı Türkler üzerine yapılacak saldırıyı önlemek maksadıyla saat 13.45'te 64 Türk Jetinin katılımıyla Erenköy civarındaki askeri hedefleri imha etmiştir. Bunun üzerine Makarios, Türk uçaklarının durması durumunda askeri harekâta son vereceğini bildirmiş ve ateşkes istemiştir.¹⁵⁵ 10 Ağustos 1964 tarihinde ateşkes imzalanmış ve günümüz Erenköy sınırları belirlenmiştir. Erenköy müdafaası ulusal

¹⁵⁴ Süleyman Ergüçlü, **Kendi El Yazısıyla Rauf Denктаş'ın Kaleminden 20 Temmuz'a Doğru**, İstanbul: Bizim Kitaplar, 2015, s.23-25.

¹⁵⁵ Çopur, s. 71.

bilincin uyanmasında ve Türkiye'ye açılan bir köprübaşının korunması anlamında 1974 yılında yapılacak olan Barış Harekâtına önemli bir kolaylık sağlamıştır.¹⁵⁶

1963 Kanlı Noel'iyle 1964 yazı arasında 25 bin Türk kendi yurtlarında göçmen durumuna düşmüş, 11 yıl boyunca adanın % 3 'lük bir bölümünde yaşamak zorunda kalmıştır.¹⁵⁷

4.3 1967 Krizi

1963-1964 olaylarının ardından adada yaşanan sulh ortamı, 21 Nisan 1967 yılında Yunanistan'dan gelen haberle sarsılmıştır. Dönemin Yunanistan Başbakanı Papandreu'nun ordu genelinde başladığı tasfiye hareketi, Albay Papadopoulos liderliğindeki Albaylar tarafından askeri bir darbeyle sonuçlanmıştır.¹⁵⁸

Cunta Hükümeti Kıbrıs'la alakalı ikili görüşmelere kaldığı yerden devam etmiş, 1967 Eylülünde biri Keşan'da diğeri Dedeoğlu'da olacak toplantılara katılmıştır.¹⁵⁹ Sonuçsuz kalan bu görüşmelerden kısa bir süre sonra tekrar başlayan çatışmaların habercisi olmuştur.

15 Kasım 1967'de Rum Birlikleri Türklerin hâkim olarak yaşadığı Boğaziçi ve Geçitkale köylerine planlı bir taarruz gerçekleştirir. Grivas'ın emir komutasındaki Rumların elinde havanlar, toplar, bazukalar, ağır makineli tüfekler ve 40 kadar zırhlı araç bulunuyordu. Buna karşın Geçitkale ve Boğaziçi köylerini yaklaşık 300 kişiden oluşan mücahitler korumaktaydı.¹⁶⁰ Gün boyu devam eden çatışmalar sonucunda 30'a yakın mücahit şehit olurken, Rum Birlikleri köylere giriş yapmayı başarmıştır.¹⁶¹ Köylere giren Rumlar, mücahitleri bulmak için ev ev arama yapmış, başta köy camisi olmak üzere birçok evi ateşe vermişlerdir. Bunlara ek olarak mücahitlerin silah atölyesi

¹⁵⁶ Çağatan Taşkın, Cem Okan Tuncel, s.575- 579.

¹⁵⁷ Vamık D. Volkan, *Kıbrıs'ta Savaş ve Uyum Çatışan İki Etnik Grubun Psikanalitik Tarihi*, 1. Basım, İstanbul: Everest Yayınları, Haziran 2008, s. 32.

¹⁵⁸ Artuç, s. 97.

¹⁵⁹ Mütercimler, "Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri", s.115.

¹⁶⁰ Ertuğrul Önalp, *Geçmişten Günümüze Kıbrıs*, 1. Basım, Ankara: Berikan Yayınevi, 2007, s.113.

¹⁶¹ Önalp, s.113.

ve deposunu da yakan Rum Birlikleri, Mehmet Emin adındaki 80 yaşında bir Türk'ü üzerine gaz dökerek yakmış, 230'a yakın insanı bilinmeyen bir yere götürmüştür.¹⁶²

Yaşanan gelişmeler üzerine tepkisiz kalamayan Demirel hükümeti, 17 Kasım günü toplanıyor, 18 saat süren tartışmaların sonucunda Kıbrıs'a yapılacak askeri müdahaleyi 2 boş ve 1 hayır oyuna karşın 431 evet oyuyla kabul ediyordu.¹⁶³ Bunun üzerine Yunanistan'a bir nota gönderilir. Bu notanın içeriği özetle aşağıdaki maddeleri içermekteydi;

- Türkiye ve Yunanistan 1960 Lefkoşa antlaşmasını kabul edecek.
- Ada'daki iki toplumla beraber Türkiye ve Yunanistan'ın oluru olmadan 1960 Lefkoşa antlaşması değiştirilemeyecek.
- Kıbrıslı olmayan askeri kuvvetler en geç 2 ay içinde geri çekilecek.
- Grivas bir daha dönmeyecek şekilde adayı terk edecek.
- Antlaşmalara aykırı şekilde sokulmuş tüm silah ve cephaneler geri çekilecek.
- EOKA teşkilatı dağıtılarak soydaşlarımıza karşı herhangi bir eylemde bulunmayacak.
- Boğaziçi ve Geçitkale köylerine yapılan saldırılar sonrası zarar gören soydaşlarımıza tazminat ödenecek.
- Kıbrıslı Türkler ada içinde özgürce dolaşıp ticaret yapabilecek, işledikleri suçtan sadece kendi toplumuna karşı sorumlu olacak.
- Yunanistan mevcut sorunun giderilmesi için kabul ettiği şartları yerine getirmez ve Kıbrıs'ta Türklere yönelik herhangi bir baskı olursa, Türk hükümeti kimseyi haberdar etmeden fiili müdahalede bulunacaktır.¹⁶⁴

Adada cereyan eden olayların İki NATO üyesi Türkiye ve Yunanistan'ı savaş durumuna getirmesi üzerine ABD Başkanı Johnson, özel temsilcisi Cyrus Vance'ı görevlendirmiştir. Vance'nin çabaları üzerine Yunanistan, Türkiye'nin belirttiği şartları kabul etmiştir. 3 Aralık 1967 günü Yunanistan Dışişleri Bakanı Pipinellis,

¹⁶² Fuat Avcı, Zekai Doğanay, Ali Fikret Atun, **Kıbrıs Türk Halkının Varoluş Savaşı ve Rauf R. Denктаş**, 1. Basım, Özyurt Matbaacılık, Temmuz 2016, s.170.

¹⁶³ Erol Mütercimler, **Satılık Ada Kıbrıs**, 7. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları, Nisan 2007, s.173.

¹⁶⁴ Abdulhaluk Çay, **Kıbrıs'ta Kanlı Noel 1963**, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1989, s.85-86.

Yunanistan'ın hukuk dışı şekilde adaya soktuğu askeri personel, silah ve malzemeyi geri çekeceğini söylemiş, Grivas'ın ise en kısa sürede Yunanistan'a döneceğini bildirmiştir. Bunun üzerine Türkiye savaş hazırlıklarını durdurmuştur.¹⁶⁵

4.4. Kıbrıs Barış Harekâtı

1967 Kriziyle beraber ENOSİS taleplerinin gerçeklikten uzak bir hayal olduğunu kavrayan Makarios, bu tarihten itibaren bağımsızlık fikrine odaklanmıştır. Hatta 16 Haziran 1974 günü yaptığı bir açıklamayla, Yunan Cuntasının hükümeti hedef alacak bir darbe girişiminde olduğunu söylemiştir.¹⁶⁶

Makarios'un bu düşüncelerine karşın, Megali İdea çerçevesinde Enosis hayallerinden vazgeçmeyen Yunan Cuntası, 15 Temmuz 1974 günü EOKA'cı Nikos Sampson vasıtasıyla darbe yapmıştır. Yapılan bu darbe sonucunda Kıbrıs Helen Cumhuriyeti'nin kurulması, Yunan Cuntasının Londra ve Zürih antlaşmalarıyla sağlanan anayasal düzeni ve toprak bütünlüğünü açıkça ihlal etmesine sebep olmuştur.¹⁶⁷

Gelişmeler üzerine Türkiye, anayasal düzenin tekrar sağlanması ve giderek artan Enosis beklentilerinin önüne geçebilmek için, garanti antlaşmasının verdiği yetkilere dayanarak İngiltere ve Yunanistan ile ortak müdahale maksadıyla temaslara girmiştir. Bu amaçla Londra'ya giden Başbakan Ecevit, burada istediği sonucu elde edememiştir. Çünkü İngiltere kendi üstlerine fiili bir saldırı olmadığı müddetçe müdahale etme taraftarı değildir.¹⁶⁸ Lakin yaşanan olaylar ve Kıbrıs Türk halkının geleceği, Türkiye'nin yapacağı müdahaleye bağlıydı. Bunun farkında olan Türkiye, 20 Temmuz 1974 günü Amfibi bir hareketle Kıbrıs Barış Harekâtına girişir.

Bu amaçla Türk Çıkarma Filosu, 19 Temmuz günü Kıbrıs'a doğru harekete geçmiştir. Çıkarma Filosuna ek olarak Mağusa istikametinde yol alan sahte bir filo daha çıkarılmıştır. Gemiler sabaha karşı Girne'nin Pladini plajına yanaşmıştır. Bu sırada da Türk Jetleri Pladini plajına yapılacak çıkarma için önceden belirlenen hedefleri

¹⁶⁵ Fuat Avcı, Zekai Doğanay, Ali Fikret Atun, s.172.

¹⁶⁶ Sever, s. 30.

¹⁶⁷ Fuat Avcı, Zekai Doğanay, Ali Fikret Atun, s.175.

¹⁶⁸ Ertuğrul Üçler, **Kıbrıs Çıkartması**, 1.Basım, İstanbul: YeniYüzyıl Yayınları, Temmuz 2009, s.19.

bombalamıştır. SAT ve SAS timlerinden oluşan küçük bir birlik çıkarma yapılacak plajda mayın araması yapmış temiz olduğu anlaşılnca gemiler saat 08.50’de kıyıya yanaşarak kapak açmıştır. Çıkarma harekâtıyla eş zamanlı olarak harekete geçen hava indirme harekâtı 20 Temmuz 1974 sabahı saat 06.05’te gerçekleşmiştir. Komando Tugayları ise 74 helikopterlik bir filoyla 08.20’den itibaren Kıbrıs’a inmeye başladı.¹⁶⁹

Kıbrıs’a ilk Mehmetçiğin ayak bastığı 06.05’ten yaklaşık 5 dakika sonra 06.10’da Başbakan Bülent Ecevit, Ankara Radyosunda Tüm Dünyaya Çıkarmanın başladığını ilan ediyordu:

“Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kıbrıs’a indirme ve çıkarma hareketi başlamış bulunuyor. Allah milletimize, bütün Kıbrıslılara ve insanlığa hayırlı etsin. Bu şekilde insanlığa ve barışa büyük hizmette bulunmuş olacağımıza inanıyoruz. Öyle umarım ki, kuvvetlerimize ateş açılmaz ve kanlı bir çatışma olmaz. Biz aslında savaş için değil, barış için; yalnız Türklere değil Rumlara da barış getirmek için adaya gidiyoruz.

Bu karara, ancak tüm politik ve diplomatik yolları denedikten sonra mecbur kalarak vardık. Bütün dost ülkelere, bu arada son zamanlarda yakın görüşmelerde bulunduğumuz dost ve müttefiklerimiz Birleşik Amerika’ya ve İngiltere’ye meselelerin müdahalesiz halledilmesi, diplomatik yollardan halledilmesi için gösterdikleri çabalar için şükranlarımı belirtmeyi borç bilirim. Eğer bu çabalar sonuç vermediyse, elbette sorumlusu bu iyi niyetli gayretleri gösteren devletler değildir...”¹⁷⁰

22 Temmuz günü planlarda belirtilen ilk hedefler ele geçirilmiş ve Birleşmiş Milletler tarafından yürürlüğe koyulan ateşkes kabul edilmiştir.¹⁷¹ Türkiye’nin yaptığı ilk harekâtla beraber 23 Temmuz günü Yunan Cuntası, 24 Temmuz günü ise Nikos Sampson yerini sivillere bırakmıştır.¹⁷²

Birinci Harekâttan hemen sonra yapılan Birinci Cenevre görüşmelerinde Türkiye, sahadaki başarısını masada da kabul ettirmiştir. Böylece tüm dünya yapılan harekâtın hukuki olduğunu, Türklerin askerlerini hangi koşullarda geri çekeceğini ve

¹⁶⁹ Serkan Açıkgoz, “Kıbrıs Barış Harekâtı 20 Temmuz 1974”, (**Yüksek Lisans Tezi**, Trakya Üniversitesi SBE, 2006), s.75-76.

¹⁷⁰ Artuç, s.162.

¹⁷¹ Çopur, s.120.

¹⁷² Şahin, s.113-114.

Kıbrıslı Türklerin özerk olması gerektiğini taraf ülkelere kabul ettirmiştir. Lakin anayasal konuları görüşmek üzere toplanılan İkinci Cenevre görüşmelerinde bir sonuç alınamaması üzerine Türkiye, 14 Ağustos 1974 günü, Türk Ordusunun askeri ve lojistik bakımından zor durumda olması, karşı taraftan gelebilecek tehlikelere açık konumda olması ve kontrolü altında olmayan yerlerde Kıbrıslı Türklerin tehlike altında olduğu gerekçesiyle İkinci Harekâtını düzenlemiştir.¹⁷³

14 Ağustos 1974 tarihinde başlayıp 16 Ağustos akşamına kadar devam eden İkinci Barış Harekâtıyla Türk Silahlı Kuvvetleri, Karpaz yarımadasından Yeşilırmak'a kadar uzanan ve bugünkü Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin sınırlarını oluşturan hattın kuzeyini ele geçirmiştir.¹⁷⁴ Böylece 16 Ağustosta kabul edilen ateşkesle beraber Türkiye, ileride coğrafi temele dayalı federal bir devlet kurmak üzere, ayrı yönetimlerin oluşmasını sağlayacak Atilla sınır çizgisine varmış oluyordu.¹⁷⁵

¹⁷³ Şahin, s.114.

¹⁷⁴ Vatansever, s.1516.

¹⁷⁵ Menter Şahinler, **Türkiye'nin 1974 Kıbrıs Siyaseti**, İstanbul: Rumeli Kültür ve Dayanışma Derneği Kültür Yayınları, 1979, s.66.

5. SİNEMADA KIBRIS MESELESİ

Çalışmanın odağını Sinemada Kıbrıs Meselesi oluşturmaktadır. Tezin ilk bölümlerinde tezin kaynağı konumundaki Kıbrıs meselesinin detaylarına inilmiştir. Bu bölümde ise yaşanan bu olayların sinemadaki temsiline değinilmiştir. Burada önce Sinema ve Tarih başlığına ardından da sinemadaki Kıbrıs temalı filmlere yer verilmiştir. Daha sonra amaca uygun olarak seçilen filmler tarihsel eleştiri bağlamında değerlendirilmeye tutulmuştur.

5.1 Sinema ve Tarih

Anlatı ve öykü iletişimin en eski biçimlerinde birisidir. İnsanoğlu ilk yıllarında dünyayı mitler, masallar ve ritüeller aracılığıyla tanımlarken günümüzde bilimsel kavramlarla dünyayı algılama ve anlatma yoluna girmiştir. Dün olduğu gibi bugün de anlamamanın ve anlatmanın en etkili yolu anlatı olmuştur.¹⁷⁶ Her toplumun kendine has bir anlatı biçimi vardır. Düşten gerçeğe sınırsız çeşitliliği içinde barındıran bu anlatılar,¹⁷⁷ toplumların kimliklerini belirlemektedir.

Gelişen ve değişen dünyada görsel ve işitsel bir anlatı aracı olarak ortaya çıkan sinema ise milyonları etkileme gücüyle diğer anlatı türlerinden ayrılmaktadır. Sinema yönetmenin öznel bakışının bir ürünü gibi görünse de, aslında anlatısını hem biçimsel hem de içerik açısından mevcut olduğu toplumdan etkilenecek yapar.¹⁷⁸ Bu sebeple de sinema anlatısı, içinde bulunduğu çevresel, düşünsel ve iletişimsel dünyadan soyutlanamaz.

Toplumun bir parçası olarak, hatırlatıp anlatma gereksinimi duyan sinema, tarihle yakın bir ilişki içine girmiştir. Böylece tarih duygusunu, hatırlatma ve anlatma yoluyla defalarca işleyebilmektedir.¹⁷⁹ Somut gerçekleri anlatmayı hedefleyen tarih, sinema aracılığıyla bunu kitlelere ulaştırabilmiştir. Aktarıldığı dönemin bir yansıtıcısı ve anlatıcısı olarak, dönemin koşullarına ve kültürüne değinen sinema, her zaman içinde

¹⁷⁶ Eşli Özçınar Meral, **Türk Sinemasının Felsefi Arka Planı**, İstanbul: Doruk Yayıncılık, s. 70.

¹⁷⁷ Sözen Mustafa, “Doğu Anlatı Gelenekleri ve Türk Sinemasının Aidiyeti”, **Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı.50, (Yaz 2009), s.131.

¹⁷⁸ Mustafa, s.132.

¹⁷⁹ Senem A. Duruel Erkiliç, “Kurmaca Filmler Üzerinden Sinema ve Tarih İlişisine Bakış”, **Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi**, Cilt.2, Sayı.1, (Nisan 2015), s.71-87.

bulunduğu toplumdan etkilenmiştir. Toplumdan ve kültürden ayrı düşünemeyeceğimiz sinema endüstrisi içinde yapılan bu filmlerin bir kısmı olup biteni yansıtırken, bir kısmı da çeşitli ideolojilerin yansıtıcısı olarak içinde bulunduğu toplumdan etkilenmiştir.

Politik sinemadan, savaş filmlerine, propaganda filmlerinden, kostümlü dramalara kadar geniş bir yelpazeyi kapsayan tarihsel filmlerin ortak özelliği, geçmiş referans olarak almasıdır. Bu türün başarısı referans aldığı geçmiş ne kadar doğru ve gerçekçi bir biçimde yansıtmasıyla ölçülmektedir.¹⁸⁰ Genel olarak tarihte yaşanan büyük savaş ve trajedilere değinen tarihsel sinema, dönün gerçeğini anlatmaya çalışmıştır.¹⁸¹ Fakat bunu yaparken çoğu zaman başarılı olamamış, sadece ismini tarihten alan, belli kişilerin serüvenini anlatan filmler olmaktan öteye gidememiştir.¹⁸² Gerçek kişi ve olaylardan etkilen tarihsel filmler genel olarak yansıttığı dönemin politik ve sosyal bakış açısını yansıtmıştır.

İçinde bulunduğu toplumun politik durumunu yansıtan sinema, tarihi olayları milli duygulara hitap etmek için kullanmıştır.¹⁸³ Tarihi gerçekleri ele alan, onu yansıtmaya çalışan bu filmler dün ile bugün arasında diyalog kurarak günün zihniyetini yansıtmıştır.¹⁸⁴ Geçmişle ilişki kurarak geçmiş tarihsel gerçekliğe uygun bir şekilde yeniden inşa eden tarihsel filmler, gerçek kişi ve olaylarla ilgilenmişlerdir. Tarihsel film üreten yönetmenlerin çoğu, tarihi, geçmişin yarattığı sorunları çözmek ya da sorgulamak maksadıyla değil de yeniden inşa etmek amacıyla kullanmıştır.¹⁸⁵ Bu kapsamda bakıldığında ideolojik bir yeniden üretim aracı olarak sinema, resmi tarihi, üretildiği dönemin siyasi koşullarına uygun olarak ele almıştır.

İlk olarak eski Roma İmparatorluğunun ayakta kalan yapılarının kullanıldığı, zengin bir tarih hazinesi olan İtalya'da ortaya çıkan tarihsel filmlerin, seyirciyle bütünleşmesi birbiri ardına gelen bu türde filmlerin yapılmasına neden olmuştur.¹⁸⁶ İtalya'da sağlanan bu gelişim zamanla diğer dünya ülkelerinin de ilgisini çekmiş, tarihi

¹⁸⁰ Senem Duruel Erkılıç, **Türk Sinemasında Tarih ve Bellek**, Birinci Baskı, Ankara: Deki Basım Yayım, Ocak 2014, s. 29.

¹⁸¹ Nijat Özön, **Sinema Uygulayımı-Sanati- Tarihi**, 1.Basım, Hil Yayını, 1985, s.147.

¹⁸² Özön, *Sinema Uygulayımı-Sanati- Tarihi*, s.147.

¹⁸³ Esin Paça Cengiz, Türkiye'de Sinema, Tarih ve Temsil Üzerine Sorular, Toplumsal Tarih, Sayı. 255, Mart 2015, s. 87.

¹⁸⁴ Abdülhamit Kırmızı, Sinema Tarih İlişkisi ve Fetih 1453, Hayal Perdesi, Sayı. 27, Mart- Nisan 2012, s. 27.

¹⁸⁵ Marc Ferro, **Sinema ve Tarih**, Birinci Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, Haziran 2017, s.178.

¹⁸⁶ Nijat Özön, **Sinema Sanatına Giriş**, Birinci Basım, İstanbul: Agaro Kitaplığı, Mayıs 2008, s. 207.

olaylar sinema perdesine aktarılmaya başlanmıştır. Örneğin Dünya sinemasından çeşitli tarihsel filmlere bakıldığında, *Cesur Yürek* filmiyle, İngilizlere karşı verilen özgürlük mücadelesi, *Schindler'in Listesi* filmiyle Alman bir iş adamının Nazi soykırımından kurtardığı Polonyalı Yahudilere, *Er Ryan'ı Kurtarmak* filmiyle 2. Dünya savaşı sırasındaki Normandiya çıkarmasına ve *300 Spartalı* filmiyle Perslere karşı verilen özgürlük mücadelesine değinilmiştir.

5.2 Sinemada Kıbrıs Meselesi

Gündemdeki yerini ve önemini günümüzde de koruyan Kıbrıs meselesi, ortaya çıktığı günden bu yana gerek yazılı gerekse sözlü medyada kendine yer bulmuş, ülke gündeminin esas konularından biri haline gelmiştir. Kitle iletişim araçlarının Kıbrıs meselesinde bu denli etkili olduğu ortamda, ses ve görüntünün aynı anda izleyiciye sunulduğu sinemanın da 1955 ve 1974 yılları arasında Kıbrıs'taki gelişmelere ve kayıtsız kalmadığı görülmüştür. Toplumun bir parçası olarak ondan beslenen sinema, kimi zaman da toplumu şekillendiren, dizayn eden ve yönlendiren bir rol üstlenmiştir.¹⁸⁷ Şüphesiz ki bir aktör olarak Türk ve Yunan sinemasının da zengin ve çalkantılı tarihiyle Kıbrıs Meselesine değinmemesi düşünülemezdi.

Fakat Türk sineması, 1950'li yıllarla beraber tarihsel filmlere yönelmeye başlarken Yunanistan, 1967 yılında darbeyle başa gelen Albaylar Cuntası'nın baskıcı yönetim anlayışı sebebiyle Türk sinemasında olduğu gibi bir gelişim sağlayamamıştır.¹⁸⁸ Buna rağmen Yunan sineması, Kıbrıs Meselesini işlemeye çalışmış, konuyla alakalı çok da fazla olmayan genel itibariyle belge film özelliği taşıyan yapımlara imza atmıştır.

Kıbrıs Meselesiyle alakalı Yunan sinemasına dair ulaşılabilen ilk film 1968 yılında Kampanellis Iakovos ve Giorgos tarafından çekilen "*The Cannon and The Nightingale*" filmi olmuştur. Bu film ortak bir temaya ait üç bölümden oluşmaktadır. Filmin ikinci bölümünde 1957 yılında İngilizlere karşı yapılan ayaklanma anlatılır. Daha sonra 1969 yılında George Skalenakis tarafından çekilen "*The Island of Aphrodite*" filmi, Kıbrıs'ta bir EOKA savaşçısının İngilizlere karşı verdiği mücadeleyi

¹⁸⁷ Mehmet Ali Çelik, **Politik Sinema**, 1.Basım, İstanbul: Gece Kitaplığı, Mart 2016, s.93.

¹⁸⁸ Özön, *Sinema Uygulayımı-Sanati-Tarihi*, s. 316.

anlatır. Bununla beraber Mihalis Kakoyannis tarafından, 1974 Kıbrıs çıkartmasından sonraki durumu Rumlar açısından ele alan “*Attila 1974*” (1975) adlı belge film çekilmiştir. Yine belge film olma özelliği taşıyan ve Albaylar Cuntasının çöküşünü anlatan “*Songs of Fire*” 1975 yılında Koundouros Nikos tarafından çekilmiştir. Belge dram türündeki “*Akamas*” ise 2006 yılında Panikos Chrissanthou tarafından çekilmiştir. Film, yurtların huzurlu döneminde birbirine bağlanan fakat daha sonra arkadaşları olmaksızın sürgünde yaşamaya zorlanan iki insanın hikâyesiyle beraber Kıbrıs’ın siyasi sürecini ele alır. Son olarak 2017 yılında yine Panikos Chrissanthou tarafından çekilen “*The Story of the Green Line*” filmi, Yeşil Hatta görevli ve kendi bölgelerinden göç etmek zorunda kalan iki askerin hikâyesini anlatır.

Türk sineması ise yakın tarihimizi konu edinen Kurtuluş savaşıyla alakalı filmler ile beraber 1950’li yıllarda Kore Savaşını konu edinmiştir. Ardından meydana gelen 1958’de Ya Taksim Ya Ölüm seslerinin yükseldiği gösteriler, EOKA’lı Rum tedhişçilerin Türklere karşı yaptığı girişimler, 1963-1964 olayları, 1967 Geçitköy ve Boğaziçi katliamları ve son olarak 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı, Türk sinemasının Kıbrıslı Türklerin bu acılı serüvenine değinmesine yol açmıştır.¹⁸⁹ Ahmet Tolgay, Kıbrıs’ın Orta Yeri Sinema adlı eserinde Türk sinemasında Kıbrıs filmlerini birinci ve ikinci milli dönem olarak ikiye ayırmıştır. Birinci milli dönemde 1968 yılına kadar gelişen olaylar ele alınırken, ikinci milli dönemde 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı el alınmıştır.

Kıbrıs’a ilişkin çekilen filmlere bakıldığında ilk filmin Nişan Hançer tarafından çekilen “*Kıbrıs Belası Kızıl EOKA*” olduğu görülmektedir. 1959 yılında çekilen bu filmde, 1 Nisan 1955 yılında şiddet eylemlerine başlayan EOKA’ya karşı Kıbrıslı Türklerin varoluş mücadelesi anlatılmıştır. Fakat bu film, dönemin siyasi koşulları altında yasaklanarak gösterimden kaldırılmıştır. Filmin yasaklanma sebebi ise 1960 yılında kurulacak olan Kıbrıs Cumhuriyeti görüşmelerinde masada oturan Yunan ve İngilizlere bir jest yapılmak istenmesidir.¹⁹⁰ Bu filmin ardından EOKA terör örgütüne karşı kahramanca direnip şehit olan Kıbrıslıların anlatıldığı “*Kıbrıs Şehitleri*” filmi

¹⁸⁹ Agâh Özgüç, *Türlerle Türk Sineması Dönemler/ Modalar/ Tipler*, 1.Basım, İstanbul: Dünya Kitapları, Ekim 2005, s.181.

¹⁹⁰ Bülent Fevzioğlu, Bilgi Fevzioğlu, *Sinema, Plak ve Bildirilerde Kıbrıs Türklerinin Direniş Yılları*, KKTC: Ajans Yayın, Aralık 2009, s.83-84.

çekilmiştir. 1959 yılında Behlül Dal tarafından yazılıp yönetilen bu film, Nişan Hançer'in filmi *Kıbrıs Belası Kızıl EOKA*'nın aksine gösterime sokulabilmiştir. Çekilen bu filmlerle beraber Türk Sineması, Kıbrıs'a olan ilgisini 1960 Kıbrıs Cumhuriyetinin yıkıldığı kanlı saldırılara kadar kesmiştir. Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeler üzerine 1964 yılında Tunç Başaran tarafından çekilen ve Türkiye'den Kıbrıs'a gelerek Rum terörüne karşı direnen bir grup savaşçının anlatıldığı "*On Korkusuz Adam*" gösterime girmiştir. Sinema yazarı ve eleştirmeni Agâh Özgüç'e göre özgün bir yapıya sahip olmayan bu film, John Stuges'in 1960 yılında çektiği "*The Magnificent Seven*" (*Yedi Silahşörler*) adlı filminden esinlenmiştir.¹⁹¹ Ayrıca bu film yayınlandığı 1964-1965 sezonunun en çok izlenen yedi filmi arasına girme başarısını göstermiştir.¹⁹²

On Korkusuz Adam'ın ardından 1965 yılında Ural Ozan tarafından çekilen "*Kıbrıs Volkanı*" afişindeki alt başlığından da anlaşıldığı üzere "*Şahlanan Mücahitlerin Destanı*"nı anlatan bir filmidir. Aynı yıl yönetmenliğini Osman F. Seden'in yaptığı Fatma Girik ve İzzet Günay'ın başrollerini paylaştığı, "*Severek Ölenler*" bir diğer adıyla "*Kartalların Öcü*" çekilmiştir. Tarihler 1966'yı gösterdiğinde ise Kıbrıs temalı filmlerin arttığı görülmektedir. Sadece bu yılda tam 6 film çekilmiştir. Bu filmlerden ilki özgün senaryosu ve kaliteli kadrosuyla dikkat çeken, Nejat Saydam tarafından yönetilen "*Dişi Düşman*" filmidir. Hülya Koçyiğit, Cüneyt Arkın ve Ajda Pekkan gibi starların rol aldığı film, Bizans döneminden kalma bir hazineyi Kıbrıs'a götürüp Türklere saldırması için Rumları silahlandıran kadın bir ajana karşı verilen mücadeleyi anlatmaktadır. *Dişi Düşman*'ı Halit Refiğ tarafından yönetilen "*Üç Korkusuz Arkadaş*" izlemiştir. Bu filmi sırasıyla Kayahan Arıkan tarafından çekilen *Fedailer*, Adnan Saner tarafından çekilen "*Severek Doğuşenler*", Remzi Jöntürk tarafından yönetilen, Kıbrıs'ta uçağı düşün savaş pilotu ve sevgilisinin başından geçen olayların anlatıldığı "*Göklerdeki Sevgili*" ve Aram Gülyüz tarafından çekilen "*Fırtına Beşler*" takip etmiştir.

Genel olarak 1963-64 olaylarının konu edildiği bu filmlerin ardından 1967 yılında gerçekleşen Boğaziçi ve Geçitkale katliamları üzerine Türk Sineması ilgisini bu yöne kaydırmıştır. 1968 yılında Nejat Okçugil tarafından çekilen "*Fedai Komandolar*

¹⁹¹ Agâh Özgüç, *Bütün Filmleriyle Yılmaz Güney*, İstanbul: Alfa Yayınları, Nisan 1988, s.25-26.

¹⁹² Özgüç, *Türlerle Türk Sineması Dönemler/ Modalar/ Tipler*, s.181.

Kıbrıs'ta” ve onun devamı “*Komandolar Geliyor*” vizyondaki yerini almıştır. Bu filmle beraber 1968 yılında Kıbrıs meselesinin anlatıldığı birinci milli dönem sona ermiştir.¹⁹³

15 Temmuz 1974 yılında Nikos Sampson tarafından yapılan darbe üzerine 20 Temmuz 1974 günü Türkiye, anayasal düzeni tekrar sağlamak, adaya barış ve huzuru getirmek maksadıyla harekât düzenlenmiştir. Bu harekâtla beraber Kıbrıs meselesiyle alakalı sinemada ikinci milli dönem başlamıştır.¹⁹⁴ Bu dönemi takip eden filmlere bakıldığında, 1974 yılında Remzi Jöntürk tarafından çekilen “*Göç (Kıbrıs Ufuklarında)*”, “*Sayılı Kabadayılar*” ve “*Zindan*” filmleri, Duygu Sağıroğlu tarafından yönetilen “*Önce Vatan*”, Natuk Bayhan’ın Barış Harekâtı öncesinde Rumların baskı ve saldırılarını anlattığı “*Kartal Yuvası*”, Çetin İnanç’ın Rum zulmüne ve kurtuluşa değindiği “*Şehitler*” filmi, Ertem Göreç’in Barış Harekâtıyla gelen kurtuluşu Sezercik adında küçük bir çocuğun gözünden işlediği “*Sezercik Küçük Mücahit*” filmi, Kayahan Arıkan’ın “*Türk Aslanları*” ve Seyfi Havaeri’nin “*Zafer Kartalları*” filmleri vizyona girmiştir. Bu filmleri 1975 yılında Müjdat Saylav tarafından çekilen, İstanbul’da öğrenci olan ve ailesinin Kıbrıs’ta Rumlar tarafından öldürüldüğünü öğrenen bir gencin Kıbrıs’a giderek yaptığı mücadeleyi konu alan belgesel tarzda yapılmış “*Kıbrıslı Fedailer*” filmi izlemiştir.

Birinci ve ikinci milli dönemde çekilen bu filmlere ek olarak son dönemde de Kıbrıs Meselesi üzerine filmler yapıldığı görülmektedir. Bu filmlerden ilki 2003 yılında Kıbrıslı yönetmen Derviş Zaim tarafından çekilen “*Çamur*” filmidir. Çamur diğer Kıbrıs temalı filmlerden farklı olarak çatışmacı ve milliyetçi söylemlerden uzak, her iki tarafı da suçlayan, uzlaştırıcı bir tavır sergilemektedir. Yine Derviş Zaim tarafından 2010 yılında çekilmiş “*Gölgeler ve Suretler*”, 1963 yılı olaylarını tarafsız bir dille anlatmıştır. Film, Rum ve Türk sınırında yapılan gösterimiyle dikkat çekmektedir. Son olarak 2012 yılında vizyona giren Kıbrıslı Tamer Garip tarafından yönetilen ve değindiği konuyla diğer filmlerden ayrılan “*Kod Adı Venüs*” 1955 ve 1974 yılları arasına değinmiştir. Filmde Yasemin adlı bir ajanın Kıbrıs’ta Barnabas İncilini ararken ona âşık olan 3 farklı millettten gencin mücadelesi konu alınıyor. Bu mücadelenin ön plana çıktığı filmin arka planında ise Kıbrıs’ı bölünmeye götüren gerçekler paylaşıyor.

¹⁹³ Ahmet Tolgay, *Kıbrıs’ın Orta Yeri Sinema*, 1.Baskı, Lefkoşa: BEM Yayınları, Nisan 2016, s.149.

¹⁹⁴ Tolgay, s.149.

5.3 Yöntem

Sinemada Kıbrıs Meselesinin günümüze dek nasıl bir değişim izlediği, tarihi gerçeklerin nasıl ve ne şekilde aktarıldığının inceleneceği bu çalışmada tarihsel eleştiri yöntemiyle Türk ve Yunan sinemasına değinilmek istenmiştir. Fakat Yunan sinemasında Kıbrıs Meselesine değinen *The Cannon and The Nightingale* (1968), *The Island of Aphrodite* (1969) ve *The Story of the Green Line* (2017) filmlerine yapılan yoğun araştırmalara rağmen ulaşılamamıştır. Bununla beraber Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında çekilen *Attila 1974* (1975), *Songs of Fire* (1975) ve *Akamas* (2006) belgesellerinden sadece *Attila 1974*'de ulaşılmıştır. Lakin araştırmanın konusunu sinema filmleri oluşturduğu için bu belge filme yer verilmemiştir. Bu maksatla Türk Sinemasında Kıbrıs Meselesini ana tema olarak işleyen filmlere tarihsel eleştiri yöntemiyle değinilmiştir.

Bilindiği üzere Tarihsel yaklaşımda araştırmacılar, zaman içinde meydana gelen olayları, gazete, kitap, arşiv ya da röportajlardaki materyalleri iyice sindirmelidir.¹⁹⁵ Filmlerin üretildikleri dönem içerisindeki koşullarıyla ele alan Tarihsel Eleştiri, zaman içinde meydana gelen değişimleri incelemek, sinema alanında meydana gelen değişimlerin filmler üzerindeki etkilerine bakmak ve filmlerin ele aldığı dönemle ilgili araştırma yaparak tarihsel etkileriyle beraber etkilendikleri dönem çerçevesinde değerlendirmektir.¹⁹⁶

Bu yöntem vasıtasıyla, eski filmlere dönülerek onların incelenmesi ya da yeni bulunan filmlerin değerlendirilmesiyle, filmler hakkında yeni fikirlerin üretilmesi ve film tarihinin yeniden gözden geçirilmesi mümkün olmaktadır.¹⁹⁷

5.4 Çalışmanın Evreni ve Örneklem

Bu çalışmanın evrenini, Türk Sinemasında Kıbrıs Meselesinin ele alındığı andan günümüze dek, ilk bölümlerde anlatılan başlıklar altında yapılan filmler oluşturmaktadır. Bu başlıklar genel olarak Kıbrıs'ta İngiliz İdaresi, Kıbrıs Cumhuriyeti,

¹⁹⁵ Esra Biryıldız, *Örneklerle Türk Film Eleştirisi*, 2.Basım, İstanbul: Beta Basım, Eylül 2013, s.57.

¹⁹⁶ Zafer Özden, *Film Eleştirisi, Film Eleştirisinde Temle yaklaşımlar ve Tür Film Eleştirisi*, 2.Baskı, İstanbul: İmge Kitapevi, Ocak 2004, s.121.

¹⁹⁷ Özden, s.122.

1963 Kanlı Noel Olayları, 1964 Krizi, 1967 Geçitkale ve Boğaziçi Katliamları ve son olarak 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı oluşturmaktadır. Bu konular dışında Kıbrıs'a değinen filmler araştırmanın konusuna dâhil edilmemiştir.

Türk sinemasıyla alakalı olarak ise yapılan araştırmalar neticesinde Kıbrıs'a ilişkin yukarıda da belirtilen 26 film tespit edilmiş, lakin bu filmlerden yalnızca 11 tanesine ulaşılabilmektedir. Ulaşılan bu filmler, *On Korkusuz Adam* (Yön: Tunç Başaran 1964), *Kartalların Öcü-Severek Ölenler* (Yön: Osman F. Seden, 1965), *Dişi Düşman* (Yön: Nejat Saydam, 1966), *Göklerdeki Sevgili* (Yön: Remzi Jöntürk, 1966), *Önce Vatan* (Yön: Duygu Sağıroğlu, 1974), *Kartal Yuvası* (Yön: Natuk Baytan, 1974), *Şehitler* (Yön: Çetin İnanç, 1974), *Sezercik Küçük Mücahit* (Yön: Ertem Göreç, 1974), *Çamur* (Yön: Derviş Zaim, 2003), *Gölgeler ve Suretler* (Yön: Derviş Zaim, 2010), *Kod Adı Venüs* (Yön: Tamer Garip, 2012). Ulaşılan bu filmlerden amaca yönelik seçilen 4 film incelenecektir.

Seçilen filmlerdeki maksat 1955 ile 1974 yılları arasında Kıbrıs'ta meydana gelen olayları her yönüyle ele alabilme kaygısından kaynaklanmaktadır. Türk sinemasında Kıbrıs Meselesine ilişkin çekilen filmler, seyircilerin milli duygularına seslenecek, 1963 Kanlı Noel, 1967 Geçitkale ve Boğaziçi Katliamları ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı gibi kalıplar üzerine kurulmuştur. Bu filmler, son dönemde çekilenler hariç, özgün bir senaryodan uzak, barışa hizmet etmeyen, kanayan yaraya basan ve kahramanlık üzerine kuruludur.¹⁹⁸ Bu sebeple dönemin gerilimi ve milli duyguların etkisiyle çekilmiş, 1963 dönemi Kıbrıs olaylarını işleyen *On Korkusuz Adam* (Yön: Tunç Başaran 1964) ve 1963 olaylarıyla beraber Kıbrıs Barış harekâtını işleyen *Önce Vatan* (Yön: Duygu Sağıroğlu, 1974) filmleri seçilmiştir. Bu filmlere ek olarak son dönemde çekilen *Gölgeler ve Suretler* (Yön: Derviş Zaim, 2010) ile *Kod Adı Venüs* (Yön: Tamer Garip, 2012) filmleri ise, ilk dönemlerde çekilen filmlerden farklı olarak barışçıl bir amaca hizmet etmeleri, tarafsızlık üzerine kurulmuş olmaları ve milliyetçi söylemden uzak yapılarda olmalarından dolayı seçilmiştir.

¹⁹⁸ Özgüç, *Türlerle Türk Sineması Dönemler/ Modalar/ Tipler*, s.182.

5.5. Film Değerlendirmeleri

Kıbrıs meselesine dair amaca uygun olarak seçilen *On Korkusuz Adam* (1964), *Önce Vatan* (1974), *Gölgeler ve Suretler* (2010) ile *Kod Adı Venüs* (2012) filmleri, tarihle olan ilişkisi üzerinden değerlendirilecektir. Filmlerin konu aldığı dönemlere, olaylara karşı bakış açısına ilk bölümde detaylı olarak ele aldığımız tarihsel sürecin filmlere nasıl yansıtıldığına ve filmlerin vermek istediği mesajların karakterler ve diyaloglar üzerinden nasıl ortaya koyulduğuna bakılacaktır.

5.5.1 On Korkusuz Adam (1964)

Şekil 13: *On Korkusuz Adam* Film Afışı

Yapım Yılı: 1964

Yönetmen: Tunç Başaran

Görüntü Yönetmeni: Mustafa Yılmaz

Senaryo: Recep Ekicigil

Yapım: Artist Film

Yapımcı: Recep Ekicigil

Film: Siyah-Beyaz

Oyuncular: Yılmaz Güney, Tamer Yiğit, Tijen Par, Sevda Ferdağ, Selma Güneri, Işın Kaan, Oktar Durukan, Adnan Şenses, Tunç Oral, Devlet Devrim, Özkan Yılmaz, Ercan Tekkan, Mehmet Ali Akpınar, Erol Taş...

5.5.1.1 On Korkusuz Adam Filminin Konusu

1963-64 olaylarının anlatıldığı filmde, Kıbrıs'ta EOKA mensubu Rum çetelerince işgal edilen köyler ve bu köyleri savunmak için Antalya'dan gelen On Korkusuz Adam'ın fedakârlık ve kahramanlık dolu hikâyeleri anlatılmaktadır.

5.5.1.2 On Korkusuz Adam Filminin Değerlendirilmesi

Filmde, Londra ve Zürih antlaşmasıyla temelleri atılan 1960 Kıbrıs Cumhuriyetinin, Akritas planının devreye sokularak yıkıldığı ve Rumların Türklere karşı giriştiği 1963 olaylarına değinilmiştir. Filmin başında eli silahlı EOKA mensubu terörist ve onun tarafından kurşuna dizilen bir aile görülmektedir. 24 Aralık akşamı gerçekleşen ve tarihe Kanlı Noel olarak geçen bu olayda, Lefkoşa'nın Kumsal bölgesine baskın yapan EOKA mensubu Rumlar, Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayında görevli Tabip Binbaşı Nihat İlhan'ın eşi ve üç çocuğunu saklandıkları küvette kurşunlayarak öldürmüştür. 24 Aralık akşamı yaşanan Kanlı Noel olayına atıfta bulunan bu sahnenin ardından, yerli ve yabancı gazete manşetleriyle beraber jenerik devreye giriyor.

“EOKA Türkleri İmha Etmek İstiyor, Erenköy’ün Düşmesi Adada Türklüğün Sonu Olacak, Kıbrıs’ta Gene Çarpışma Oldu, Papandreu “Enosis Yakın” Dedi, Rumlar Ağır Silahlarla Erenköy’e Hücum Etti, Terör Altında Yaşayan Kıbrıs, Topel’in İşkence Yapılarak Öldürüldüğü Açıklandı, Bir Sene İçinde 210 Türk Şehit Düştü, 523 Kişi Yaralandı” gibi gazete manşetleriyle 1963-1964 olaylarına atıfta bulunmaktadır. Film bu yazı ile beraber doğrudan yaşanmış olan tarihe gönderme yaparak filmin gerçeklerden ve yaşanmış olaylardan yola çıktığını vurgulamaktadır. Bilindiği üzere bu dönemde Rumlar, Erenköy’e saldırmış, Birçok Türk’ü kurşuna dizmiş ve köyleri işgal etmiştir.

Film, genç bir çocuğun bir ulak gibi, köyüne gelen eli silahlı dört Rum’u haber vermesiyle devam etmektedir. Köye gelen Rumların asıl amacı onlara karşı direnişe katılan Halil ve arkadaşlarını bulmaktır. Bu sebeple babasını sorgulayıp yerini öğrenmeye çalışırlar. Fakat ne Halil’in babası ne de kardeşleri onun yerini söylemek istemez. Bunun üzerine Gregoryas isimli Rum çete lideri, *“Bu topraklarda oturmanıza müsaade etmemiz sizin için lütuftur”* der. O sırada çıkan hengâmede Rumlar, *“Alçaklar, Katiller”* diyerek üzerlerine gelen Halil’in erkek kardeşini öldürürler. Rumların Megali idea çerçevesinde gelişen Enosis ülküsünün bir göstergesi olan bu konuşma, ada genelinde yaşayan Türkleri bir azınlık olarak gördüklerinin altını çizmektedir. Adanın gerçek sahiplerinin en baştan beri kendileri olduğunu savunan Rumlar, Türklerin Osmanlıyla beraber gelen işgalci konumunda olduğunu savunmaktadır.

Şekil 14: Tecavüz Sahnesi

Bu sahnenin ardından köyden, gene geleceklerini söyleyerek ayrılan dört Rum, önce Halil'in babasını öldürür. Ardından iki kız kardeşini ormanlık alanda sıkıştırarak tecavüz ederler. *Kartal Yuvası*, *Şehitler*, *Sezerci Küçük Mücahit* ve *Göklerdeki Sevgili* gibi Kıbrıs temalı filmlerde oldukça fazla kullanılan tecavüz sahneleri, kadın özelinde Kıbrıs Türkünün yaşama hakkına ve özgürlüğüne yapılmış bir müdahale olarak dikkat çekmektedir. Aynı zamanda bu sahneler yıllardır barış ve huzur içinde yaşayan iki toplumun, siyasi ihtiraslar uğruna sürüklendiği çıkmazın bir göstergesi olarak dikkat çekmektedir.

Şekil 15: Halil Gregoryas ve ekibine yakalanır

Sonunda Gregoryas ve ekibi tarafından yakalanan Halil'e, arkadaşlarının yerini vermesi karşılığında köyden yakalanıp getirilen Kıbrıslı Türklerin bağışlanacağı söylenir. Bağışlanıp merhamet dileyen ve ölmek istemediğini söyleyen yaşlı kadın, "Söyle çocuğunu emziren ana öldürülür mü? Bir insan kalbi bir ananın ıstırapı karşısında taş kalabilir mi?" sorularını yöneltir. Kadın özelinde Rumların gaddarlık ve acımasızlıklarına vurgu yapılan bu sahnenin ardından önce kadın sonra ise çocuk babasının gözleri önünde uçurumdan aşağı atılır. Çocuğunda aşağı atılması üzerine Halil, "Bugün 7 kişi çıktı dağa, yarın 70 kişi olacak, 100 olacak" diyerek, Rumların elinden kurtulup kendini uçurumdan denize atar. Haksızlığa ve tüm zorluklara rağmen Rum baskılarına karşı verilen mücadeleye olan inancın anlatıldığı bu sahne Halil'in balıkçı Rüstem Reis ve kız kardeşi tarafından kurtarılmasıyla devam eder. Burada gösterilen Türk bayrağı, umudun ve kurtuluşun bir simgesi olarak dikkat çekmiştir. Çünkü bu gösterimden sonra filmde kötü gidişata bir dur denilmiş, kurtuluşa doğru bir adım atılmıştır. Teknede Rüstem ve kız kardeşine altı arkadaşıyla beraber EOKA'ya

karşı verdiği mücadeleyi anlatan Halil, tekrar köyüne dönüp direnişle devam edeceğini söyler. Bunun üzerine Rüstem Reis Kıbrıs'ta olup bitenden Türk halkının da haberdar olduğunu, onlara karşı kin duyduğunu ve onunla beraber bu haklı mücadeleye katılmak istediğini ve Antalya'dan bu mücadeleye gönüllü katılacak insanlar bulabileceklerini söyler.

Kendileri gibi cesur, korkusuz, eli iyi silah tutan adamlar arayan Halil ve Rüstem önce Orhan'la karşılaşır. Orhan'ın teklifi kabul etmesiyle beraber, *“Bize yapmadıkları zulüm kalmadı. Çocukları bile boğazladılar. Rumların canavarlıkları anlatılmayacak kadar iğrenç ve korkunç”* diyerek Türklerin yaşama hakkının ellerinden alındığından bahseden Halil, Rum saldırıları sonucunda adanın ufak bir bölümünde gettolarda yaşayan Kıbrıs Türklerine göndermede bulunmuştur. Halil'in anlattıkları üzerine Orhan ise öfkeyle *“Pis Domuzlar”* diyerek ötekileştirilen Rumlara göndermede bulunmuştur. Daha sonra üç arkadaş Kadirle görüşmeye gitmiştir. Durumun anlatılması üzerine o da teklifi kabul etmiştir. Kadir'in teklifi kabul etmesinin ardından Rüstem'in evine gelen Suphi hastalıklı bedenine rağmen tam bir fedakârlık örneği göstererek Halil'in teklifini kabul ettiğini söyler. Daha sonra hep beraber meyhaneye giden ekip, burada Karanfilli adamın kavgasına tanıklık eder ve bu gencin işlerine yarayacağından bahsederler. Gün bitiminde Rüstem ve Halil eve dönerken karanlıktan çıkan ve Ercan Tekkan tarafından canlandırılan Talebe, Kıbrıs'a gitmek için gönüllü aradıklarını duyduğunu söyler. Fakat genç ve öğrenci olmasından dolayı reddedilir. Bunun üzerine Talebe, *“İnsan seni saydığı için seninle beraber dövüşmekten gurur duyacağı için sana başvuruyor. Yalancısın sen yalancı hem yalancı hem de korkaksın”* der. Halil ise, Kıbrıs genç ve hassas delikanlıların cesetleriyle dolu diyerek Talebinin teklifini reddeder. Bilindiği gibi Kıbrıs Mücadelesinin verildiği yıllarda pek çok üniversite öğrencisi gönüllü mücahit olarak Kıbrıs'a gitmiştir. Filmin devamında Kürt Mahmut'un da aralarına katılmasıyla Aspendos'ta buluşmak üzere sözleşirler. Burada kendilerine Yılmaz Güney'in canlandırdığı Konyakçı karakteri de katılır ve sekiz kişi olarak Şeytan Kayalıklarında demirlemiş Rüstem'in teknesine doğru giderler. Bu sırada kendilerini takip etmekte olan Oktar Durukan tarafından canlandırılan İdamlıkla karşılaşır ve sayıları dokuz olur. Tekneye binmelerinin ardından Rüstem'in kız kardeşini gören Orhan, aramızda kadının ne işi var diyerek şaşkınlığını dile getirir. Rüstem hayattaki tek

varlığının o olduğundan bahseder ve Karanfillinin ayağıımıza köstek olacak söyleminin ardından, *“Annemizi beş yaşında kaybettik. Onu hiç ayırmam yanımdan. Yıllardır benimle denizde dolaştı. Denizin hırçınlığına, fırtınaya, mücadeleye alıştı o, bir erkek gibi!”* der. Sevda ise, *“Ben Türk Kızıyım. Sizin taşıdığınız hislerle bende doluyum. Ayağınıza köstek olacağımı düşünmeniz yanlış, bir Türk Kızı için haksız bir hüküm bu.”* diyerek 93 Harbi sırasında Rus işgaline karşı Erzurum savunmasında simge haline gelen Nene Hatun gibi güçlü Türk kadınlarına göndermede bulunmaktadır.

Nihayetinde Halil'in köyünü Rum Tedhişçilerden korumak maksatıyla yola çıkılır. Bu sırada Kürt Mahmut Halil'le olan sohbetinde, *“İşte böyle evlat, mıymıntı miskin adamın biriyim ben. Hiç olmazsa hayatta bir işe yarayalım. İnsanın inandığı bir gaye uğruna çarpışması hatta ölmesi az bahtiyarlık mıdır?”* der. Burada Kürt Mahmut'un sarf ettiği sözler, Türk halkının içinde barındırdığı farklı etnik gruplarla beraber aynı gaye uğruna birleştiğinin, Kıbrıs Türk halkının yanında olduğunun en önemli göstergesi konumundadır. Daha sonra Halil, güvenilmediği için bir odaya kilitlenen İdamlığın yanına gider ve ona biz ölüme gidiyoruz der. İdamlık ise kendisinin de ölü olduğunu ve aralarına katılmak istediğini söyler. Ardından tekneye Talebenin gizlice girdiği görülür. Talebeye bu işin ona göre olmadığı, ucunda ölüm olduğu söylenir. Talebe ise bunun karşılığında o halde bende ölürüm der. Böylece On Korkusuz Adam Kıbrıs Türkünü savunmak adına adaya ayak basar. Belli bir süre ilerledikten sonra Rum saldırıları sonucu terkedilmiş bir köye rastlarlar ve burada gecelerler. Sabah olduğunda Talebenin aralarında olmadığını fark ederler ve onu aramaya çıkarlar. Bir süre sonra Talebe Rum tedhişçi tarafından öldürülür. Halil duruma müdahale edip Rum'u öldürmüş olsa da geç kalmıştır. Böylece On Korkusuz Adam ilk şehidini vermiştir. Talebenin gömülmesi üzerine Halil'in köyüne doğru yola çıkan dokuz adam, köye ulaştıklarında coşkuyla karşılanırlar. Halil burada, *“İşte şimdi aramızda bulunan anayurtlu arkadaşlarım, hayatlarını davamıza, Kıbrıs'ımızın korunmasına adanmışlardır. Kara sakallı ve kara cübbeli Makarios'un Türk halkına karşı giriştiği katliam hareketini durduracaklardır. Köyümüzün ve topraklarımızın savunmasını palikarya sürülerine karşı bizimle beraber yapacaklardır. Anayurtlu kardeşlerimizin aramızda bulunması maneviyatımızı yükseltti, kendimize olan güvenimizi arttırdı. Buraya gelirken terk edilmiş köylere harabeye dönmüş evlere rastladık. Terk edilmiş*

köylerden birinde kalbi vatan aşkıyla çarpan en genç kardeşimizi kaybettik. Kahpece vurdular onu. Onun ve Kıbrıs topraklarında şehit düşen kardeşlerimizin intikamını alacağız. Buraya gelmeden önce bütün arkadaşlar yemin ettik, mukaddesatımız üzerine ant içtik. Belki hepimiz öleceğiz ama namusumuza şerefimize mukaddesatımıza leke kondurmayacağız.” der. Halil’in bu konuşmasının hemen ardından Semra ile olan diyalogu devreye girer ve Halil Semra’nın Burada mı doğdun sen? Sorusuna karşılık, *“Evet burada doğdum. Bu topraklarda büyüdüm. Hür olarak bu topraklarda çalıştım. Irmaklarında yıkandım. Şimdi bu tarlalarda ot bile bitmiyor. Irmakların rengi değişti. Gülen yüzler ağlıyorlar artık, kaybettikleri için ağlıyorlar. Kıpırmızı gözlerinden ıstırap okunuyor. Ama bunun yanında pırıl pırıl parlayan şeylerde var. İmanları, inançları bir avuç toprak için çarpan çelik gibi yürekleri var onların. Gelmemeliydin buraya, yarına çıkacağımız belli değil.”* der. Semra ise, *“İnsan bir defa ölür Halil. Ben Yavru Vatan için canımı seve seve vermeye hazırım.”* der. Bu bölümde geçen tüm konuşmalar milliyetçi söylemi pekiştiren nitelikler taşımaktadır. Öyle ki film, Ana Vatan Yavru Vatan söylemiyle, milliyetçiliği toprak kavramı üzerinden ele almaktadır. Çünkü artık Rumlarla yaşam mümkün değildir. Mağdur olanın ezilenin, topraklarından kaçmak zorunda kalanların iyi olan Türkler olduğunu vurgulayan film, Rumları ise Türklerin yaşam haklarına tecavüzde bulunan zorba bir kimlikle ifade etmiştir. Ayrıca film boyunca Türklerin gelişle maneviyatlarının yükseldiğinden ve onlara güç kattığından ve kaybolan neşelerini sağladığından bahsedilmiş olması dikkat çekicidir. Böylece ilk tekne sahnesinde gösterilen bayrak figürü gibi Türk kimliğinin mazlumun yanında olan kurtarıcı rolüne vurgu yapılmıştır. Film boyunca umudun simgesi olarak gösterilen Türk Ordusu, Kıbrıs Türkünün kurtuluşunun anahtarı olarak verilmiştir.

Filmin devamında dokuz arkadaş, Gregoryas yönetimindeki Rum tedhişçilerle çatışarak onlara ağır kayıplar verdirmiştir. Fakat oradan sağ bir şekilde çıkmayı başaran Gregoryas ve yanındaki EOKA’cılar köye gelerek baskın yaparken, sekiz arkadaş ve köylülerden oluşan bir grup Türk, Rumların sevkiyatına baskın yaparak silahlarını ele geçirir. Köye döndüklerinde ise İdamlığın asıldığını, kardeşinin ise öldürüldüğünü gören Halil ve arkadaşları henüz yaslarını bile tutamamışken Semra’nın *“Etrafınız sarıldı kaçın”* sesiyle kendilerine gelirler. Çatışmalar esnasında Suphi, Karanfilli, Kürt Mahmut, Kadir ve Konyakçı ölürken, Halil de Gregoryas’ı öldürür ve kaleye doğru bir

avuç insanla beraber geri çekilirler. Bu sırada Türk bayrağıyla beraber kaleye koşan ocuk görülür ve hemen ardından tam da ümitsizliğe sürüklenirken Kıbrıs semalarında Türk jetleri gözükür. Gerçek görüntüler eşliğinde bombardımandan sahnelerin paylaşıldığı bölümle beraber film, tarihsel gerçeklere dayandığı izlenimini pekiştirmeye çalışmıştır.

şekil 16: Türk uçaklarının Kıbrıs'a müdahalesine dair görüntüler

Genel olarak 1963 olaylarının gerçekliğe uygun ama taraflı bir gözle aktarıldığı film, Antalya ve Kıbrıs bölgesinde geçmektedir.

Türk bakış açısıyla taraflı bir tutum sergilen film, Rum Tedhişilerin 1963-64 olaylarında gerçekleştirdikleri katliamlara, tecavüzlere ve işgallere yer vermiştir. Rumlar, tedhişiler vasıtasıyla temsil edilmiş, pis domuzlar, alçaklar, palıkarya sürüleri gibi ifadelerle dşmanlaştırılmış, iyi yanlarına hiç değinilmemiştir. Ayrıca adada meydana gelen olayların sorumlusu olarak Kara Cbbeli, Kara Sakallı benzetmelerinin yapıldığı Makarios özelinde tüm Rumlar gösterilmiştir.

Rumların olumsuz olarak sunulduğu filmde, genel olarak Kıbrıslı Türklerin haklılığına, yaşananlar karşısındaki mağduriyetlerine ve Türkiye'nin desteğine olan ihtiyaa vurgu yapılmıştır. Filmin çekildiği dönem ve filmde anlatılan dönem birbirine çok yakın hatta aynı dönemde olması, filmin olayları yanlı olarak yansıtmada önemli bir unsur olmuştur. Ayrıca Kürt Mahmut karakterinde olduğu gibi farklı etnik gruptan insanların, Türk kimliği altında bir olup, Kıbrıslı Türkler için yaptığı fedakrlığa vurgu yapmıştır.

Filmde her iki kesimde Türkçe konuşmuş, Rumca ifadelere yer verilmemiş, Kıbrıs şivesi kullanılmamıştır. Bu açıdan bakıldığında filmin 1963 olaylarını doğru bir şekilde yansıtmış olmasına rağmen gerçeklikten koptuğu gözlemlenmiştir.

5.5.2 Önce Vatan (1974)

Şekil 17: Önce Vatan Film Afışı

Yapım Yılı: 1974

Yönetmen: Duygu Sağıroğlu

Görüntü Yönetmeni: Erdoğan Engin

Senaryo: Duygu Sağıroğlu

Yapım: Uğur Film

Yapımcı: Memduh Ün

Film: Renkli

Oyuncular: Cüneyt Arkın, Fatma Girik, Renan Fosforoğlu, İhsan Gedik, Ceyda Karahan, Reha Yurdakul, Süheyl Eğriboz.

5.5.2.1 Önce Vatan Filminin Konusu

Film, 1963 olaylarına ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtına bir Türk Subayı ile Kıbrıslı bir kadın arasında yaşanan aşk hikâyesiyle beraber değiniyor.

5.5.2.2 Önce Vatan Filminin Değerlendirilmesi

1974 yılında Duygu Sağıroğlu tarafından yönetilen, başrollerini Fatma Girik ve Cüneyt Arkın'ın paylaştığı 1963 ve 1974 olaylarına değinen film, o dönemde yapılan diğer filmlere nazaran oldukça gerçekçidir. Baştan sona Türk bakış açısının hâkim olduğu film, kışlada eğitim yapan Türk Piyade Komandolarının marşlarıyla başlar. Ardından evinde gündelik hayatına devam eden ve radyo dinleyen Kıbrıslı bir aile gösterilir. Kıbrıs Türk Radyosunun, *“Uzun zamandan beri Yunanlıların tahrikleriyle insanlık dışı kanlı saldırılarını sürdürmekten çekinmeyen kana susamış Rum tedhişçilerine son ihtarımızdır. Türkiye Kıbrıs'taki soydaşlarının haklarını sonuna kadar korumaya kararlıdır. Ve durumun gerektirdiği her türlü tedbiri almaya hazırdır.”* anonsunu dinleyen aile dışarıdan gelen patlama sesleriyle irkilir. Kapıdan içeri giren bir Rum tarafından acımasızca katledilen ailenin ardından film, Kıbrıs Türkünün o

dönemde yaşadığı acıyı, sefaleti ve maruz kaldığı katliamları gözler önüne seren bir dizi belge niteliği taşıyan gerçek fotoğraf gösterir.

Şekil 18: O dönemde yaşananları gösteren gerçek fotoğraflar

Ardından Amerika bayraklı bir temsilcinin T.C Başbakanlık binasına giriş yaptığı görülür. Bu sahnedeki maksat, 7 Haziran 1964 günü Kıbrıslı soydaşlarını kurtarmak üzere harekete geçecek olan Türkiye’yi durduran Johnson mektubuna atıfta bulunmaktır. Bilindiği üzere 5 Haziran 1964 günü Amerikan Başkanı Johnson, Türkiye’nin kararlı tutumu üzerine Kıbrıs’a yapacağı askeri müdahaleyi engelleyen, siyasi nezaketten uzak, tehdit diliyle yazılmış mektubunu göndermiştir. Bu sahnenin devamında Karargâhta Kıbrıs haritası üzerinde tartışan üst düzey rütbeli personel, Kıbrıs’la Türkiye arasına konuşlanan Amerikan 6. Filosuna rağmen 12. Harekât planının devreye sokulacağından bahseder. Bu sahne Türkiye’nin tüm zorluklar karşısında dahi soydaşlarının yanında duracağının önemli bir göstergesi olarak dikkat çekmektedir.

Kıbrıs’ta yaşanan acılara, Türkiye’nin kararlı tutumuna ve Rumların saldırılarına odaklanan bu bölümlerin ardından film, başka bir sekansa geçmiştir. Burada Teğmen Yavuz, nişanlısı Canan ve babası Remzi’nin düzenlediği davete katılır. Her halinden bulunduğu ortamdan memnun olmadığı anlaşılan Yavuz, Kıbrıs meselesini bir yurttaşlık vazifesi olmaktan ziyade, ticari bir kaygıyla karşılayan kayın babası Remzi Beyin konuşmaları üzerine iyice gerilir. Hatta Remzi Bey biraz daha ileri giderek Yavuzdan, Cananla bir an önce evlenip Ordudan ayrılarak şirketin başına geçmesini ister. Lakin Yavuz tarafından Remzi Bey’in bu teklifi, *kızınızla nişanlanırken*

de böyle bir şartınız olduğunu hatırlamıyorum diyerek reddedilir. Bunun üzerine Remzi Bey, “Bir tanecik kızımı o köy senin bu kasaba benim dağ bayır dolaştırmak niyetinde değilsin herhalde, insan gibi yaşamak sizin de hakkınız.” der. Yavuz ise insanlık anlayışları arasında oldukça fark olduğundan ve kızının istediği an nişanı bozabileceğinden bahseder. Canan’ın da araya girmesiyle üçlünün sohbeti sona erer. Ardından Yavuz, “Bak Canan söylediklerimi iyi dinle. Gerçekten karım olmak istiyorsan ordudan ayrılma meselesini aklından çıkar. Bir komando subayı nasıl yetişir, bu yoksul millete kaç patlar biliyor musun? Babanın fabrikasında bir yazıhane koltuğunda viski içerek göbek büyütmem için sarf edilmedi bunca emek ve para. Bu borcu ödemek zorundayım ben.” der. Canan ise, “Dinlemiyorsun ki beni borcun neyse Babam kuruşuna kadar ödemeye hazır.” der. Bunun üzerine Yavuz, “Bu borcu ödemek için ne senin ne de bir başkasının parası yeter. Bu borcu insan ancak yüreğiyle kanıyla gerekirse canıyla öder.” diyerek Türk toplumunun ordu millet özelliğini yansıtmıştır.

Davetin ardından evine annesinin yanına giden Yavuz, radyoyu açar. Filmin başında da yer alan güncel gelişmeleri aktaran ve o dönemde etkili bir medya aracı olarak kullanılan Radyo, “Amerikan elçisinin teminatına rağmen Rum Tedhişçiler Türk soydaşlarımıza saldırılarına devam etmektedir. Lefkoşa bugün yeniden kanlı bir gün yaşamıştır. Kabine son durumu görüşmek için İnönü’nün başkanlığında toplanmış bulunmaktadır.” şeklindeki haberi sunmaktadır. Bu sırada kapı çalar ve Astsubay Üstçavuş tarafından Teğmen Yavuz’a gizli bir mektup getirilir. Mektupta 12 numaralı planın devreye girdiğinden ve derhal kıtasına katılması gerektiğinden bahsedilir. Bunun üzerine Yavuz annesiyle vedalaşarak görevine döner.

Bir tekneyle beraber Kıbrıs’a doğru yol alan Yavuz, yanındaki Albaydan göreve yönelik emrini alır. Yavuz’un görevi, aylardan beri Yunanlıların yığınak yaptığı Rum cephaneliklerini basarak, silah ve cephane temin etmek, ada Türklerini teşkilatlandırarak abluka altındaki Türk köylerini kurtarmaktır. Bu dönemde bilindiği üzere 25 bin Türk kendi yurtlarında göçmen durumuna düşerek gettolarda yaşamak durumunda kalmıştır.

Kıyıda onları bekleyen Kıbrıslı baba ve kızla buluşan Yavuz, cephaneliğin yerini gösterecek kişinin Zeynep olduğunu görünce, “Bu çocuk mu gösterecek?” diye

sorar. Babası ise, “Böyle çelimsiz durduğuna bakmayın. Kızımdır diye söylemiyorum değme erkeğe taş çıkartır alimallah.” diyerek kızına olan güvenini ortaya koyar. Yavuz ise başa gelenin çekileceğini adam seçme lüksleri olmadığından bahsederek derhal yola koyulur. Bir süre sonra Yunan bayrağının çekili olduğu Rum cephaneliğine gelirler. Büyük bir çatışmanın ardından Rum ve Yunanlılar tarafından makineli tüfek nişancılarımız şehit edilmiş, Yavuz ve askerleri ateş altında kalmıştır. O sırada çocuk ve çelimsiz olarak gördüğü, askerliğin kadın işi olmadığını söylediği Zeynep, devreye girerek, Yavuz ve askerlerini kurtarır. Bu sahneyle beraber Türk kadını tekrar kendini ispatlamış, On Korkusuz Adam filminde de olduğu gibi kurtarıcı rolüne büründürülmüştür. Sahnenin devamında Yunan bayrağının çekili olduğu Rum cephaneliği havaya uçurulurken, Rumca yazıların olduğu tabela ağır silahlarla ateş altına alınmıştır. Böylelikle düşman figürü olarak Yunanistan ve Rumlar ön plana çıkarılmıştır. Kamyonla oradan ayrılırken Stop engelinin ezilip geçilmesi ise, Türkiye’nin artık durmaya niyeti olmadığını ve soydaşlarına destek olacağının bir göstergesi olarak dikkat çekmektedir.

Şekil 19: Yavuz ve askerleri Rum cephaneliğinden dönerken

Bir süre sonra buluşma noktasında Zeynep ve babasına köylerinde direnmeleri için ele geçirdikleri silahlardan bir kısmı teslim edilir. Zeynep ve babası köylerine doğru giderken Rum Tedhişçiler tarafından yakalanırlar. Türlü işkencelerle cephaneliği basan Türklerin yerini öğrenmeye çalışsalar da öğrenemezler. Bu sırada Zeynep’in babası ölmüştür. EOKA’cı Rum, Zeynep’e konuşmazsan her yarım saatte bir beş kişiyi öldüreceğini söyler. Konuşmamakta direnen Zeynep’in üzerine sekiz kişiyi kurşunlanması için meydana çıkartırlar. Gözü yaşlı çocukların, yaşlı teyze ve annelerin

gösterildiği bu sahnenin ardından hep bir ağızdan *“Kıbrıs’ın dağlarında vuruldum kaldım, Kıbrıs’ın dağlarında vuruldum kaldım. Şehit olanları bayrağa sardım, şehit olanları bayrağa sardım. Kıbrıs dağlarında aslanlar yaşar, Kıbrıs dağlarında aslanlar yaşar. Zalim düşmanlara ölümler saçar, zalim düşmanlara ölümler saçar”* marşı söylenir ve Yavuz, askerleriyle beraber köy halkını Rumlardan kurtarır. Film boyunca bir tanesi jenerikte olmak üzere üç yerde söylenen marş, bir ritüel gibi ümitlerin tükendiği anlarda ortaya çıkmıştır. Marşın ardından Türkler, her defasında kurtarıcı gibi yetişmiştir. Türk kimliğinin yüceltilip kahramanlaştırıldığı bu marş, Kıbrıs Türk halkının Türkiye’ye olan teslimiyetini ve inanmışlığını ortaya koyan önemli göndermelerden biridir. Ayrıca bu sahnede dikkat çeken bir başka husus, sekiz adamın kurşunlanmak için gözleri bağlanırken, içlerinden birinin, *“Biz gözü açık da ölüme gideriz.”* demesi olmuştur. Bu durum Kıbrıs’ta yaşanan olaylara karşı duyarsız kalan yabancı devletlere bir gönderme olarak dikkat çekmektedir. Çünkü sahnede tam kurşuna dizilecekken hep birlikte gözlerindeki bantları çıkartıp görmek istemeyenlere inat davalarına olan inançlarını, teslimiyetlerini vurgulamışlardır.

Yavuz ve askerler beraberindeki köylülerle beraber Türkiye’ye açılan kapı konumunda olan Erenköy’e doğru yola çıkarlar. Bilindiği üzere Erenköy, Türklerin elinde bulunan 5 km’lik bir sahil şerididir. Burası vasıtasıyla adaya birçok mücahit giriş yapmış, mühimmat ikmali yapılabilmektedir. Bu sırada Rumların saldırısına uğrayan kabile geçide doğru geri çekilirken bir havan atışı sonucu Teğmen Yavuz yaralanır. Kafileyi zaman kazandırabilmek ve sağ salim Erenköy’e gitmelerini sağlamak maksadıyla Yavuz kumandayı Ali’ye devrederek makineli tüfeğin başına geçer. Bu sırada askerlerle arasında geçen diyalogda, *“Sizi buraya beni sırtınızda taşıyın diye göndermediler. Bu zavallı insanların bir an önce selamete ulaşması lazım. Yufka yürekli olmanın zamanı değil...”* diyerek görevin önceliğinden bahseder. Bir Türk askerinin fedakârlığının gösterildiği bu sahnenin devamında, uzunca bir müddet çatıştıktan sonra cephanesinin bitmesi üzerine ağır bir şekilde yaralanan Yavuz, Zeynep tarafından kurtarılır. Beş gün sonra kendisine gelen Yavuz, kafilenin sağ salim Erenköy mücahitlerine katıldığını öğrenir.

Yirmi gündür haber alınamayan Yavuz'un annesini ziyarete gelen Remzi Bey ve kızı Canan, nişanı bozmaya karar verdiklerini söyler. O sırada kapı çalar ve Yavuz'un kaybolduğu haberi gelir. Bu haber üzerine Remzi Bey, ne de olsa dolgun bir şehit maaşı bağlanır size diyerek Emine hanımı teselli etmeye kalkar ve evden kovulurlar.

Bir sonraki sahnede Zeynep, *"Düşünüyorum da Kıbrıs Türkiye'nin olsaydı eğer Rumlar gibi bizimde okullarımız, fabrikalarımız olurdu böyle cahil böyle fakir kalmazdık."* diyerek Taksim politikası yönündeki beklentileri ortaya koyar. Bilindiği üzere taksim politikasıyla adanın bir kısmı Türkiye'ye bağlanacaktı. Giderek birbirlerine ısınan ve âşık olan Yavuz ve Zeynep, zorlu bir yolculuğun ardından Erenköy'e ulaşır. Burada bir tekne vasıtasıyla Türkiye'ye tedavi olmaya giden Yavuz, Zeynep'e geri geleceğini söyler. Sonraki sahne, hastanede devam eder. Yavuz'u ziyarete gelen Remzi Bey ve kızı Canan, Yavuz'un şöhretinden yararlanmak ister. Remzi Bey burada yaptığı konuşmada, *"Artık ordudan ayrılmanı istemiyorum. Senin gibi bir damat her kula nasip olmaz. Hele bir iyileş muhteşem bir düğün yapacağım size bütün iş adamlarını çağıracağım gazeteler hep sizden bahsedecekler. Firmam için müthiş bir reklam olacak bu."* diyerek mağdur olan ezilen iyi insanların, insanların içindeki ötekileri temsil eder.

Evlenmekten vazgeçen Yavuz, annesine Zeynep'ten bahseder ve 6 ay sonra onu bulmak için Kıbrıs'a gider. Kıbrıs Türk Yönetim Kurulu'na başvurursa da onu bulamaz ve Türkiye'ye geri döner. Bu sırada bir çarşaf fabrikasında çalışan Zeynep, Yavuz'un kızını dünyaya getirmiştir.

Film dış sesin, *"10 yıl sonra Makarios, Yeni Kıbrıs politikasını çizerken Türkiye'yi hesaba katmak zorunda olduğunu artık iyice biliyordu. Devletlerarası antlaşmaları sistemli bir şekilde Rumlar lehine yorumlayarak dünya üzerindeki etkin Yunan yaygaracılığını ve Akdeniz'deki yeni denge unsurlarını ustaca kullanarak uzun vadede Türkiye'yi saf dışı bırakmak umudu ve hayalleri içindeydi. Ama adadaki aşırı sağcı Grivas ve EOKA örgütü Kıbrıs'ı bir Yunan adası yapmak için beklemek niyetinde değildirler ve Makarios'a karşı cephe almakta gecikmediler. Bu sefer Rumlar kendi aralarında tedhişçiliğe başladılar. Grivas'ın ölümüyle kurulan yeni örgüt EOKA-B ve*

adaya gizlice sokulan Yunan subayları adayı biran önce Yunanistan'a bağlama konusunda sabırsızdılar ve Makarios'u amaçları için büyük bir engel olarak görmekteydiler. Sonunda eski katil Nikos Sampson'un başkanlığında bir darbe düzenleyerek oldubitti ortamı içinde Kıbrıs'ı bir yunan adası haline getirebileceklerini sandılar ve 1974 Temmuzunda kanlı olaylar yeniden başladı.” sözleriyle devam etmiştir. Bilindiği üzere 1967 kriziyle beraber Kıbrıs'ta yasadışı bulunan Yunan askerleriyle beraber adadan ayrılmak zorunda kalan General Grivas, 1971 yılında Yunan Cunta hükümetinin de desteğiyle adaya dönmüş, EOKA-B örgütünü kurmuştur. Bu örgüt aracılığıyla başta Makarios ve destekçileri olmak üzere, politikacılardan, polis teşkilatına kadar Rumlara yönelik pek çok saldırıda bulunmuştur. 1974 yılında Grivas'ın zamansız ölümü üzerine çıkan liderlik yarışında ise Nikos Sampson devreye girmiş ve 15 Temmuz 1974 günü Kıbrıs Hellen Cumhuriyetini kurarak adada darbe yapmıştır.

Bu sahnelerin ardından, Enosis için harekete geçen Rumlar ve kendi aralarında yaptıkları çatışmalar gösterilir. Filmde adım adım Yunanistan'a ilhaka doğru giden adanın dört bir yanındaki Enosis ve EOKA-B duvar yazıları dikkat çekmektedir. Rumların birbiriyle çarpışması üzerine Türkler, güvenli bölgelere gidebilmek adına köylerini terk eder.

Nikos Sampson darbeyi yapmıştır. Tarihler 19 Temmuz 1974'ü gösterirken çıkarma gemileri Kıbrıs'ın Pladini plajına doğru tam bir baskın etkisiyle hareket eder. Kıyıdaki Rum korugan¹⁹⁹ ve mevzileri ağır ateş altına alınarak gemilerin kıyıya kapak açmaları sağlanmaktadır. Hava, Deniz ve Kara unsurlarının müşterek operasyonu ile gerçekleşen Kıbrıs Barış Harekâtından gerçek görüntülerin sunulduğu filmin bu bölümünde, Yüzbaşı Yavuz ve askerleri gerçeğe uygun bir şekilde helikopterler eşliğinde Kıbrıs adasına intikal ederler. Barış Harekâtı sırasında Komando Tugayları 74 helikopterlik bir filo ile saat 08.20 den itibaren Kıbrıs'a inmeye başlamıştır. Komando birliklerinin adaya inmesiyle beraber Allah Allah edalarıyla hücumla geçilir. On Korkusuz Adam'da olduğu gibi bu filmde de dönem gerçekleri belge ve haber görüntüleriyle desteklenerek gerçeklik etkisi arttırılmıştır.

¹⁹⁹ Korugan: Modern savaşlarda yaygın olarak kullanılan betondan yapılmış mevzilerden oluşan tahkimat çeşididir.

Zeynep ve Kızı Türk savaş uçaklarını görür. Zeynep, *“Çok Şükür Allah’ıma geldiler işte. Uçaklarıyla, toplarıyla, tüfekleriyle, Mehmetçikleriyle sonunda geldiler işte. Senin baban da onlardan biri kızım bizi kurtarmaya gelenler içinde belki o da var.”* diyerek sevincini paylaşır. Filmde paralel kurguyla devam eden iki farklı hikâye vardır. Film bir taraftan Yavuz ve Türk Askerlerinin yaşadıklarını gösterirken, diğer taraftan da Zeynep ve kızıyla beraber Kıbrıs Türkünün çaresizliğine odaklanmıştır.

Türk Askerlerinin hızlı ilerleyişiyle beraber Rumların köylerdeki Türkleri öldürmelerine yer vermeye devam eden filmde, ağır top atışı altında kalan birliğin Yüzbaşı Yavuz tarafından kurtarılması gösterilir. Filmde Türklerin ilerleyişi karşısında kaçmak zorunda kalan Rumlardan, Girne’nin düştüğünü öğreniriz. Lakin diğerlerinin aksine bulunduğu yeri terk etmeyi düşünmeyen Kara Yorgis, bütün Türkleri öldürmekten bahseder. Bu sırada sığınacak güvenli bir yer arayan Zeynep ve kızı Rumlardan kaçabilmek amacıyla bir kiliseye sığınır. Yakalanan Zeynep ve kızına Rumlar tecavüz etmek ister. Bunun üzerine Zeynep, *“Sizin de karınız çocuğunuz var. Nolur dokunmayın yavruma o daha çocuk. Allah’ın evi burası sizin Allah’ınız yok mu?”* diye sorar. *“Başlarım senin Allah’ından”* diyen Kara Yorgis’in üzerine Zeynep, kızının kaçmasına yardım eder. Kutsal olan hiçbir şeye saygısı olmayan Rum tedhişçiler, kilisenin içinde Zeynep’e tecavüz ederler. Filmde yaşanan tüm tecavüz sahneleri bu kutsal mekân içinde geçmektedir. Film boyunca Rumlar, kötü olan her şeyi simgeleyecek şekilde tasvir edilmiştir.

Şekil 20: Kilisede gerçekleşen tecavüz sahneleri

Yıllardır Zeynep’i bulmanın hayaliyle yaşayan Yüzbaşı Yavuz ise kaçan kızıyla karşılaşmıştır. Ondan annesinin kilisede Rumların elinde olduğunu öğrenmiştir. Bu arada da Ateşkes yaklaşmıştır. Kurtulamayacağını anlayan Kara Yorgis, tüm köylüyü kiliseye toplayarak rehin almıştır.

Türk askerleri bu durum karşısında, nasıl davranacakları konusunda şaşkındırlar. Kara Yorgis ise kilisede içki içip, kadına tecavüz ediyordur. Bu sırada telsizde köyün kuzey bölümünün Rumlar tarafından sarıldığını öğrenen Kara Yorgis, rehinelere sessizce boğazlayıp kaçacaklarını söyler. Tüm bu konuşmalara şahit olduğu gerekçesiyle tecavüz ettiği kadını silahla yaralar. Fakat kadın, ölmeden önce konuşmaları Zeynep’e söyleyebilmiştir. Bunun üzerine tekrar Kıbrıs’ın dağlarında marşını söyleyerek dikkat dağıtırlar. Bu sayede kaçan çocuk Yavuz’a gerekli bilgiyi ulaştırır. Bunun üzerine harekete geçen Yavuz kilisenin içine girerek Rumları öldürüp rehinelere kurtarır. Yıllardır beklediği sevdiğine kavuşmak istese de Zeynep, kirlendiği gerekçesiyle bunu kabul etmez ve kaçarak uzaklaşırken Kara Yorgis tarafından öldürülür. Zeynep’in öldürülmesi üzerine hep birlikte taarruza geçilir ve Kara Yorgis, Yavuz tarafından öldürülür.

Ardından askerler Zeynep’in mezarı önünde selam durur. Yavuz, *“Huzurunda tanrı adına yemin ediyorum ki haklarını koparmadan Türk ordusu hiçbir zaman çıkmayacaktır Kıbrıs’tan”* der ve film, Türk ordusunun tankı, topu ve uçağıyla yapılan tören geçişiyle sonlanır.

Şekil 21: Tören geçişine dair görüntüler

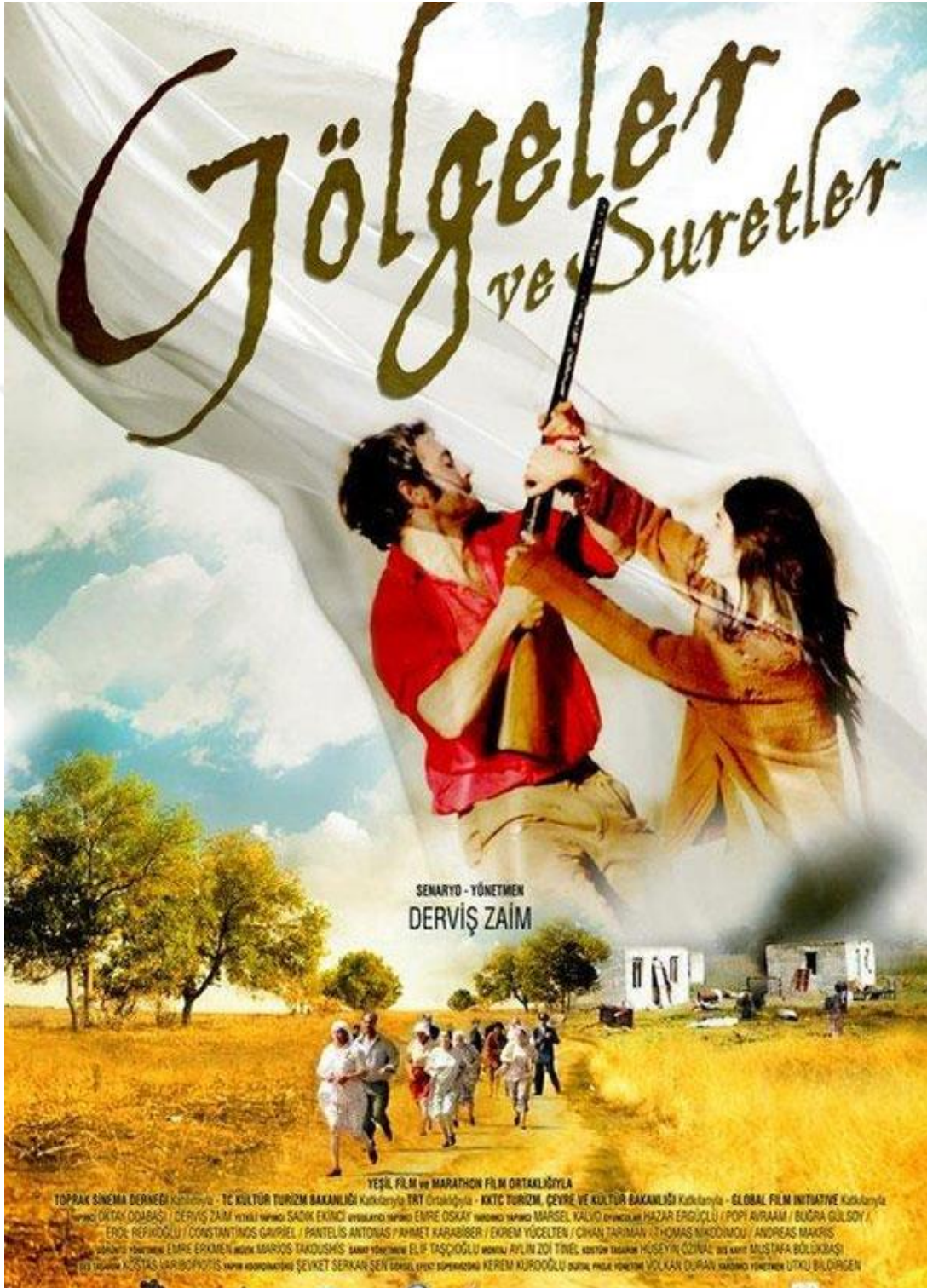
Genel olarak bakıldığında Türklüğü yücelten ifadelerin sıklıkla kullanıldığı, taraflı bir bakış açısının hâkim olduğu film, dönemin gerçeklerini başarılı bir şekilde ele alabilmiştir. Kıbrıs ve İstanbul arasında geçen film, 1963 olaylarıyla beraber, Johnson mektubuna, Erenköy'e ve 1974 Kıbrıs Barış harekâtına ana hatlarıyla değinmiştir. Yapısı gereği film, askeri bir üslup kullanılarak çekilmiştir. Ayrıca filmde pek çok sahnede gerçek mühimmat kullanılmıştır. Bu durum, o dönemde ne denli şiddetli çatışmaların yaşandığını izleyicilerine sunmuştur.

Film boyunca, Türkiye'nin soydaşları yanındaki kararlı duruşuna dikkat çekilmiştir. Bu durum, Radyo anonsu, Amerika'ya rağmen müdahale edilmesi ve Stop yazısının ezilip geçilmesi gibi sahnelerle pekiştirilmiştir.

Gerçek katliam görüntülerine yer vererek yaşanan şiddet olaylarıyla alakalı bir farkındalık yaratmaya çalışan film, Türkleri ezilmiş, hor görülmüş, mağdur, fakir ve iyi insanlar olarak göstermiştir. Lakin bununla beraber milli kaygılardan ziyade ticari kaygılar besleyen, Kıbrıs Türklerinin içinde bulunduğu durumu kavrayamayan kesimlere de değinmiştir. Rumları ise kutsala saldıran, kural tanımaz, katil ve tecavüzcü olarak işlemiştir. Türkler için kutsal kabul edilen Bayrak ve Atatürk'e açıkça saldıran Rumlar, kendileri için kutsal olan kiliseye de saygısızlık yapmıştır. Film boyunca Rumların, içki içip, kadınlara tecavüz ettiği sahneler kilisede geçmektedir.

Söylem açısından ele alındığında filmde Türklüğü öven, Türk Askerini yücelten pek çok sahneye ve konuşmaya yer verildiği görülmüştür. Genel olarak Kıbrıslı Türklerin konuşmalarından Türkiye'nin müdahale etmesi için uzun zamandır bir bekleyişin söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Tüm sorunların Türkiye ile birlikte kaybolacağına dair bir beklenti vardır. Bu beklenti, Zeynep'in *düşünüyorum da Kıbrıs Türkiye'nin olsaydı* şeklinde başlayan konuşmasında açıkça dile getirilmiştir. Ayrıca Kıbrıslı Türkler için kullanılan soydaşlarımız kelimesi, milliyetçi bir bakış açısının örneğidir. Filmde karakterler Türkçe konuşmuş, Rumca ifadelere yer verilmemiştir. Konuşulan Türkçe ise İstanbul ağzıdır. Kıbrıs şivesi kullanılmamıştır. On Korkusuz Adam'da olduğu gibi bu durum filmin, ele aldığı bölgenin saf gerçekliğinden koptuğunu göstermektedir.

5.5.3 Gölgele ve Suretler (2010)

Şekil 22: Gölgele ve Suretler Film Afışı

Yapım Yılı: 2011

Yönetmen: Derviş Zaim

Görüntü Yönetmeni: Emre Erkmen

Senaryo: Derviş Zaim

Yapım: Oktay Odabaşı- Derviş Zaim

Yapımcı: Memduh Ün

Film: Renkli

Oyuncular: Hazar Ergüçlü, Osman Alkaş, Popi Avraam, Settar Tanrıöğen, Buğra Gülsoy, Erol Refikoğlu, Constantinos Gavriel, Pantelis Antonas, Ahmet Karabiber, Ekrem Yücelten.

5.5.3.1 Gölge ve Suretler Filminin Konusu

Gölge ve Suretler filmi, 1963 Kanlı Noel olayları esnasında Rumlar ve Türkler arasında meydana gelen olaylar sırasında kuklacı babasından ayrı düşen Ruhsar'ın olgunlaşma süreci ele alınıyor. Rumlar tarafından işgal edilen köylerden şehre kaçış esnasında yaşanan olaylarla 1963 Kıbrıs'ını anlatmaktadır.

5.5.3.2 Gölge ve Suretler Filminin Değerlendirilmesi

Derviş Zaim'in Geleneksel Türk Sanatı motiflerini kullandığı üçlemenden biri olan Gölge ve Suretler, gölge oyunu teması altında Kıbrıs Meselesini işlemektedir. Üçlemenin diğer filmlerinde ise Zaim, Cenneti Beklerken filmiyle Minyatür sanatına, Nokta filmiyle ise Hat sanatına değinmiştir. Derviş Zaim'in Gölge ve Suretler filminden önce Çamur filmiyle de Kıbrıs meselesine değindiği görülmektedir. Çamur 1974 Kıbrıs Barış Harekâtından sonra yaşananları anlatırken, Gölge ve Suretler fiilen bölünmenin başladığı 1963 olaylarına ışık tutmaktadır.

“Kıbrıs, 1960 yılına kadar Rum ve azınlıktaki Türk toplumlarından oluşan bir İngiliz kolonisiydi. Ülkenin iki toplumu adada dağınık biçimde ve genel olarak barış

içinde yaşıyordu. 1955 yılında Kıbrıslı Rumlar EOKA adlı gizli bir örgüt kurdular ve Yunanistan'la birleşmek için silahlı mücadeleye giriştiler. Kıbrıslı Türkler bu hareketi bir tehdit olarak algıladılar ve karşılığında TMT örgütünü kurarak adanın bölünmesini önerdiler. 1960 yılında uzlaşma sonucu Kıbrıs'a bağımsızlık verildi. Adanın Yunanistan'la birleşmesi veya taksim edilmesi planlarından vazgeçildi. Geçici bir barış dönemi başladı. 1963 yılında Kıbrıslı Rumlar, devletin işlevlerini yerine getiremediğini öne sürerek, anayasal değişiklikler önerdiler. Kıbrıslı Türkler bu değişiklik önerilerini kabul etmediler. Kıbrıslı Rumlar ve Türkler arasındaki gerilim toplumlararası çatışmayı ivmelendirdi. Daha iyi silahlanmış olan Kıbrıslı Rumlar, Yunanistan'la birleşmeyi gerçekleştirmek adına, Kıbrıslı Türkleri, yerleşim yerlerinden atmaya başladılar.”

Beyaz bir perde üzerine yansıtılmış yukarıdaki bilgilendirme yazısıyla başlayan film, 1963'te Kıbrıs'ta Türklerle Rumlar arasında başlayan olaylar sırasında babasından ayrı düşen genç bir kızın geçirdiği olgunlaşma süreciyle beraber savaş-barış, dostluk-düşmanlık ve gölge-suret gibi kavramları ele alıyor. Jeopolitik önemi sebebiyle tarih boyunca güçlü devletlerin hedefinde olan ve onların idealleri doğrultusunda işlenen ayrımcı düşünce yapılarıyla oluşan Enosis ve bunlar karşısında özgürce yaşayabilmek adına oluşturulan Taksim gibi düşüncelerin aslında bir olan bu iki milleti birbirlerine karşı nasıl kışkırttığını ve düşman ettiğini film boyunca büyüyen gölgelerle anlatmaktadır.

Filmin başındaki beyaz perde, bir yandan sinema perdesini andıran karagöz perdesine bir yandan da Türk milliyetçiliğinin “Bayrakları bayrak yapan, üzerindeki kandır” sözüne göndermede bulunuyor. Bu yolla Derviş Zaim henüz özgürleşmemiş bir milletin bu yolda akıtacağı kana film yoluyla dikkat çekmektedir. Beyaz çarşafın ortadan ikiye ayrılmış hali Türk ve Rum kesimlerini temsil etmektedir.²⁰⁰

²⁰⁰ Elçin Akçora, Mehmet Yılmaz, “Ortak Üslup Öğeleri Ekseninde Derviş Zaim Filmlerinin Karşılaştırmalı Analizi”, **Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, Cilt.5, Sayı.13, (2015), s.132

Şekil 23: Filmin girişinden bir sahne

Film, beyaz perdedeki bilgilendirme yazılarının ardından, Türklerin Kıbrıs'tan temizlenmesini öngören ve tarihe “Kanlı Noel” olarak geçecek olayların başlamasıyla yaşadıkları yerlerden göçmek zorunda kalan Karagözcü Salih ve kızı Ruhsar'ın, akrabaları Veli'nin yanına sığınmasıyla devam eder. Görece daha sakin ama tetikte olan bu köyde Rum ve Türk halkları yan yana yaşamaktadır.

Şekil 24: Taksim ve EOKA üzerine filmdeki duvar yazıları

Gece olduğunda Veli, Cevdet'in yardımıyla bir çukur kazmaya başlar. Kazdığı çukuru astığı beyaz çarşafı gizlemeye çalışsa da gölgesi onu ele verir. Anna'nın oğlu Türk düşmanı Hristo tarafından çıkardığı silahlarla beraber görülür. Ardından Veli, hasta abisi ve kızı Ruhsar'ı şehre daha güvenli bir yere göndermenin planlarını yapar ve

Rum komşusu Anna'dan yardım ister. Başta kabul etmese de daha sonra ikna olur. Bunun üzerine Veli, Karagözcü Salih'e şehre gittiğinde teşkilattan birilerini bulup, köye silah yardımında bulunmaları gerektiğini söylemesini ister. Veli'nin bu söylemleri TMT'nin köy köy Kıbrıs'ta nasıl teşkilatlandığının bir göstergesi konumundadır. Sabah olduğunda Karagözcü Salih, kızı Ruhsar ve Rum olan Anna'nın yardımıyla şehre doğru yola koyulurlar. Fakat yolda Rum polisinin Türkleri dövdüğünü görüp kaçmak zorunda kalırlar. Burada bir mağaraya sığınmak zorunda kalan Karagözcü Salih ve Kızı Ruhsar dış dünyadan soyutlanır. Bir süre sonra Karagözcü Salih, etrafı kolaçan etmek için dışarı çıkar fakat bir daha geri gelmez. Bunun üzerine Ruhsar köye amcasının yanına döner ve Veli, Salih'i aramaya çıkar. Fakat hiçbir yerde bulamaz. Türk teşkilatına haber vermek için köye geri döner ama telefonlar çalışmamaktadır. Zaten o dönemin koşullarında Kıbrıslı Türklerin iletişimini kesebilmek adına telefonlar susturulmuş, radyo yayınları engellenmeye çalışılmıştır.

Veli'nin kaybolmasıyla beraber köyde başlayan tedirginlik her iki toplumu da etkilemiştir. Özellikle gençler Rumlar saldırmadan saldırmak gerektiğini savunmuş fakat bu fikir Veli tarafından hem sayıca az olmalarından hem de yetersiz imkâna sahip olduklarından kabul edilmemiştir. Bu durumda en iyi seçeneğin köyde sükûneti sağlamak olduğunu düşünen Veli Rum kahvehanesine giderek onlarla barış içinde yaşayacaklarına dair anlaşılır. Zaten TMT, Rumların iddia ettiği gibi bir saldırı örgütü değildir. EOKA'dan 2,5 yıl sonra Türklere yönelik saldırıların yoğunlaşması üzerine kurulması ve faaliyette bulunduğu süre içerisinde hiçbir Rum köyüne saldırmamaları bunun en büyük ispatıdır.²⁰¹ TMT, filmde Velinin yaptığı gibi Türk gençlerini eğitip, onlara silah sağlayarak bulundukları yerleri savunmalarını amaçlamıştır.

Ertesi gün Ruhsar'ı bulamayan Veli, tüm civarda onu aramaya başlar ve köyün epey uzağında Cevdet ile beraber bulur. Köye döndükleri sırada Anna'nın oğlu Hristo'nun Rum polisleriyle beraber silah taşıdıklarını görürler. Köye vardıklarında Veli, Ruhsar'la beraber Anna'nın evine gider. Bu sırada Hristo ve birkaç polis eve silah taşımaktadır. Burada Rumların Akritas planına sadık kalarak etnik temizlik için hazırlandıklarını ve savaştan çekinmediklerini anlıyoruz. Bilindiği üzere Akritas planı

²⁰¹ İsmail, s.32.

Kıbrıslı Türklere fazla hak tanındığı gerekçesiyle uluslararası toplumu ikna ederek anayasada değişiklik yapmayı, garantörlük ve ittifak antlaşmalarını iptal ederek Enosis'e ulaşmayı hedeflemektedir.

Yaşanan olaylardan etkilenen ve suçluluk duyan Anna, Karagözcü Salih'i kendi köyünde aramaya karar verir ve Ruhsar'dan evin adresini alır. Eve vardığında Rumların yaptığı tahribatla karşılaşır. Evden, fotoğraf ve karagöz kuklalarıyla beraber ayrılır. Köye varmaya yakın polisler tarafından durdurulan Anna, onlar tarafından darp edilir. İnsanların iktidarın söylemlerine kapılıp belirli bir düşünce yapısıyla beyinleri yıkandıktan sonra kendi halkına bile zulüm edebileceğini gösteren bu sahne oldukça önemlidir.

Veli köyün gençlerine olası bir Rum baskınına karşı silah eğitimi vermektedir. Gün battığında evde hararetli bir şekilde ne yapacaklarına dair konuşurlar. Gençler Rumlardan önce saldırma taraftarıyken Veli bunun doğru olmayacağı fikrindedir. Bu sırada Ruhsar da daha önce sevmediğini belirttiği Karagöz ve Hacivat'la oynamaktadır. Film, geleneksel Türk sanatlarından gölge oyunu üzerine şekillendiği için bu sahnede de olduğu gibi çeşitli yerlerde Karagöz ve Hacivat figürlerine rastlanmaktadır. Gençler evden ayrıldıktan sonra Ruhsar, babasının vasiyeti olan kuklaları uzak bir yere gömmek ister. Çünkü eğer bu figürler gömülmezse uğursuzluk getirecektir. Nitekim figürlerin gömülme süresi uzadıkça gerginlik de artmaktadır. Filmde figürlerin gömülmesi gerçeklerden kaçmak değil, onunla yüzleşmek anlamına gelmektedir.²⁰² Ama sonuç olarak insanlar tarafından gömülen figürler yine insanlar tarafından çıkarılır. Bu da onların hırslarına yenik düştüğünü gerçekler ne olursa olsun hedefleri doğrultusunda her şeyi yapabileceklerini göstermektedir. Zaten filmde Hristo'nun figürü karşısına alıp da ona doğru ateş etmesi Türk düşmanlığının bir göstergesi olarak yer almaktadır.

²⁰² Elçin Akçora, "Auteur Kuramı Perspektifinde Derviş Zaim Sineması", (Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi SBE, 2015), s.72.

Şekil 25: Rum Polislerce otobüsten indirilen Ruhsar

Ertesi gün Ruhsar, şehre babasını aramak için yola koyulur. Rumların içinde olduğu bir otobüse biner. Fakat Rum şoför, onu otobüste istemez. Bir süre sonra polis gelir ve “Aranızda Türk var mı?” diye sorar. Bunu üzerine ufak bir çocuk Ruhsar’ı gösterir. Ruhsar polislere, “*Ailem korktukları için şehre gitti, bende bu yüzden şehre gidiyorum. Bir daha adaya dönmeyeceğiz*” der. Polisler, Ruhsar’ın bu söylemlerine karşı geçmesine izin verir. Çünkü Rumların amacı Türkleri zorunlu göçe tabi tutmaktadır. Ruhsar şehre vardıktan sonra TMT komutanına gider ve babasını sorar. Listede babasına dair bir bilgi olmadığını öğrenen Ruhsar, köyün durumu hakkında komutana bilgi verir. Komutan da bunun üzerine o köyün ateş çemberi içinde olduğunu, silah yardımı yapamayacaklarını ve kendilerini daha güçlü göstermeleri gerektiğini söyler.

Şekil 26: Ruhsar’ın TMT karargâhındaki görüşmesi

Babasından yana iyice ümidini kaybeden Ruhsar köye döner ve notu Veliye ulaştırır. Notta yazılanları Veliden habersiz uygulayan Ahmet, Rumlardan ziyaretçileri için bolca ekmek alıp geceleri ateş yakar. Böylece Türk askeri gelmiş izlenimi yaratır. Ahmet'in yaptığı bu hata, Rumların daha da hırçınlaşmasına neden olur ve Çoban Cevdet'in ölümüyle sonuçlanır. Çünkü Rumlar, Türk askerlerinin ve silahların yerini öğrenmek ister. Hristo'nun Cevdet'in öldürülmesinde payı olduğunu anlayan Anna, şeytanları ve kötü ruhları uzaklaştırmak için dama atılan golifaları²⁰³ oğluna doğru atar. Bu durum film boyunca birbirlerine karşı nefret besleyen ve çatışmaların başlamasında büyük bir pay sahibi olan gençlere karşı yapılan bir sitem olarak da göze çarpmaktadır. Zaten film boyunca büyükler (Anna, Veli, Cevdet, Dimitri) toparlayıcı, gençler (Hristo, Ruhsar, Ahmet) ise yıkıcı rolü üstlenmiştir.

Şekil 27: Anna oğlu Hristo'ya şeytanları uzaklaştırmak için golifa atar

Cevdet'in intikamını almak isteyen Ahmet, Rumların çobanı ve şoförü olan Dimitri'nin yanına gider. Cevdet'i kimin öldürdüğüne dair bilgi almaya çalışırlarken, Ruhsar'ın fevriliği ve Ahmet'in silahı ateşlemesiyle Dimitri ölür. Daha sonra Dimitri'yi aramaya çıkan polislere karşı pusu kuran Ahmet ve arkadaşlarının planları istedikleri gibi gitmez. Veli'den habersiz gelişen bu olaylar köyü iyice çıkmaza sürükler ve çatışmalar başlar. Rumlar köydeki Türkleri vurmaya başlar. Ahmet Veli'ye haber vermek için geldiğinde Hristo'yu korumaya çalışan Anna'yı vurur ve gerginliğin dozu

²⁰³ Kıbrıs'a özgün bir yiyecek. Haşlanmış buğday, nar, susam, badem... Yeni yılın bolluk ve bereketli geçmesi için yapılan bir tür aşure.

artar. Rumlar köyün etrafını sarmış Türkleri öldürmeye başlamıştır. Çatışmalar sırasında Veli de ölür ve Ahmet, Rumların içinde bulunduğu bir otobüsü rehin alarak yanındaki Türklerle beraber oradan uzaklaşır.

Şekil 28: Kıbrıslı Türk ve Rumların çatışmaları

Ahmet ve Ruhsar mezarlığın başında görüntülenir. Türklerin sığındığı bir mekândayken Ruhsar babasının vasiyetini yerine getirebilmek adına dışarı çıkar. Karagöz figürlerini gömerken babasının sesini duyar. Daha sonra babasının yanına gidip, ona yardım eder. Karagözcü Salih'in, kızını yalnız bırakmasından ötürü günah çıkarttığını, *“Belli ki bir gün aklımız, ruhumuz, hırslarımız arasında denge olur, iyi insanlar oluruz da mağaradan korkmadan çıkarız, hiç korkmadan çıkarız”* sözleriyle nihayete erer. Salih'in bu sözüyle hırslarını, akıllarının ve gerçeklerin önünde tutan insanlar, Kanlı Noel olaylarının sorumlusu olarak gösterilmiştir.

Derviş Zaim'in 1963'te Kıbrıs'ta gerçekleşen Kanlı Noel olayını objektif bir dille yansıttığı *Gölgeler ve Suretler* filmi, iki toplumun zıtlıklarını Karagöz ve Hacivat figürleriyle vermiştir. Jeopolitik önemi sebebiyle tarih boyunca güçlü devletlerin sömürüsü altında olan ve hep dikkat çeken Kıbrıs'ta atılan nefret tohumlarını, Enosis ve Taksim gibi düşünceleri konu alan film, akıl tutulması yaşayan, gerçekleri görmezden gelip hırslarına yenik düşen insanların iki toplumu nasıl savaşa sürüklediğini anlatıyor. Enosis ve Taksim hayalleriyle birbirine yabancılaşan bu iki toplumun, hedefleri doğrultusunda kendi ırkına bile acı çektirebileceğini, masum insanları birer savaş makinasına çevirerek komşularını dair öldürebileceğini gösteriyor.

Savaş ortamındaki problemleri, babasını kaybeden toy bir kızın gözünden anlatan film, sistemli olarak adanın küçük bir bölümünde yaşamaya zorlanan ve göç ettirilen Türklerin yaşadığı sıkıntıları, zorlukları, öfke ve intikam gibi duyguları bu kız üzerinden izleyiciye aktarıyor. Filmdeki aşırılıklar genelde Ahmet ve Hristo üzerinden gösterilmiştir. Bu iki karakter olaylara kendi pencerelerinden baktıklarında karşı tarafı haksız görerek, yoğun milliyetçi duygularla hareket etmiştir.

On Korkusuz Adam ve *Önce Vatan* filmlerinin aksine filmde, Rumlar, Rumca konuşurken, Kıbrıslı Türkler ise Kıbrıs şivesiyle konuşmaktadır. Bu sayede Kıbrıs insanını olduğu gibi gerçekçi bir şekilde yansıtan Derviş Zaim, yaşanan olaylardan ötürü tek bir suçlu aramamış, yaşanan olaylarda herkesin parmağı olduğunu savunmuştur.

Sonuç olarak Güney Kıbrıs'ta gösterilen ilk Türk filmi olma özelliğine sahip *Gölgeler ve Suretler*, Rumların savunduğunun aksine olayların 1974'te Türk Ordusunun girmesiyle başlamadığını, olayların 1963'teki Kanlı Noel olaylarına dayandığını anlatarak tarihsel bir gerçeğe ışık tutmaktadır.

5.5.4 Kod Adı Venüs (2012)

Şekil 29: Kod Adı Venüs Film Afişi

Yapım Yılı: 2012

Yönetmen: Tamer Garip

Görüntü Yönetmeni: Pieter Verburg

Senaryo: Tamer Garip, Benedict Schillemans, Emre Karahasan

Oyuncular: Cengiz Bozkurt, Serhat Harman, Jonny Lee Kemp, Jolie Myatt, Mehmet Sekmen.

5.5.4.1 Kod Adı Venüs Filminin Konusu

1955-1974 döneminin anlatıldığı filmde Barnabas İncilinin aranması konu edilmiştir. İngiltere Hollanda ve Türkiye ortak yapımı olan film, ailesinin ortadan kaybolmasıyla ilgili gerçeği aramak üzere gittiği Kıbrıs'ta, 3 ayrı millete mensup gencin Yasemin için verdiği mücadele ile Kıbrıs'ın gizli ve trajik tarihi anlatılır.

5.5.4.2 Kod Adı Venüs Filminin Değerlendirilmesi

İngiliz bir ailenin arabasıyla seyahat halindeyken Adamos tarafından patlatılmasıyla başlayan film, siyah bir fonda Kıbrıs'ın tarihine ilişkin bilgiler verdiği bölümle devam eder. Burada, 1878 yılında Rus tehlikesine karşı Osmanlı'yı koruyacağını vadederek Kıbrıs'ı kiralayan İngiltere'den, 1960'da Türk ve Rum ortaklığı ile kurulan Kıbrıs Cumhuriyetinden, 1955'te Komünistleri, İngilizleri ve Türkleri yok etmek maksadıyla Grivas tarafından kurulan EOKA'dan ve Rum tedhişçilerin eylemlerine karşılık 1957 yılında Türkiye'nin desteği ile Denктаş tarafından kurulan TMT'den bahsedilmiştir.

Bu bilgilendirmenin ardından 1940 yılında Barnabas İncilini arayan bir çift gösterilir. Bir süre yapılan aramanın ardından kayıp İncil'e ulaşan çift, dışarı çıktıklarında yalnız olmadıklarını fark eder. Ardından tekrar siyah bir ekranda, Hz. İsa'nın Havarisi Aziz Barnabas tarafından yazılan, Hristiyanlığın var olan temel inançlarıyla çelişen ve onu kökünden sarsacağı iddia edilen İncil hakkında detaylar

verilir. Bilgilendirmeden sonra İncili aradıkları sırada takip edilen çiftin kaçırıldıkları sahne gösterilir.

Bu sahnenin ardından 16 yıl sonrasına 1956 yılına, İngiltere’de Charles ile bir araya gelen Yasemin’e geçilir. Burada geçen konuşmalarda ailesinin kaybolmasıyla alakalı bir mektup aldığından bahseden Yasemin, Charles’ın Kıbrıs’ta Polis şefi olan babasından yardım almak istediğini bu sebeple kendisine yardımcı olmasını ister. Bunun üzerine MI5 ajanı olan Charles, EOKA üyesi bir terörist olan ve yüzlerce İngiliz’in ölümünden sorumlu Adamos hakkında bilgi vermesi koşuluyla ailesini bulmasında yardımcı olacağını söyler. Çocukluğundan tanıdığı Adamos hakkındaki gerçekle sarsılan Yasemin, Charles’in teklifini kabul eder.

Lefkoşa’ya Charles ile beraber gelen Yasemin, Charles ile iletişim kurması gerektiğinde Kod Adının Venüs olduğunu öğrenir. Ardından teyzesinin yanına doğru yola çıkar. Bu sırada Charles ise, Kilisedeki Peder’e kayıp İncil’i bulmasında yardımcı olması için Yasemin’i Kıbrıs’a getirdiğinden bahseder. Yasemin ise vakit kaybetmeden araştırmalarına başlamıştır. Geçmişe dair birçok geri dönüşün gösterildiği bu sahnelerde Yasemin’in çocukluğuna ve olayların başladığı günlere dönülür.

Bir kahvede Adamos ile konuşan ve EOKA ile alakalı burada konuşmamaları gerektiğini söyleyen adama dikkat çekilir. Arkadaşının ürkek tavırlarına karşılık Adamos ise, kendinden emin bir şekilde İngilizlerden korkmadığını ve adayı terk etmeleri gerektiğini söyler. Arkadaşının “*peki ya sonra Türklerle mi savaşıcağız?*” sorusu üzerine ise Adamos, Kıbrıs’ın Türklere ait olmadığını söyler. Adamos’un bu sözlerine karşılık Fişenk ise, *Kıbrıs bizim de vatanımız* diyerek cevap verir. Kahvede geçen bu konuşmaların ardından, Khole ile birlikte kahveye gelen Yasemin ise yıllar sonra Kemal ve Adamos ile görüşür.

Bir süre sonra film, Kemal’in kardeşi Perihan’ın düğünüyle devam eder. Düğün sırasında Kemal, akşama doğru Rumlar tarafından yan köyün basıldığı ve 10 kişinin öldüğünü öğrenir. Kemal ve arkadaşları apar topar oradan ayrılırken, düğündeki kalabalıkta “*Ya Taksim Ya Ölüm*” sloganlarıyla yürümeye başlar. Taksim fikri ilk defa 1956 yılında İngiltere’nin çözüm arayışları sırasında, Lord Radcliffe tarafından

sunulmuştur. Türkiye bu tarihten itibaren Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına dek bu tezi savunmuştur.

Düğün sonrası otobüste geçen “Bizleri kim kurtaracak, bu acılara kim son verecek” sohbeti üzerine, Fişenk tarafından verilen “Biz de hazırlık ederiz hanımlar” cevabı teşkilatlanmakta olan TMT’ye bir gönderme niteliğindedir. Bilindiği üzere TMT, 1957 yılında EOKA’nın artan şiddet olayları üzerine kurulmuştur.

Otobüsten indikleri sırası Adamos’un kardeşi Khole’ye bir mektup verilir. EOKA lideri Grivas tarafından gönderildiği anlaşılan mektupta şu ifadeler yer alır.

“Ne zaman su ve ateş yakın arkadaş olur ve ne zaman ki cennet ve cehennem birleşir. Ancak o zaman ve sadece o zaman, Türklerin gerçek arkadaşı olabiliriz. Unutmamalısınız ki bu mektubu aldıktan 3 saat içerisinde Türklerle olan ilişkinizi kesmelisiniz... Aksi halde hemen infaz edilmenizi emredeceğim EOKA, Gigenis, Lider Grivas.”

Girvas’ın bu mektubu üzerine geçen konuşmalarda, aslında bir olan iki farklı milletin bu kavgaya anlam veremediği, yaşananlar karşısında sadece ağlamakla yetinip hiç bir şey yapmadıkları anlatılır. Fakat dostluğun, komşuluğun ön plana çıkarıldığı bu diyalogların yanında, karşısındakini suçlayan, Kemal ve Adamos’un düşüncelerine de yer verilir. Zaten filmde genel olarak Eleni, Khole, Pembe, Perihan ve Kemalın Babası özelinde milliyetçi söylem ve aşırılıktan uzak, yapıcı diyalogların kurulduğu görülmüştür. Bunun yanında Savvas, Adamos ve Kemal özelinde ise, nefret dilinin kullanıldığı milliyetçi bir bakış açısı sunulmuştur.

Filmin devamında Mavi Köşkte geçen bir davet sırasında Başpiskopos Makarios ile İngiltere tarafından 1955 yılında adaya Vali olarak atanan Sir John Harding’in görüşmeleri gösterilir. Konuşmanın seyri, İngiltere’nin adada yaşanan şiddet olaylarından rahatsızlık duyduğunu gösteren bir yapıdadır. Daha öncede bahsedildiği gibi İngiltere, adada sükûneti sağlamak maksatlıyla sırasıyla Lord Winster, Jackson, I. Mac Millan, I. Ve II. Harding, Radcliffe ve II. Mac Millan planları gibi çalışmalarda bulunmuştur.

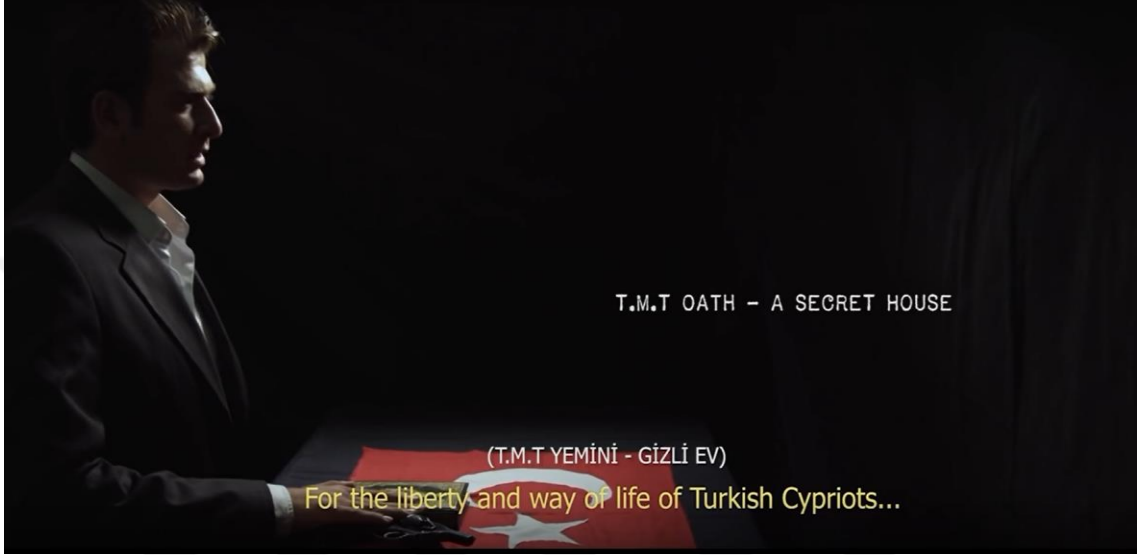

Şekil 30: Makarios ve Sir John Harding görüşmesi

Ertesi gün Charles ile buluşan Yasemin'in yeni görevi, yüzlerce İngiliz'in ölümünden sorumlu ve EOKA'da üst düzey bir yönetici olan Savvas'tır. Bu sahnenin peşine, Lambusa Kaya mezarlarında Yasemin ile buluşan Adamos, ona Mavi Köşk'te beraber olduğu Charles'ı sorar ve İngilizlere çalışıp çalışmadığını öğrenmeye çalışır. Charles'ın ailesini bulmakta yardımcı olduğunu söyleyen Yasemin, Adamos ile birlikte Savvas'la görüşmeye gider. Oturdıkları masada Savvas'ı beklerken Charles tarafından Yasemin'i takip etmekle görevli Pavlos gelir. Bir süre sonra mekâna gelen Savvas, İngilizlere çalıştığını öğrendiği Pavlos'u Hz, İsa'ya ihanet eden Yahuda'ya benzediği gerekçesiyle öldürür.

Evlerinde oturan Kemal ve ailesi radyoda verilen haberi dinlerken, ailesiyle arasında geçen konuşmalara yer verilir. Burada Kemal'in ailesi sükûnetten bahsederken, Kemal silahla saldıranlara silahla karşılık vereceğinden bahseder. Daha sonra Yasemin'le olan konuşmasına da yer verilen bu bölümde, Kemal, Yasemin'e Türkiye'ye gideceğini söyler. Tüm bu sahnelerin gösterildiği sırada geriye dönüşler

şeklinde Kemal'in aşağıdaki, Kıbrıs Türklerinin can ve mal güvenliğini sağlamak, Enosis emellerine ve Türklere yapılacak saldırılara karşılık, Kıbrıs Türkünün haklarını hem İngilizlere hem de Rumlara karşı korumak maksadıyla Türkiye'nin desteğiyle kurulan TMT yeminine yer verilir.

Şekil 31: Kemal'in TMT yemini

“Kıbrıs Türkünün yaşayış ve hürriyetine, canına malına ve her türlü anane ve mukaddesatına her nereden ve kimden olursa olsun baki bulacak tecavüzlere karşı koymak için kendimi Türk milletine adadım. Ölüm dahi olsa verilen her vazifeyi yapacağım. Bildiğim gördüğüm işittiğim ve bana emanet edilen her şeyi canımdan aziz bilip sonuna kadar muhafaza edeceğim. Gördüklerim, işittiklerim, hissettiklerim ve bana emanet edilenleri hiç kimseye ifşa etmeyeceğim. İfşaatın bir ihanet sayılacağını ve cezanın ölüm olduğunu biliyorum. Yukarıda sıralanan hususları harfiyen tatbik edeceğime şerefim namusum ve bütün mukaddesatım üzerine söz verir ve ant içerim.”

Türkiye'ye Kıbrıs'taki direnişe katkı sağlamak maksadıyla askeri eğitim almaya giden Kemal'in ardından Yasemin, Adamos ile buluşur. Adamos'un sinemaya bomba koyacağını anlaması üzerine, bunu kendisinin yapabileceğini söyleyen Yasemin, düzeneğini bozduğu bombayı, sinema salonuna yerleştirir. Bombanın patlamaması üzerine Yaseminden şüphelenen Adamos, onu öldürmekle tehdit ederken, Yasemin

cazibesini kullanarak durumu kendi lehine çevirmeyi başarır ve istemeden de olsa Adamos ile ilişkiye girer.

Yasemin'in aralarına girmesinden beri eylemlerinde sıkıntı yaşayan Savvas, Khole'nin eşi Panikos'dan şüphelendiğini söyler. Bunun üzerine Panikos, Adamos tarafından öldürülür. Bu sahne İktidarın söylemleri üzerine Enosis ülküsüyle zihinleri yıkanmış insanların, en yakınındakileri dahi nasıl silebileceğinin bir örneği olarak dikkat çekmiştir. Zaten Eleni ve Pembe arasında geçen sohbette Eleni, *"Siz Muhammed, biz İsa, siz Allah, biz Tanrı deriz, ne farkı var ki? Acı hala acı, ölüm hala ölüm. İnsan olmayı unuttuk."* diyerek o dönemde yaşanan benzer durumlara eleştiride bulunulmuştur.

Adamos ve Yasemin, Savvas ile bir araya gelmiştir. Savvas burada Yasemin'e filmin başında da gösterilen, İngilizlerin aracına yapılan saldırıyla alakalı görev verir. İngilizleri bekledikleri sırada, Adamos, Yasemin'in ısrarlarına rağmen ona sahip olmaya çalışır. Bu sırada da İngiliz ailenin aracı Adamos tarafından patlatılır. EOKA'nın özellikle 1960 Kıbrıs Cumhuriyetinin kurulup, İngiltere'nin adaya terk ettiği zamana dek İngiliz vatandaşlarına karşı birçok terör eyleminde bulunduğu bilinmektedir.

Daha sonraki sahnede İngilizlerin böl ve yönet misyonuna atıfta bulunulur. Vali Sir John Harding ile polis şefinin konuşmasında, işsiz olan birçok Türk olduğundan, bunları polis teşkilatına alarak, Rumları ezmek için Türkleri kullanabileceklerinden bahsedilmiştir.

Adamos ile Nicholas bir mağarada bomba hazırlarken Yasemin ve Khole gelir. İsrarla kocasının yerini öğrenmeye çalışan Khole, kocasının Adamos tarafından hain olduğu gerekçesiyle öldürüldüğünü öğrenir. Bunun üzerine dayanamayıp intihar eder. Silah sesini duyan İngilizler ise olay yerine gelerek, Yasemin ve Adamos'u tutuklar, saklanan Nicholas'ı ise Vali Sir John Harding'in deyiimiyle kendi silahıyla öldürürler. Charles sayesinde hapisten çıkan Yasemin, deniz evine gider. Ardından Charles da ziyarete gelir. Bir süre kaldıktan sonra Yasemin'in kovmasıyla orayı terk eder. Charles'ın orada olduğunu gören Savvas ise, bir süre sonra gelerek Yasemin'e tecavüz eder. Savvas'ın tecavüzü, hamile olan Yasemin'in çocuğunu kaybetmesine neden

olmuştur. Kirlendiğini düşünen Yasemin, arınmak için denize girmiştir. Film boyunca Yasemin, Kemal, Adamos, Savvas ve Charles tarafından istenip arzulanan Kıbrıs'ı temsil etmiştir. Adamos ve Savvas'ın Yasemin'e zorla sahip olması, EOKA aracılığıyla adayı Yunanistan'a ilhak etmek isteyen ve şiddet olaylarına başvuran Tedhişçi Rumları temsil etmiştir. Kemal ise diğerlerinin aksine Yasemin'in âşık olduğu kişidir. Dolayısıyla yönetmen bu şekilde haklı tarafın Türkler olduğu izlenimi yaratmıştır.

Şekil 32: Kemal, Adamos ve Savvas üçgeninde Yasemin

Tecavüz sonrası gittiği hastanede, televizyondaki haber ön plana çıkarılır. Haberde İngiltere'nin ada üzerindeki haklarından feragat ederek bağımsız Kıbrıs Cumhuriyetinin kurulmasına onay verildiğinden bahsedilir.

Üç yıl sonra bir meyhanede eğlenen Yasemin ile Adamos'un konuşmalarına yer verilir. Adamos, Kıbrıs Cumhuriyetinin artık öldüğünden, İngilizlerin burada istenmediğinden, Türklerle beraber defolup gitmesi gerektiğinden bahseder. Ardından Makarios ile görüşen Adamos, 1963 Kanlı olaylarının başlatılması için gerekli olan emri alır. Makarios, “*Yapman gerekeni yap cesur ol, yarın bütün Türkleri öldür, En iyi Türk ölü Türk'tür.*” diyerek hiçbir zaman Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ortağı olarak görmedikleri Türkler hakkındaki düşüncelerini ortaya koyar. Zaten Kıbrıslı Türklerle, nüfuslarının çok üzerinde hak tanıdığı gerekçesiyle uluslararası toplumu etkileyerek, garantörlük ve ittifak antlaşmalarını iptal edip, Enosis'e ulaşmayı hedefledikleri Akritas planı, bunun en büyük göstergesidir. Bu plan temelinde yapılacak tekliflerin Türkler tarafından kabul edilmemesi durumunda ise, ada genelinde şiddet kullanarak Türkleri yok etmek amaçlanmıştır.

Adamos’la hala konuşmadığını öğrendiğimiz Eleni sahnesinin ardından, 21 Aralık 1963 günü başlayan ve Türklerin yoğunluklu olarak yaşadığı Lefkoşa’nın kumsal bölgesini hedef alan Kanlı Noel olayları başlar. Ev ev Türklerin bulunup öldürüldüğü sahnelerin ardından, Adamos, kendisinden beklenenin aksine Perihan ve ailesini öldürmez. Taksim duvar yazısının üstü çizilir. Böylece Rumlar tarafından geriye dönüşü olunmayan bir yola sapılır. Giderek artan şiddet olayları, üzerine kadın ve çocukların camiye sığındığı sahne gösterilir.

Camideki adamın, *“Bu ülkede cesetleri bulunamayan binlerce binlerce insan var. Bu adada kaybolan her vücuda toprak sahip çıkar, doğaya geri döner. Sizlere çadırlar hazırlanana kadar burada sizleri biraz misafir edeceğiz.”* şeklindeki konuşmasına yer verilir ve Kızılay çadırlarının olduğu bölüme geçilir. Camideki Semazenler ve Kızılay görüntüsü, Türkiye’nin tıpkı Mevlana gibi kucaklayıcı özelliğine vurgu yapılmıştır.

Şekil 33: Kızılay çadırlarına sığınmak zorunda kalan insanlar

Toplayabildikleri az biraz eşya ve anılarıyla çadırlarda gösterilen insanların ardından Kemal, Mehmet adında yaralanan bir genci kampa getirir. Böylece Yasemin ve Kemal tekrar kavuşur. Kemal, Türkiye’de eğitim aldıktan sonra Erenköy savunmasında yaşadıklarını anlatır.

Aradan dört yıl geçmiş, tarihler 1967’yi göstermektedir. Kıbrıs’ta 1963-1964 yıllarından sonra 1967 yılına kadar sakin bir dönem yaşanmıştır. Yıllar sonra Charles ve babasından bir itiraf gelmiştir. Yasemin’in ailesini öldüren aslında onlardır. Daha sonra sahilde evlerinde görüntülenen Yasemin ve Kemal, özgürlüğün güzelliğinden bahsederler. O sırada arka fonda Makarios’un 1974 yılında BM’de yaptığı konuşma verilir.

“Sayın başkan, güvenlik konseyi üyeleri, sizlere en derin teşekkürlerimi sunarım. Kıbrıs’ta geçen pazartesinden beri yaşananlar gerçek bir trajedidir. Yunanistan askeri rejimi vahşice Kıbrıs’ın bağımsızlığını ihlal etmiştir. Kıbrıslı insanların demokratik haklarına en ufak bir saygı duyulmadan, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin bağımsızlık ve egemenliğine saygı duyulmadan, Yunan Cuntası Kıbrıs’a kendi diktatörlüğünü getirmiştir.”

Bilindiği üzere Nikos Sampson tarafından 1974 15 Temmuzunda darbe yapılmış ve Kıbrıs Helen Cumhuriyeti ilan edilmiştir.

Şekil 34: Otobüsten indirilen Kıbrıslı Türkler

Otobüste yolculuk eden Kemal, Yasemin ve çocuklar Rum barikatı önüne geldiklerinde aşağı indirilir. Sınırın diğer tarafından otobüsten inen kardeşini gören bir çocuk, “Tamer” diye bağırır. Bunun üzerine koşmaya başlayan Tamer, Rum askerler

Bir gün sonra İngiliz gazeteci Michael Nicholson tarafından Barışın sağlandığı haber yapılır. Michael haberinde aşağıdaki cümleleri sarıya boyar:

“Saat altıyı üç, altıyı dört dakika geçerken ilk Türk askerleri topraklarına indi. Yaklaşık son beş dakika içinde beş jet uçağı geçti. Jetlerin attığı ilk paraşütçüler Kıbrıs topraklarına şimdi inmiş oldu. İşte orada...

“Saat altıyı üç, altıyı dört dakika geçerken ilk Türk askerleri Kıbrıs topraklarına indi. Yaklaşık son beş dakika içinde beş jet uçağı geçti. Jet uçaklarının öncü olduğu ilk paraşütçüler Kıbrıs topraklarına şimdi inmiş oldu. İşte orada...”

Şekil 35: Michael Nicholson ve paraşütle inen Tü

Barış harekâtından görüntülerin sunulduğu bu haber görüntüsünün ardından, Rauf Denктаş'ın konuşmasına yer verilir.

“11 yıldır Kıbrıs'ta insan şeref ve haysiyetiyle yaşamak can ve mal emniyetimizi koruduğuna inandığınız antlaşmalarla meydana gelmiş olan bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varlığını korumak için her şeyinizi ortaya koydunuz. Tüm haklarımızın ve bağımsızlığın koruyucusu ve garantörü ana vatanımıza güven ve inanç içinde tarihi ve şerefli bir mukavemet mücadelesi verdiniz. Bugün bu anda kahraman Türk silahlı kuvvetleri Kıbrıs'ın her yanında havadan ve denizden çıkarma yapmaktadır.”

Şekil 36: Rauf Raif Denктаş'ın konuşmasına dair bir görüntü

Gerçek hikâyelerden esinlenen film, karakterlerin son durumuyla alakalı bilgiler paylaşarak sona erer.

Genel olarak bakıldığında 1955 yılından 1974 yılına dek Kıbrıs Meselesine geniş bir perspektifle değinen Kod Adı Venüs, bu yönüyle diğer filmlerden ayrılmaktadır. Kıbrıs Meselesiyle alakalı ulaşılabilen Türk filmlerine bakıldığında 1960 öncesi İngiliz dönemine çok fazla yer verilmediği gözlemlenmiştir. Genelde filmler Kanlı Noel, Erenköy, Boğaziçi, Geçitkale ve Barış Harekâtı gibi olaylar üzerine bir tepki olarak ortaya çıkmıştır.

Film konusu itibariyle genel olarak Lefkoşa bölgesinde geçmektedir. Zaten Kanlı Noel olayları Lefkoşa'nın Kumsal bölgesinde gerçekleşmiştir. Türk bakış açısının hâkim olduğu filmde, iyi ve kötü karakterler her toplumdan sunulmaya çalışılmıştır. İyi rolünde, Khole, Eleni gibi Rum karakterler ön plana çıkarken, Türk karakterlerin genel olarak iyiyi temsil ettiği saptanmıştır. Kötü karakterler ise filmde genel olarak İngiliz ve Rumlardan seçilmiştir. Kötü olarak ön plana çıkan bu karakterler ise Adamos, Savvas, Makarios, Polis Şefi, Vali John ve gösterilmese de Grivas olarak dikkat çekmektedir.

Filmde İngiliz karakterler İngilizce, Rum karakterler Rumca ve Türk karakterler ise Kıbrıs şivesiyle konuşmuştur. Bu durum dönemin gerçekliğini yakalamasında filme yardımcı olmuştur. Söylem olarak bakıldığında milliyetçi duygular besleyen Halil ve Adamos'un olaylara kendi penceresinden bakan ve karşısındakini düşmanlaştıran söylemler içinde olduğu gözlemlenmiştir. Bu kişilerin aileleri ise onların tam tersi olarak, dostluktan, komşuluk ilişkilerinden, barış ve huzur içinde geçen ortak tarihlerinden bahsettikleri görülür.

Son olarak Makarios'un 1974 BM konuşması, Televizyondaki İngiliz Parlamento'sunun Kıbrıs Cumhuriyetini onayladığını duyurduğu sahne, Gazeteci Michael Nicholson'un 1974 Barış Harekâtı anında yaptığı haber ve Rauf Denktaş'ın Barış Harekâtını müjdelediği sahneler ile yaşanan tarihi olaylara atıfta bulunan film, o dönemi ve koşullarını tarafsız bir şekilde yansıtabilmiştir.

6. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Venedik tehdidine karşı Doğu Akdeniz’de tam bir hâkimiyet sağlamak isteyen Osmanlı İmparatorluğu, 1571 yılında Kıbrıs’ı fethetmiştir. 307 yıl Osmanlı İmparatorluğu idaresinde kalan adada Kıbrıslı Rumlar ve Türkler barış ve huzur içinde yaşamıştır. Fakat Fransız ihtilaliyle beraber çok uluslu devletlerde yayılan milliyetçilik akımları Osmanlı İmparatorluğunu da etkilemiş, birçok isyanla boğuşmak zorunda kalmıştır. Bu süre zarfında giderek zayıflayan Osmanlı İmparatorluğu, Çarlık Rusya ile karşı karşıya kalmıştır. Tarihe 93 Harbi olarak geçen bu savaş hem Osmanlı İmparatorluğunu hem de Kıbrıs’ı olumsuz yönde etkilemiştir. Çünkü sömürgelerine giden yolu kontrol altında tutmak isteyen İngiltere, bu dönemde Osmanlı İmparatorluğunu Çarlık Rusya’ya karşı koruma vaadiyle Kıbrıs’ı kiralamak istemiştir. Böylece Kıbrıs 1878 yılında, Rusya’nın işgal ettiği yerlerden çekilmesi durumunda geri alınmak üzere İngiltere’ye kiralanmıştır. Kıbrıs’ın İngilizler tarafından kiralanması üzerine Enosis hayallerini dile getirmeye başlayan Kıbrıslı Rumlar, bu amaçla zaman içinde taleplerini uluslararası arenaya taşımış fakat istedikleri sonuca ulaşamamıştır. Hem uluslararası arenada hem de İngilizler karşısında istediklerini alamayan Kıbrıslı Rumlar, silahlı mücadeleye başlamak maksadıyla 1955 yılında EOKA örgütünü kurmuştur. Başlarda İngiliz yönetimini hedef alan bu örgüt, zamanla Kıbrıslı Türkleri de hedefi haline getirmiştir. Ada genelinde Kıbrıslı Türklerin maruz kaldığı şiddet olayları üzerine ise 1957 yılında TMT kurulmuş, EOKA’nın eylemlerine karşılık Kıbrıs Türkünü savunmaya başlamıştır. Bir yandan Kıbrıslı Rumların Enosis talepleri bir yandan ada genelinde yaşanan şiddet olayları, İngilizlerin temelde yine İngiliz hâkimiyetini öngören çözüm arayışlarına bir kenara bırakıp, Kıbrıs’ın bağımsızlığına odaklanmasını sağlamıştır. Böylece 1955 yılında Londra konferansı ile Kıbrıs Meselesine dâhil edilen Türkiye, Yunanistan ve İngiltere ile birlikte 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti’nin temelini oluşturacak, Garanti, İttifak ve Anayasa antlaşmalarına Zürih’te imza atmıştır. Ortaklık üzerine kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti, 1963 yılında Makarios, 13 maddelik anayasa değişikliği talebinde bulunmuştur. Türkleri azınlık konumuna getirecek bu teklifin kabul edilmemesi üzerine Akritas planı devreye sokulmuş, ada genelinde 1974 yılında gerçekleşen Barış harekâtına kadar sürecek şiddet

olayları başlamıştır. Bu dönemde yaşanan olaylarda pek çok Kıbrıslı Türk ve Rum bulundukları yerlerden göçmek zorunda kalmıştır.

Dünya sinemasında olduğu gibi Türkiye sineması da tarihi olayları ele alırken bunu milli duygulara seslenebilmek adına yapmış, milli bir kimlik yaratmaya çalışmıştır. Tarihi gerçekleri ele alırken dün ile bugün arasında bağlantı kurmuş, geçmişte yaşananları hatırlamamıza yardımcı olurken aynı zamanda günün zihniyetini yansıtmıştır. Geçmişe değinerek onu tarihsel gerçekliğe uygun bir şekilde aktarmaya çalışan tarihsel filmler, gerçek kişi ve olaylarla ilgilenmiştir. Bu yönüyle sinema tarihi konu alırken içinde bulunduğu egemen söylemin diliyle yeniden şekillendirmiştir.

Çalışmamızda Kıbrıs'ın tarihsel olarak geçirdiği siyasal dönüşümlere geniş yer verilmesinin sebebi örneklem olarak seçilen filmlerde doğrudan ilk bölümlerde bahsetmiş olduğumuz tarihsel dönemlerin detaylı olarak işlenmiş olmasıdır. Bu doğrultuda amaca uygun olarak seçilen *On Korkusuz Adam* (1964), *Önce Vatan* (1974), *Gölgeler ve Suretler* (2010) ile *Kod Adı Venüs* (2012) filmleri özelinde yazılı resmi tarih ile sinemaya yansıtılmış olan tarihin örtüşüp örtüşmediği de görülmüş olacaktır. Ayrıca ele alınan filmlerin üretildikleri dönem içindeki koşulları nasıl yansıttığı, hangi söylemler üzerine kurulduğu ve tarafları ne şekilde işlendiği tarihsel eleştiri ışığında gösterilmeye çalışılmıştır. Bilindiği üzere tarihsel eleştiri, filme konu olan dönemle ilgili araştırma yaparak, filmleri ele aldığı dönem çerçevesinde değerlendirir. Ayrıca bu yöntem vasıtasıyla eski filmlere dönülerek onların incelenmesi ve film tarihinin yeniden gözden geçirilmesi mümkün olmaktadır.

1959 ve 1968 yılları arasındaki filmleri kapsayan birinci milli dönem içerisinde yer alan ve 1964 yılında çekilen “*On Korkusuz Adam*”, Kıbrıs Cumhuriyetinin yıkıldığı, Akritas planı çevresinde olayların başladığı 1963 yılına odaklanmıştır. Yansıttığı dönem ve filmin çekildiği tarihe baktığımızda; 1964 yılında çekilen film ile ele aldığı dönem arasında 1 yıl vardır. 1963 olaylarının henüz tazeliğini koruduğu bir dönemde çekilen film, Rumlara karşı sert bir tutum izlenmesine ve olayların tek bir bakış açısıyla ele alınmasına sebep olmuştur. Mustafa Yılmaz'ın yönettiği film, üretildiği dönemin egemen söylemini birebir yansıtmıştır. Özgün olmaktan öte Yedi Silahşorlar adlı yabancı bir filmin uyarlaması olarak değerlendirebileceğimiz film, Halil

aracılığıyla Türk toplumunun düşüncelerine tercüman olmuş ve dönemin gazete manşetleriyle de bunu desteklemiştir. Filmin başında Kıbrıs'ta Rumların sebep olduğu olaylara değinen pek çok gazete manşeti verilmiştir. Yaşanan olaylardan ötürü Kıbrıslı Rumları, onların lideri Makarios'u ve EOKA'yı sorumlu tutan film, Enosis uğruna katledilen yüzlerce Kıbrıslı Türk'e vurgu yapmıştır. Filmde farklı karakterlerde on korkusuz adamın Kıbrıslı Türklerin varoluş mücadelesi uğruna tek yürek olmaları, Kürt Mahmut karakteriyle temsil edilmiştir.

Tabip Binbaşının eşi Mürüvvet ve çocuklarının EOKA'cı Rum Tedhişçi tarafından küvette öldürülmesi, dönemin gazete manşetleriyle filmin desteklenmesi, Rumlar tarafından işgal edilen köylerin gösterilmesi ve bulundukları köyleri ufak çaplı direniş örgütleriyle korumaya çalışan Kıbrıslı Türklerin işlenmesi dönemin gerçeklerini olduğu gibi anlatması açısından önemlidir. Fakat tüm bunlar filmde karşıt görüşe yer verilmeden yapılmıştır. İyi olan her şey Türkleri simgelerken, onların mağduriyetine haklılığına değinilmiştir. Türklerin karşısında olan her şey kötü olarak gösterilmiştir. Bu şekilde film Türk bakış açısını yansıtmış karşı tarafı ötekileştirmiştir. Film, Türk toplumunu tek bir çatı altında toplamak, milli bir kimlik inşası oluşturmak ve toplumun milli duygularına seslenecek söylemlerin kurulduğu milli duyguların hâkim olduğu bir yapıda çekilmiştir.

1974 Kıbrıs Barış Harekâtıyla başlayan ikinci milli dönemin bir ürünü olan ve Barış Harekâtının hemen ardından çekilen “*Önce Vatan*” filmi ise 1963 1964 Kriziyle beraber 1974 Kıbrıs Barış Harekâtına odaklanmıştır. Yayınlandığı dönemin de etkisiyle tıpkı *On Korkusuz Adam* filminde olduğu gibi Türk bakış açısının hâkim olduğu film, Rumları sert bir dille eleştirmiştir. Bununla beraber dönemin siyasi ortamını oldukça gerçekçi bir şekilde ele alan film, Amerikan Başkanı Johnson'ın Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı askeri müdahaleyi engelleyen mektubuna, ABD'nin Kıbrıs'a dair barış ve huzur ortamını sağlamak üzere Türkiye'ye verdiği teminata göndermede bulunmuştur. Ayrıca 1963 yılında yaşanan katliama ait fotoğrafların gösterildiği film, Kıbrıs Rumlarının barbarlıklarına ve vahşetine odaklanarak, dönemin gerçeklerini acı bir şekilde ispatlama yoluna gitmiştir. Bunun yanında film, radyo konuşmaları ve dış ses vasıtasıyla, Makarios'un değişen Kıbrıs politikasından, aşırı sağcı Grivas ve EOKA'nın

Makarios'a karşı cephe aldığından, Grivas'ın ölümüyle kurulan EOKA-B'den ve Nikos Sampson önderliğinde yapılan darbe sonucunda başlayan kanlı olaylardan da bahsetmiştir. Kıbrıs Barış Harekâtına ait gerçek görüntülerin kullanıldığı film, TSK tarafından yapılan çıkarma operasyonuna vurgu yapmıştır. Ayrıca filmde Komando taburlarının helikopterler vasıtasıyla Kıbrıs'a gidişi de canlandırılmıştır.

On Korkusuz Adam'ın aksine bu filmde Türkler mutlak iyi olarak gösterilmemiştir. Bir yanda soydaşları için canını esirgemeyen, bayrağı ve milleti için fedakârlık eden Türkler gösterilirken, diğer yandan da ticari ihtiraslarının gölgesinde bir ırkın varoluş mücadelesini görmezden gelen Türklere değinilmiştir. Rumlar ise kutsal olana dahi saygısı olmayan, barbarlar olarak gösterilmiştir. Rumların yanında *On Korkusuz Adam* filminden farklı olarak Yunanistan'da düşman olarak gösterilmiştir. Bu durum çeşitli görsel ve söylemlerle pekiştirilmiştir. Genel olarak filmde egemen söylemin izlerine rastlanmış, milli duygulara seslenecek diyaloglara yer verilmiş, karşı tarafın düşüncelerine değinilmemiştir.

Son dönemde Kıbrıslı yönetmen Derviş Zaim tarafından çekilen filmlerden biri olan *Gölgeler ve Suretler* ise yansıttığı dönemden 48 yıl sonra ele alınmış ve toplumsal bir bellek oluşturarak geçmişte yaşananları tekrar hatırlamamızı sağlamıştır. 1963 Kanlı Noel'i sırasında Kıbrıslı Türk ve Rumlar arasında gelişen olayların anlatıldığı film, adayı Yunanistan'a bağlamaya çalışan EOKA ile Türkleri EOKA'ya karşı korumaya çalışan TMT'nin hangi koşullar altında mücadele verdiğine değiniyor. Ayrıca Enosis ve Taksim politikaları neticesinde, aslında bir olan bu iki milletin nasıl ayrıştırıldığına değinen film, hırslarına ve öfkelerine yenik düşen insanların bu iki milleti nasıl savaşa sürüklediğini gösteriyor.

İlk dönemde çekilen filmlerin aksine uzlaştıracı bir tavır sergileyen her iki tarafın da sorunlarına değinen film, Rumca konuşmalara da yer vermiştir. Bu yönüyle film, Rumları diğer filmlerin aksine yok saymamıştır. Çünkü ilk dönemde çekilen filmlere bakıldığında Rum karakterler dahi Türkçe konuşmuş, onlara söz hakkı tanınmamış ve sadece düşman olarak yansıtılmıştır. *Gölgeler ve Suretler* filminde ise ne Türkler mutlak iyi ne de Rumlar mutlak kötü olarak gösterilmiştir.

Son dönemde yine Kıbrıslı yönetmen Tamer Garip tarafından çekilen bir diğer film olan *Kod Adı Venüs* ise, 1955 ile 1974 yılları arasına tam olarak 57 yıl sonra ışık tutmuştur. Film, Kıbrıs Cumhuriyetinin kurulma sürecine, EOKA'nın İngilizlere ve Türklere karşı başlattığı saldırılara, TMT'nin Türkleri korumak adına giriştiği mücadeleye, Makarios'un BM konuşmasına, EOKA-B örgütüne ve Nikos Sampson darbesinin bir sonucu olarak gerçekleşen 1974 Kıbrıs Barış Harekâtına değiniyor. Ayrıca filmde İngilizlerin Kıbrıs'ı yönetebilmek adına uyguladıkları böl ve yönet taktiğine de değinilmiştir. İngilizler bu sayede Rum ve Türk halkını birbirine düşürmüştür.

Kıbrıs Meselesini geniş bir perspektifle ele alan film, son dönemde çekilmesine bağlı olarak ilk dönemin sertliğinden ve şovenizminden uzak kalmayı başarabilmiştir. Olaylara tarafsız bir şekilde yaklaşmış, yaşanan trajedilerin sorgulanmasını sağlamıştır. Ayrıca filmde karakterler anadillerini kullanmıştır. Böylelikle filmde yer alan farklı etnik kimlikteki insanlar kendilerini ifade etme şansı bulmuştur. Kötü karakterler aşırı milliyetçi söylem temelinde toplanırken, Türk olup da milliyetçi olan karakterler bu grubun içine sokulmamıştır. İyi karakterler genel olarak barıştan, savaşın anlamsızlığından bahsetmiştir.

Sonuç olarak, sinemada Kıbrıs Meselesinin amaca yönelik olarak seçilen 4 filmle incelendiği bu çalışmada genel olarak filmlerin tarihte yer alan trajik olaylardan etkilendikleri görülmüştür. Çoğu filmde 1963 Kanlı Noel olaylarına yer verilmiştir. Bununla beraber genel olarak filmler Türklerin mağduriyeti üzerine kurulmuştur. Onların göç etmek zorunda oluşundan ve EOKA'ya karşı topraklarını savunmak zorunda kalmalarından bahsedilmiştir.

Birinci ve İkinci Milli dönemde çekilen filmlerde toplumun milli duygularına seslenecek şekilde yapılmıştır. Bunun sebebi ise yaşanan olayların filmin çekildiği tarihlere yakın olmasından kaynaklanmaktadır. Bu filmler Türklüğü ve Türk milliyetçiliğini öven, Türk Askerini yücelten ve onu kurtarıcı olarak gösteren yapıdadır. Bu dönemde çekilen filmlerde Rumlara bir temsil hakkı tanınmamış, sadece düşman olgusu üzerine inşa edilmişlerdir.

Son dönemde çekilen filmlere bakıldığında ise temelde Türklerin haklılığına eğiliyor olsa da ilk dönemlerde çekilen filmlere oranla tarafsızlık ilkesine bağlı kaldığı görülmüştür. Bu filmlerde Rumlara da temsil hakkı tanınmıştır. Rum karakterler Rumca İngiliz karakterler İngilizce konuşabilmiştir. Ayrıca bu dönemde çekilen filmlerde Kıbrıslı Türkler ve Rumlar kendilerine has olan şiveleriyle konuşmuştur. Bu yönüyle ilk dönemde çekilen ve çoğu dublaj olan İstanbul Türkçesinden gerçekliğe uygun bir şekilde uzaklaşmıştır. *Gölgeler ve Suretler* filmi özelinde olayların başlamasında her iki kesiminde suçu olduğu görüşü paylaşılırken, *Kod Adı Venüs* filminde olayların başlamasında İngilizlerin payına da yer verilmiştir.

Genel olarak bakıldığında filmler çekildikleri dönemin politikasıyla uyumlu hareket etmiştir. İlk dönem filmleri milli söylemler üzerine kurulu çatışmacı ve karşı tarafı yok sayan şekildeyken, son dönemde çekilen filmlerde uzlaştırıcı barışçıl bir tavır sergilenmiştir. İlk dönem ve son dönemde çekilen filmlerdeki bir başka değişim ise, kadının temsili üzerine olmuştur. İlk dönemde çekilen *On Korkusuz Adam* ve *Önce Vatan* filmlerinde kadınlar direnişin ana unsuru konumundayken, son dönemde çekilen filmlerde bu duruma daha az değinilmiştir. Çünkü ilk dönem filmlerine bakıldığında kadın karakterler, Türk kadınının gücünü, fedakârlığını ve kahramanlıklarını göstermiştir. Son dönemde ise kadın karakterler bu şekilde öne çıkmamıştır. Kadının temsiliyle alakalı bir diğer husus ise, tecavüze uğrayan, elde edilip arzulanan kadınların Kıbrıs adasını simgelediği görülmüştür. Özellikle *Kod Adı Venüs* filminde 3 farklı kimlikten insanın Yasemin üzerinde cinsel açıklarını gidermesi bu duruma örnektir. Bununla beraber *On Korkusuz Adam*, *Kartal Yuvası*, *Şehitler*, *Sezercik Küçük Mücahit* ve *Göklerdeki Sevgili* gibi Kıbrıs temalı filmlerde oldukça fazla kullanılan tecavüz sahneleri, paylaşılamayan Kıbrıs'ı ve ezilen Türk halkını simgelemiştir.

Sonuç olarak yüzyıllar boyunca farklı medeniyetlerin hedefi olan Kıbrıs'ı işleyen, oradaki mücadeleye tanıklık etmemizi sağlayan filmler, o dönemde yaşanan olayları yansıtmayı başarmıştır. Bunu yaparken sık sık gerçek görüntülere, gazete manşetlerine, belge niteliği taşıyan fotoğraflara ve o dönemde etkili bir medya aracı olarak kullanılan radyo anonslarına da yer vererek filmlere belgeselvari bir nitelik kazandırmıştır. Bu şekilde tarihi gerçeklerin filmlerde olduğu gibi aktarıldığı izlenimi

yaratılarak, gerçeklik duygusunun aktarılmasına katkı sağlanmış, tarihsel filmlerde aranan geçmişı doğru ve gerçekçi bir şekilde yansıtmı görevini yerine getirebilmiştir. Fakat içinde bulunduğu toplumun politik görüşünden kendini soyutlayamamıştır.

EKLER

Ek 1: Birinci Milli Dönemde Kıbrıs Meselesini İşleyen Filmler

Ek 2: İkinci Milli Dönemde Kıbrıs Meselesini İşleyen Filmler

Ek 3: Son Dönemde Kıbrıs Meselesini İşleyen Filmler

Ek 4: Yunan Sinemasında Kıbrıs Meselesini İşleyen Belgesel ve Filmler

Ek 1:

Birinci Milli Dönemde Kıbrıs Meselesini İşleyen Filmler

Kıbrıs Belası Kızıl EOKA, Nisan Hançer, 1959

Kıbrıs Şehitleri, Behlül Dal, 1959

On Korkusuz Adam, Tunç Başaran, 1964

Kıbrıs Volkanı, Ural Ozan, 1965

Severek Ölenler (Kartalların Öcü), Osman F. Seden, 1965

Dişi Düşman, Nejat Saydam, 1966

Üç Korkusuz Arkadaş, Halit Refiğ, 1966

Fedailer, Kayahan Arıkan, 1966

Severek Döğüşenler, Adnan Saner, 1966

Göklerdeki Sevgili, Remzi Jöntürk, 1966

Fırtına Beşler, Aram Gülyüz, 1966

Fedai Komandolar Kıbrıs'ta, Nejat Okçugil, 1968

Komandolar Geliyor, Nejat Okçugil, 1968

Ek 2:

İkinci Milli Dönemde Kıbrıs Meselesini İşleyen Filmler

Göç, Remzi Jöntürk, 1974

Sayılı Kabadayılar, Remzi Jöntürk, 1974

Zindan, Remzi Jöntürk, 1974

Önce Vatan, Duygu Sağıroğlu, 1974

Kartal Yuvası, Natuk Bayhan, 1974

Şehitler, Çetin İnanç, 1974

Sezercik Küçük Mücahit, Ertem Göreç, 1974

Türk Aslanları, Kayahan Arıkan, 1974

Zafer Kartalları, Seyfi Havaeri, 1974

Kıbrıslı Fedailer, Müjdat Saylav, 1975

Ek 3:

Son Dönemde Kıbrıs Meselesini İşleyen Filmler

Çamur, Derviş Zaim, 2003

Gölgeler ve Suretler, Derviş Zaim, 2010

Kod Adı Venüs, Tamer Garip, 2012

Ek 4:

Yunan Sinemasında Kıbrıs Meselesini İşleyen Belgesel ve Filmler

The Cannon and The Nightingale, Kampanellis Iakovos, Giorgos, 1968

The Island of Aphrodite, George Skalenakis, 1969

Attila 1974, Mihalis Kakoyannis, 1975

Songs of Fire, Koundouros Nikos, 1975

Akamas, Panikos Chrissanthou, 2006

The Story of the Green Line, Panikos Chrissanthou, 2017

KAYNAKÇA

Kitaplar

Aksoy, Y. (2015). **Kıbrıs Direnişi ve Çözüm “ Nikos Sampson’un Anıları Darbe, Düğüm, Yeni Müzakere Süreci ve Doğalgaz Çatışması**, 1. Basım, İzmir: Etki Yayınları.

Alasya, F. (1998). **Tarihte Kıbrıs**, Ankara, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları.

Alasya, H. F. (1992). **Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri**, KKTC: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları.

Artuç, İ. (1989). **Kıbrıs’ta Savaş ve Barış**, 1. Basım, İstanbul: Kastaş Yayınları.

Atalay, T. (2003). **Geçmişten Günümüze Kıbrıs İdari Yapılanma ve Din Eğitimi**, 1. Baskı, Konya: Mehir Vakfı Yayınları.

Avcı, F. Z. Doğanay ve A. F. Atun. (2016). **Kıbrıs Türk Halkının Varoluş Savaşı ve Rauf R. Denктаş**, 1. Basım, Özyurt Matbaacılık.

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşiv Daire Başkanlığı. (2000). **Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu, Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)**, Ankara.

Biryıldız, E. (2013). **Örneklerle Türk Film Eleştirisi**, 2.Basım, İstanbul: Beta Basım.

Çakmak, Z. (2009). **Kıbrıs’ta İsyân Kıbrıs Rumlarının 1931 İsyânı ve Kıbrıs Türklerine Etkisi**, 1.Basım, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Çay, A. (1989). **Kıbrıs’ta Kanlı Noel 1963**, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Çelik, M.A. (2016). **Politik Sinema**, 1.Basım, İstanbul: Gece Kitaplığı, Mart 2016

Çopur, İ. (2014). **1974 Kıbrıs Barış Harekatı ve Anılar**, 1.Basım, İstanbul: Kastaş Yayınevi.

Çufalı. M. (2012) **Türk Parlamento Tarihi TBMM – VIII. Dönem (1946-1950)**, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Cilt.2, No.146.

Eltut, N. (10-15 Eylül 2007). “**1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı ve İki Ülke Açısından Sonuçları**”, **38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi**, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu 119-130.

Ergüçlü, S. (2015), **Kendi El Yazısıyla Rauf Denktaş’ın Kaleminden 20 Temmuz’a Doğru**, İstanbul: Bizim Kitaplar.

Erkılıç, S.D. (2014), **Türk Sinemasında Tarih ve Bellek**, Ankara: Deki Basım Yayım

Eşli, M.Ö. (2012). **Türk Sinemasının Felsefi Arka Planı**, İstanbul: Doruk Yayıncılık.

Ferro, M. (2017). **Sinema ve Tarih**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Fevzioğlu, B. ve B. Fevzioğlu. (2009). **Sinema, Plak ve Bildirilerde Kıbrıs Türklerinin Direniş Yılları**, KKTC: Ajans Yayın.

Fırat M. (2011). “Yunanistan’la İlişkiler”, Baskın Oran (Ed.) **Türk Dış Politikası**, Cilt I, Ankara: İletişim Yayınları, s. 576-615.

Gazioğlu, A. (1998). **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs (1951)**, Lefkoşa: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi.

Göktepe, C. (2002). Londra ve Zürih Antlaşmalarının Hazırlık Süreci ve Türk-İngiliz İlişkileri (1955-1959). **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt.16, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları 1743-1754.

Gönlübol, M. (1996). Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995), 9.Baskı, Ankara: Siyasal Kitapevi.

Gülboy, P. E. (2015). **Sömürge'den Ulus Devlete Çok Etnikli Coğrafyalarda Ortak Yaşam**, 1.Basım, İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Hasgüler, M. (2006). **Kim ve Akis Dergilerinde Kıbrıs 1954-1968**, 2. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Hill, G. (2016). **Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948**, N. C. Serbest (çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Hülagü, M. M. (18-22 Eylül 2000). “1897 Türk-Yunan Harbine Kadar Osmanlı İdaresinde Girit”, **CIEPO-14 Uluslararası Türk İncelemeleri Kongresi**, İzmir: Ege Üniversitesi 321-359.

İsmail, S. (1998). **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, 1.Basım, İstanbul: Kastaş Yayınevi.

Kızılyürek, N. (2001). **Kıbrıs Sorununda İç ve Dış Etkenler**, Lefkoşa: Işık Kitabevi Yayınları.

Kızılyürek, N. (2011). **Milliyetçilik Kısacasında Kıbrıs**, 4. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları.

Maden, R. (2014). **Dr. Fazıl Küçük ve Kıbrıs**, 1. Basım, İstanbul: Tarihçi Kitapevi.

Mütercimler, E. (1990). **Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri**, İstanbul: Yaprak Yayınevi.

Mütercimler, E. (2007). **Satılık Ada Kıbrıs**, 7. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları.

Olgun, A. (1991). **Kıbrıs Gerçeği(1931-1990)**, Ankara: Demircioğlu Matbaacılık.

Önalp, E. (2007). **Geçmişten Günümüze Kıbrıs**, 1. Basım, Ankara: Berikan Yayınevi.

Örmeci, O. H. Işıksal. (2016). **Mavi Elma: Türkiye Avrupa İlişkileri**, Ankara: Gazi Kitapevi.

Özden, Z. (2004). **Film Eleştirisi, Film Eleştirisinde Temle yaklaşımlar ve Tür Film Eleştirisi**, 2.Baskı, İstanbul: İmge Kitapevi.

Özgüç, A. (1988). **Bütün Filmleriyle Yılmaz Güney**, İstanbul: Alfa Yayınları.

Özgüç, A. (2005). **Türlerle Türk Sineması Dönemler/ Modalar/ Tipler**, 1.Basım, İstanbul: Dünya Kitapları.

Özmen, S. (2005). **Avrasya'nın Kırılma Noktası Kıbrıs**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Özön, N. (1985). **Sinema Uygulayımı-Sanatı- Tarihi**, 1.Basım, Hil Yayını.

Özön, N. (2008). **Sinema Sanatına Giriş**, Birinci Basım, İstanbul: Agaro Kitaplığı.

Sarıca, M. E. Teziç ve Ö. Eskiurt. (1975). **Kıbrıs Sorunu**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını.

Serter, V. Z. (2008). **Kıbrıs'ta Rum-Yunan Saldırıları ve Soykırım**, Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Sever, M. (2010). **20 Temmuz 1974 Kıbrıs Bitmeyen Gece**, İstanbul: Kastaş Yayınevi.

Şahinler, M. (1979). **Türkiye'nin 1974 Kıbrıs Siyaseti**, İstanbul: Rumeli Kültür ve Dayanışma Derneği Kültür Yayınları.

Tolgay, A. (1993). **Kanlı Noel Türk'ün Ateşle Sınavı**, 1.Basım, İstanbul: Kastaş Yayınları.

Tolgay, A. (1996). **Çelik Güvercin**, 2. Baskı, K.K.T.C: Kıbrıs Türk Mücahitler Derneği.

Tolgay, A. (2016). **Kıbrıs'ın Orta Yeri Sinema**, 1.Baskı, Lefkoşa: BEM Yayınları.

Turan, M. (18-20 Aralık 2014). “Avrupa Devletlerinin Osmanlı Politikaları ve 1821 Yunan İsyanı”, **Tehcirin 100. Yılında Osmanlı'nın Son Dönemindeki İsyamlar Uluslararası Sempozyum**, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi. 339-349.

Tülümen, T. (1998). **Hayat Boyu Kıbrıs**, 1.Baskı, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Uzunçarşılı, İ. H. (1988). **Osmanlı Tarihi**, 4.Basım, Ankara: TTK Yayınları.

Üçler, E. (2009). **Kıbrıs Çıkartması**, 1.Basım, İstanbul: Yeniüzyıl Yayınları.

Volkan, V. D. (2008). **Kıbrıs'ta Savaş ve Uyum Çatışan İki Etnik Grubun Psikanalitik Tarihi**, 1. Basım, İstanbul: Everest Yayınları.

Yıldırım, Y. (2010). **93 Harbi Faciası Manastırlı Mehmet Rifat**, İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.

Sürekli Yayınlar

Akçora, E. ve M. Yılmaz. (2015). “Ortak Üslup Öğeleri Ekseninde Derviş Zaim Filmlerinin Karşılaştırmalı Analizi”, **Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, Cilt.5, Sayı.13, s.122-136.

Arık, U. (2011). “Kıbrıs Krizi”, **Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2011, Cilt.2, Sayı.1, s.3-21.

Atasoy, A. (2011). “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Nüfus Coğrafyası”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt.8, Sayı.15,s. 29-62.

Atılım Kıbrıs Araştırma ve Uygulama Merkezi (AKAUM), Düünden Bugüne Kıbrıs Tarihi ve Sorunu I, s.1-21.

Çelik, D. T. (2016) **Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Sempozyumu: Bildiriler, 11-13 Aralık 2014/ Gazimağusa**, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, s.301-328

Cengiz, E.P. (2015) Türkiye’de Sinema, Tarih ve Temsil Üzerine Sorular, **Toplumsal Tarih**, Sayı. 255, Mart 2015, s. 86-89.

Demir, Ş. (2007) “Adnan Menderes ve 6/7 Eylül Olayları”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Cilt.6, Sayı.12, s.37-63.

Dışışleri Bakanlığı Belleteni, Aralık 1967, sayı.39, s.10-11.

Erkılıç, S. A. D. (2015). “Kurmaca Filmler Üzerinden Sinema ve Tarih İlişisine Bakış”, **Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi**, Cilt.2, Sayı.1, s.71-87.

Eroğlu, H. (2002). “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Yaratıcı Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt.18, Sayı.54, s.736-793.

Göktürk, T.B. (2015). “Rum Ortodoks Kilisesi’nin Kıbrıs’ta Karar Alma Sürecine Etkisi”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt.15, Sayı.30, (2015 Bahar), s.295-345.

Güler, Y. (2004). “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi”, **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt.5, Sayı.1, s.101-112.

Kırmızı, A. (2012) “Sinema Tarih İlişkisi ve Fetih 1453”, **Hayal Perdesi**, Sayı. 27, Mart-Nisan 2012, s. 24-27.

Menekşe, M. (2013). “Berlin Konferansı Sonrasında Osmanlı-İngiliz İlişkilerinde: “Kıbrıs Meselesi” (1878-1923)”, **Motif Akademi Halkbilimi Dergisi** (Kıbrıs Özel Sayısı-1), Cilt.6, Sayı.12, s.309-325.

Sözen, M. (2009). “Doğu Anlatı Gelenekleri ve Türk Sinemasının Aidiyeti”, **Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı.50, s.131-152.

Şener, B. (2013). “1963-1964 Kıbrıs Krizi: Türk Dış Politikası Tarihinde Askeri, Siyasal ve Hukuksal Boyutlarıyla Bir Zorlayıcı Diplomasi Uygulaması”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı.205, s.103-137.

T.B.M.M. **Tutanak Dergisi**, Dönem.8, Yasama Yılı.5, Toplantı:4, Birleşim.33, Cilt.23, (23.01.1950), s.288.

Taşkın, Ç. Ve C.O. Tuncel. “Kıbrıs Türk Milli Mücadelesinde Erenköy Direnişi: Bir Sözlü Tarih Çalışması”, **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt.18, S.33, s.555- 586

Tosun, R. (2001). “Kıbrıs Meselesi”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı.10, s. 95-107.

Vatansever, M. (2010). “Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt.12, s.1487-1527

Yalçın, E. (2016). “Kıbrıs’ta Türk Mukavemet Teşkilatı ve Rauf Denktaş”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı.58, s.279-301.

Yellice, G. (2012). “1878’den 1931’e Kıbrıs’ta Enosis Talepleri ve İngiltere’nin Yaklaşımı”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt.12, Sayı.24, s.13-26.

Yüksel, D. Y. (2009). “Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi (1914-1958)”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt.8, Sayı.18-19, s.161-184.

Tezler

Açıkgöz, S. (2006). Kıbrıs Barış Harekâtı 20 Temmuz 1974. **Yüksek Lisans Tezi**. Trakya Üniversitesi SBE.

Akçora, E. (2015). Auteur Kuramı Perspektifinde Derviş Zaim Sineması. **Yüksek Lisans Tezi**. Ordu Üniversitesi SBE.

Aktaş, A. (2009). 1964 ve 1967 Kıbrıs Krizleri Sırasında ABD'nin Kıbrıs Politikası. **Yüksek Lisans Tezi**. Ankara Üniversitesi SBE.

Avcı, A. (2014). 1950-1960 Arası Türk-İngiliz İlişkileri Işığında Kıbrıs Meselesi. **Yüksek Lisans Tezi**. Konya: Selçuk Üniversitesi SBE.

Durur, E. K. (2011). Kuzey Kıbrıs Türk Basınında Milliyetçilik Söylemi (Referandum Süreci). **Doktora Tezi**. Ankara Üniversitesi SBE Gazetecilik Anabilim Dalı.

Göktürk, T. B. (2013). 1974 Öncesi Türkiye'nin Kıbrıs Politikası, Vizyonu ve Uygulamaları. **Doktora Tezi**. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

Sivriservi, N. (2011). 1963-1964, 1967, 1974 Buhranları Çerçevesinde Kıbrıs Meselesi ve Türkiye. **Yüksek Lisans Tezi**. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE.

Şahin, Y. (2012). Kimlik Temelli Çatışmalar ve Barış Arayışları: Kıbrıs ve Lübnan'ın Analizleri. **Yüksek Lisans Tezi**. Ankara Üniversitesi SBE.

Yurdagün, F. (2008). 1955–1965 Yıllarında Türkiye Basınında Kıbrıs Sorunu. **Yüksek Lisans Tezi**. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

İnternet Kaynakları

Kıbrıs'ta İngiliz Dönemi, <http://users.metu.edu.tr/birten/ingiliz.html>, (30.10.2017).

Kıbrıs'ta İngiliz Dönemi,
http://users.metu.edu.tr/kktctntm/KKTC_tarihi/ingiliz.html#_edn51 (16.11.2017).

Kıbrıs'ta Osmanlı Türk Dönemi,
http://users.metu.edu.tr/kktctntm/KKTC_tarihi/osmanli.html, (07.10.2017).

Kıbrıs Cumhuriyeti, http://users.metu.edu.tr/birten/kibris_cum.html, (26.11.2017)

İstanbul Antlaşması (1897),
[https://www.turkcebilgi.com/istanbul_antla%C5%9Fmas%C4%B1_\(1897\)](https://www.turkcebilgi.com/istanbul_antla%C5%9Fmas%C4%B1_(1897))
(30.10.2017).

Kara, Y. Osmanlı Tarihinde Yunan Bağımsızlığı ve Osmanlı Yöneticilerinin İsyen Karşısındaki Tutumları,
https://www.academia.edu/10114967/Yunan_Ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1zl%C4%B1%C4%9F%C4%B1_ve_Osmanl%C4%B1_Y%C3%B6neticilerinin_%C4%B0syan_Kar%C5%9F%C4%B1s%C4%B1ndaki_Tutumlar%C4%B1, (12.12.2017)

Yılmaz, S. Türk-Yunan Sorunlarının Neresindeyiz?
https://www.academia.edu/32053865/T%C3%BCrkYunan_Sorunlar%C4%B1n%C4%B1n_Neresindeyiz, (13.12.2017)

Türkiye – Yunanistan İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu,
<http://politikaakademisi.org/2013/06/24/turkiye-yunanistan-iliskilerinde-kibris-sorunu/>
(27.11.2017)